

Juha Kuisma ja Pekka Sauri

Etätyö ja monipaikkaisuus Suomessa

Etätyö ja monipaikkaisuus Suomessa

Juha Kuisma ja Pekka Sauri

Etätyö ja monipaikkaisuus Suomessa

ETÄTYÖ JA MONIPAIKKAISUUS SUOMESSA

Kieliasun tarkistus:

Sirpa Ovaskainen

Kunnallisan kehittämissäätiön

Polemia-sarjan julkaisu nro 121

© Pole-Kuntatieto Oy ja kirjoittajat

Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2021

ISBN 978-952-349-076-5 (nid)

ISBN 978-952-349-075-8 (pdf)

ISSN 1235-6964

Sisällys

ESIPUHE	7
TYÖKULTTUURI MUUTTUU	9
Koronapandemian globaalit vaikutukset	10
Korona ja työelämän murros	11
Omakohvaisia kokemuksia etätyöstä	16
ETÄTYÖ TEKNISENÄ JA YHTEISKUNNALLISENA ILMIÖNÄ ...	23
Suomi oli etätyön kärkimaita jo ennen koronaa	23
Suomi on etätyön kärjessä myös koronan aikana	24
Mistä puhumme, kun puhumme etätyöstä?	25
Monipaikkainen tulevaisuus	26
Monipaikkaisuuden vaikutuksia	28
Suomi Euroopan hännillä maaseudun laajakaistayhteyksissä ..	30
Kaksoiskuntalaisuus – helpommin sanottu kuin säädetty	32
Mitä Suomen alueita monipaikkaisuus hyödyttää?	33
Etätyön hyötyjä ja haittoja	33
Etätyön vaikutukset työmatkoihin	35
Etätyön mahdollisuudet päästöjen vähentämisessä	36
Etätyön vaikutus toimitilaneliöihin	38
Etätyö jakautuu eriarvoisesti	39
Työelämän digitaalisen kahtiajaon vaara	40
Etätyön vaikutuksia hyvinvointiin – ristiriitaisia kokemuksia .	41
Etäkokoontumisten hyvät ja kääntöpuolet	43
Kun ubiikki toteutuu	44
Kodin ja työpaikan sekä työn ja vapaa-ajan raja hämärtyy	49
Koronan vaikutukset muuttoliikkeeseen ja väestökehitykseen	50

KUN TOIMEEN TARTUTAAN...	54
Miten etätyöläisiä houkutellaan paikkakunnalle?	54
Etätyön taloudellisia kannustimia	55
Muita etätyön kannustimia ja houkuttimia	57
Digitalisaatio hyödyttämään kaikkia työntekijöitä	57
Muuttuuko työelämä pysyvästi?	58
Etätyö ja ammattiyhdistysliike	59
Millaisissa tiloissa etätyötä tehdään?	61
Edellytyksenä optinen kuitu	67
 ETÄTYÖN JA MONIPAIKKAISUUDEN EDISTÄMISEN POLITIIKKA	 69
Juha Kuisma	
Kaksoiskuntalaisuus – uudestaan	70
Etätyö luo resilienssiä	75
Case: Frank Lloyd Wrightin yhtiöhajautettu yhteiskunta	79
Distributiivinen yhdyskuntarakenne	84
Pekka Sauri	
Etätyö kaupungistuvassa maailmassa	90
Monipaikkaisuuden motiivit ja esteet	92
Muuttaisitko etätöihin toiseen kuntaan?	94
Dialogit	
Juha Kuisman 1. kirje Pekka Saurille	95
Pekka Saurin 1. kirje Juha Kuismalle	97
Juha Kuisman 2. kirje Pekka Saurille	99
Pekka Saurin 2. kirje Juha Kuismalle	105
 LOPPUKANEETTI LUKIJALLE	 109
 KIRJALLISUUTTA	 110

Esipuhe

Etätyö ei ole uusi juttu. Sitä on nykymuodossaan tehty netin välityksellä Suomessa jo yli 30 vuotta. Maamme on ollut jo ennen koronaa maailman mittakaavassa yksi etätyön edelläkävijöistä. Kolme vuotta sitten Tilastokeskuksen työolotutkimuksen mukaan etätyötä piti tavalla tai toisella itselleen mahdollisena lähes kaksi kolmesta työssäkäyvistä.

Mobiilineti on merkinnyt monelle plussineen ja miinuksineen keskeisen työvälineen jatkuvaa, paikasta riippumatonta mukanaoloa, saavutettavuutta... ja käyttöä. Läppäri tai padi kulkee mukana lähes yhtä kevyesti. Monipaikkaisuus on suomalaisille enemmän uusi sanana kuin tekoina. Niin suuri osa meistä vapaa-aikailee omissa ja vuokramökeissä sekä muissa maissa.

Korona-aika toi uuden määrällisen ja laadullisen hyppäyksen niin etätyöskentelyyn kuin monipaikkaisuuteen. Sekä puheen että työn määrä nousi uusiin ulottuvuuksiin. Mutta mikä on näiden ilmiöiden tulevaisuus? Mitä kaikkea etätyö ja monipaikkaisuus mahdollistavat ja kenelle? Miten ne muuttavat Suomea?

Etä- ja moni-ilmiöitä avaavat meille kaksi kokemus- ja teoria-asiantuntijaa suurelta osin samoin, mutta myös eri painotuksin tässä Polemia-sarjan julkaisussa ”Etätyö ja monipaikkaisuus Suomessa”. Tietokirjailija, taloustieteilijä, TTK

Juha Kuisma ja työelämäprofessori, FT Pekka Sauri ovat molemmat pitkän linjan ajatteliijoita, kirjoittajia ja tekijöitä.

Kirjan rakenne poikkeaa hieman aiemmista Polemioista. Yhteisen maailman tulevaisuuskatsauksen, ilmiöiden kuvailun ja johtoarvailujen ja -päästösten jälkeen on vielä kirjoittajien lyhyt kirjeenvaihto, jossa kumpikin nostavat esiin omia erityispainoituksiaan.

Lämmin kiitos kirjoittajille!

Antoisia ja herätteellisiä lukuhetkiä kaikille – kotona, etänä tai välillä!

Antti Mykkänen

asiamies

KAKS – Kunnallisalan kehittämissäätiö

Työkulttuuri muuttuu

Motto:

Etätyö laajentaa ihmisen aidon vapauden aluetta

Alkuvuonna 2020 Kiinasta levinnyt koronapandemia (covid-19) on johtanut kaikkialla maailmassa monenlaisiin poikkeustoimiin ja yhteiskunnan normaalin toiminnan ja kanssakäymisen rajoituksiin, jotka ovat vauhdittaneet työelämän muutoksia. Työelämän digitalisointi on entisestään kiihtynyt. Erityisesti etätyön merkitys ja osuus tehdystä työstä ovat kasvaneet.

Etätyön myönteiset ja kielteiset ulottuvuudet piirtyvät vähitellen näkyviin käytännön kokemusten perusteella. Tässä vaiheessa niitä voidaan hahmotella vasta alustavasti.

Jotta pandemian vaikutuksia työelämään voidaan arvioida, ne on nähtävä aiempien teknologisten muutosten taustaa vasten.

Maailma, Eurooppa ja Suomi ovat vuosituhaten vaihteen jälkeen siirtyneet lyhyessä ajassa uuteen työkulttuuriin digitaalisen tieto- ja viestintäteknologian nopean kehityksen myötä. Tämä kehitys voidaan tiivistää kolmeen keskeiseen muutokseen:

1. Kaikki maailmassa digitaalisena julkaistu tieto on älylaitteiden avulla yhä useampien kansalaisten saatavilla.

Viranomaiset eivät enää kykene valvomaan, mitä tietoa kansalaisille annetaan, ja erityisesti, mitä tietoa kansalaisille ei anneta.

2. Älylaitteiden avulla jokainen kansalainen voi välittää muille haluamiaan viestejä ilman ennakkorajoituksia tai -valvontaa.
3. Tieto- ja asiantuntijatyö on kannettavien älylaitteiden ja langattomien verkkoyhteyksien ansiosta yhä vähemmän sidottua tiettyyn paikkaan ja aikaan.

Tiedon saatavuuden ja viestinnän muutoksilla on ollut suuria vaikutuksia myös työn tekemisen muotoihin ja tapoihin. Nämä muutokset ovat ihmiskunnan historiassa mullistavia. Niiden yhteiskunnallinen merkitys kirkastuu vasta ajan – ehkä vuosikymmenten, viime kädessä vuosisatojen – kuluessa. Joka tapauksessa ennenaikaisten päätelmien välttämiseksi kannattaa odottaa jonkin aikaa pandemian laantumisen jälkeen, millaiseen asentoon etä- ja lähityön osuudet työelämässä asettuvat.

Koronapandemian globaalit vaikutukset

Käytämme tässä esityksessä covid-19-pandemiasta lyhyesti nimeä korona. Koronan vaikutusten luotettava arviointi on tätä kirjoitettaessa yhä vaikeata taudin levinneisyyden ja tartuntatilanteen jatkuvasti muuttuessa. Samaan aikaan maailmassa tapahtuu koko ajan myös koronasta riippumattomia muutoksia. Kokonaisuuden hahmottaminen edellyttää lukuisien muuttujien yhteisvaikutuksen arviointia, joka jättää kossoli tilaa erilaisille toisistaan poikkeaville tulkinnoille.

Markus Leikola on tammikuussa 2021 julkaistussa Polemiapamfletissaan ”Maailma koronan jälkeen” esittänyt seuraavat päätelmät:

- Ihmisten liikkuminen muuttuu eniten ja liikkumisessa eniten ilmailu.
- Mis- ja disinformaatio vaikeuttavat jatkossakin kriiseistä selviämistä huomattavan paljon.

- Yhteiskunnat ottavat isompaa vastuuta terveydenhuollosta pitääkseen pyörät pyörimässä.
- Uusi normaali pitää sisällään uuden tasapainon vapauden ja muiden arvojen välillä.
- Työn sosiaalisuus rakentuu uusiksi.
- Antitrusti-ideologiaan perustuva kilpailuoikeus tulee lännessä ulottumaan big data -yhtiöihin, Kiinassa taas digitaalisuus nivoutuu aiempaa tiukemmin yhteiskunnalliseen kontrolliin.
- Populismin riskit demokratialle lisääntyvät.
- Kaupungistuminen sekä jatkuu että ei jatku.

Koronan taloudellisten vaikutusten hallitsemiseen tähtäävistä politiikkatoimista on Suomen kannalta ehkä merkittävien Euroopan parlamentin kesällä 2020 päättämä 750 miljardin euron elvytyspaketti, jonka käytön ehtoihin on pyritty liittämään rakenteellisten ja teknologisten uudistusten edistäminen pelkän taloudellisten tappioiden kompensoinnin ja työttömyyden lievittämisen lisäksi. Ilmastokriisin torjuminen on kokonaisuudessa vahvasti esillä.

Elvytyspaketti on tosin jonkin verran harhaanjohtava nimitys, että niin Suomen kuin muunkin Euroopan talous on kääntynyt yllättävän vahvaan kasvuun vielä koronakriisin kestäessä. Sanna Marinin hallitus julkisti 15.3.2021 ”Suomen kestävä kasvun ohjelma – alustava elpymis- ja palautumissuunnitelma” -asiakirjan, jossa on kuvattu EU:n elvytyspaketin käyttökohteita Suomessa. Tästä tarkemmin tuonnempana.

Korona ja työelämän murros

Näyttää ilmeiseltä, että koronan vaikutukset ja pandemian hallitsemiseen tähtäävät toimenpiteet ovat nopeuttaneet myös työelämän muutoksia ja erityisesti etätyön yleistymistä. Aika taas näyttää, missä määrin poikkeustilan aikaiset työelämän muutokset jäävät pysyviksi ja missä määrin pandemian hellittäessä tapahtuu paluuta aikaisempiin käytäntöihin.

Todennäköinen vastaus on sekä että. Osa koronarajoitusten vuoksi etätööhön siirtyneistä tulee luultavasti palaamaan ta-
kaisin työnantajan toimitiloihin ja aiempiin työyhteisöihin,
osa taas jää pysyvästi paikkariippumattomiksi työntekijöiksi.
Työelämän muutosten vakiintuminen pandemian jälkeen ei
kuitenkaan tapahdu itsestään, vaan se edellyttää strategisia
valintoja niin julkisella sektorilla kuin yritystoiminnassakin.

Työelämä on toki ollut niin Suomessa kuin muuallakin
maailmassa digitaalisen teknologian nopean kehityksen aiheut-
tamien muutosten kourissa jo kauan ennen koronaakin. Mar-
kus Leikola kuvaa tätä kehitystä:

”Työajat ovat olleet murroksessa jo pitkään. Ammattiyhdistys-
liikkeen kansainvälinen vaatimus kahdeksan tunnin työ-
päivästä tuntuu kaukaiselta historialta, kun monissa am-
mateissa ylitöitä ei lasketa eikä niistä laskuteta erikseen.
Mobiilit digityövälineet ovat hälventäneet rajaa sekä työn
ja vapaa-ajan että kodin ja työpaikan väliltä. Tätä kehitystä
koronakriisi etätöybuumeineen luonnollisesti vahvistaa.”

Poliittinen päätöksenteko on vaihtelevalla menestyksellä seu-
rannut teknologian kehityksen aiheuttamia työelämän muu-
toksia.

Suomessa valtioneuvoston vuonna 2018 – siis jo pari vuot-
ta ennen koronapandemiaa – julkaiseman tulevaisuusselon-
teon taustaselvityksessä tarkasteltiin myös työn ja työelämän
muutoksia. Selvityksessä nostettiin esiin joukko keskeisiä pää-
telmiä, jotka tiivistämme seuraavassa.

1. Työn murros edellyttää pitkän aikavälin politiikkaa.
Toimintaympäristö ja kansalaisten tarpeet muuttuvat.
Työelämämme perusrakenteet – työssä tarvittava osaami-
nen, työn sisällöt ja tekemisen tavat, työnantajan ja työn-
tekijän suhde ja organisaatioiden rakenteet, toimeentulon
muodot ja työn merkitys – perustuvat kuitenkin vaiheit-
tain menneitten vuosikymmenten tarpeiden pohjalta ke-
hittyneisiin rakenteisiin.

2. Työn tekemiseen ja sen organisoimiseen syntyy uusia muotoja, mikä edellyttää muutoksia lainsäädäntöön ja sosiaaliturvaan.

Työn murroksen keskeinen piirre on perinteisen työsuhteen ja työnantaja–työntekijä-suhteen pirstaloituminen entistä monimuotoisemmaksi. Kun yksittäisten ihmisten elämäntilanteet ovat entistä moninaisempia ja nykyistä useammin muuttuvia, eivät yhteiskunnan erilaiset järjestelmät voi toimia niputtaen ihmisiä muutamaisiin tiukkarajaisiin, huonosti joustaviin kategorioihin. Työtä ja toimeentuloa koskevat lait sekä julkisen hallinnon rakenteet ja prosessit tulee suunnitella niin, että ne mahdollistavat monimuotoiset ja vaihtelevat tavat tehdä työtä ja vastaanottaa toimeentuloa useista eri lähteistä.

3. Muuttuva työ edellyttää uusia instituutioita.

Nyt käynnissä olevaa työn murrosta on verrattu mittakaavaltaan ja syvyydeltään ensimmäiseen teolliseen vallankumoukseen. Teollisen vallankumouksen tuottama vauraus ja hyvinvointi levisivät yhteiskuntaan viiveellä vasta, kun monet, nyt itsestään selvinä pitämämme instituutiot edustuksellisesta demokratiasta sosiaaliturvaan ja kaupunkisuunnitteluun rakennettiin. On todennäköistä, että nyt käynnissä oleva murros edellyttää saman mittakaavan uudistuksia – sekä uusia instituutiota että olemassa olevien merkittävää päivittämistä.

4. Johtaminen muuttuu: tarvitaan luottamusta itseohjautuvuuteen ja itseohjautuvuuden tukemista.

Työelämän odotetaan muuttuvan yhä yksilöllisemmäksi ja vapaammaksi, mutta myös yksilölle vaativammaksi. Työhön liittyvän vapauden ja itseohjautuvuuden lisääntyessä luottamuksen merkitys korostuu. Tämä edellyttää uudenlaisen johtamiskulttuurin rakentamista, työntekijöiden entistä vahvempaa itsensä johtamista sekä itseohjautuvuuden tukemista.

5. Suomeen tarvitaan koko väestön kattava laadukas elinikäisen oppimisen järjestelmä.

Työn murros edellyttää jatkuvaa osaamisen päivittämistä. Nykyinen koulutusjärjestelmä ei riitä järjestämään elinikäistä oppimista tehokkaasti. Sen perusajatuksena on yhä kouluttaa lapsia ja nuoria läpi kouluputken työelämään sekä täydennyskouluttaa pistemäisesti vanhempaa työikäistä väestöä. Jatkossa koulutuksen painopistettä on suunnattava nykyistä huomattavasti enemmän ja systemaattisemmin työikäisiin. Suomeen tarvitaan mittaluokaltaan ja merkitykseltään peruskoulun kaltainen elinikäisen oppimisen järjestelmä.

6. Työn arvoa on tarkasteltava laajemmin kuin pelkkänä toimeentulona tai kilpailukyvyyn osatekijänä.

Työtä koskeva poliittinen keskustelu keskittyy yleensä työn taloudellisuuteen. Puheessa on tyypillistä häivyttää yksittäisen ihmisen työlle antama merkitys ja tarkastella vain työn vaikutuksia kansantalouteen, julkistalouteen ja vaihtotaseeseen. Työllä on kuitenkin paljon muitakin välinearvoja: Työ ja ammatti ovat olleet yksilöille samaan aikaan sekä toimeentulon lähde, tärkein sosiaalinen viite-ryhmä että ensisijainen tapa kuulua yhteiskuntaan ja kokea saavansa arvontoa siinä. Työn erilaisten välinearvojen ja merkitysten nostaminen avoimemmin julkiseen keskusteluun auttaa ymmärtämään työhön ja toimeliaisuuteen liittyvien tavoitteiden erimittaisuutta.

Valtioneuvoston selvitys osoittaa, että Suomessa on ainakin periaatteessa pysytty mukana työn globaalissa teknologia-vetoisessa murroksessa, mutta myös kriittisiä näkemyksiä Suomen valmiuksista tulevaisuuden toimintaympäristön kohtaamiseen on noussut esiin.

Tulevaisuudentutkijat Risto Linturi ja Osmo Kuusi esittivät eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan tilaamassa julkaisussa ”Suomen sata uutta mahdollisuutta 2018–2037. Yhteiskunnan toimintamallit uudistava radikaali teknologia” koko joukon

vakavia huomioita ja duubioita Suomen valmistautumisesta tulevaisuuteen.

”Muutosnopeus ja edessä olevien teknologiavaikutusten laajuus ovat huonosti valmistelijoiden ja päättäjien tiedossa. Merkittävää osaa muutoksesta ei havaita, koska Suomi on 2000-luvulla muuttunut nopeasta hitaaksi omaksujaksi eikä moniakaan maailman uusista teknologioista ole täällä laajasti omaksuttu. Muutoksesta puhutaan liian yleisellä tasolla eikä radikaalien teknologioiden ja sosiaalisten innovaatioiden poikkihallinnollisten vaikutusten ennakointia ole resursoitu. Asiantuntijat seuraavat oman alansa kehitystä lähinnä vanhan toimintatavan sisäisellä logiikalla, totunnaisilla reunaehdoilla ja vanhoihin peukalosääntöihin nojaten. Investoinneissa ei huomioida tulevaisuutta muuttuvana tilanteena vaan otetaan suuria riskejä uskoen jatkuvuuteen, vaikka radikaalin muutoksen todennäköisyys olisi jatkuvuutta suurempi.”

”Yhteiskunnan keskeisiin rakenteisiin teknologian avaamat mahdollisuudet ja erityisesti uudet teknologiat eivät ole vaikuttaneet ja tietoisuus tässäkin raportissa esitettyihin teknologioihin liittyen on huomattavan alhaisella tasolla verrattuna vaikkapa 1990-luvulla vallinneeseen teknologiatietoisuuteen.”

Linturin ja Kuusen kritiikki antoi kolkon arvion erityisesti omahyväisestä uskosta Suomen teknologiseen edelläkävijyyteen:

”Olemme 1800-luvulta alkaen olleet nopeita teknologian omaksujia ja teknologiselle kehitykselle ja sen omaksumiselle on luotu hyvät puitteet. 2000-luvulla yhteiskunnan teknologinen omaksumiskyky on kuitenkin olennaisesti hidastunut. Tämä omaksumiskyky tulee palauttaa, jotta yhteiskunta kykenee omaehtoisesti sopeutumaan yhä nopeampaan globaaliin muutokseen.”

Tämän päivän akuutti kysymys onkin, pitäytyvätkö yhteiskunnat ympäri planeetan koronan aiheuttaman globaalin kriisin hallinnassa pelkästään vahinkojen korjaamiseen palauttamalla ennen koronaa vallitsevat olosuhteet – vai kykenevätkö päättäjät käyttämään edelleen käynnissä olevaa kriisiä rakenteellisten ja teknologisten uudistusten toteuttamiseen.

Antti Rinteen hallituksen ohjelma ”Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta”, jonka pääministeri Sanna Marin otti hallituksensa ohjelmaksi joulukuussa 2019, vastasi kysymykseen näin:

”Edistetään uuden teknologian hyödyntämistä tehokkaasti joustavan elämisen, työskentelyn ja yrittämisen mahdollistamiseksi paikasta riippumatta. Valtion työtehtäviä tulee organisoida monipaikkaisuutta ja älyteknologian mahdollistamaa paikkariippumattomuutta hyödyntäen.”

Tämä tavoite asetettiin siis muutamaa kuukautta ennen korona-kriisin alkamista. Palaamme paikkariippumattomuuden ja monipaikkaisuuden käsitteisiin tuonnempana.

Omakohvaisia kokemuksia etätyöstä

Juha Kuisma:

Olen tehnyt etätöitä kotoa käsin vuodesta 1988. Aluksi tutkimustoimeksiantoja, sitten palkkatöinä ja yrittäjänä. Useimmiten maksajan osoite on ollut Helsingissä. Monen muun tapaan omat kokemukseni etätyöstä (lähityö, joustotyö, hybridityö) ovat myönteisiä. Etätyö on ollut valinta, ei pakko. Pakoksi kokisin sen, että suunnilleen samojen töiden tekemiseksi olisi pitänyt muuttaa Helsinkiin. Ainakin aluksi kerrostaloon, työssäkäyntiliikenteen ahtauteen, päivittäin irti luonnosta.

Meidän perheen valinnan lähtökohtana oli talo, joka tuli perintönä vanhempieni kuoltua yllättäen ja suhteellisen vähällä iällä. Valintaa helpotti se, että vaimoni on ammatiltaan opettaja ja hänellä oli vakipaikka tällä seudulla. Pohdimme myös lasten kasvuympäristöä. Arvostimme molemmat sitä,

että lapset saivat kasvaa maaseudulla isossa pihassa väljässä ympäristössä, saivat seurata luonnonilmiöitä ja saivat askarrella ja rakennella mitä mielivät. Pienenä lisäplussana oli tuttu kylä ja kunta – onhan lapsuuden kotikunta sentään eri tavalla aukeava universumi kuin sellainen, josta ei tiedä mitään. Olipa kotipaikkamme lähellä vielä sukulaisia, jotka tarpeen tulleen auttoivat ja ovat muutenkin kohtuullisen mukavaa joukkoa.

Ensimmäinen tietokoneeni oli Nokian MikroMikko, ja yhteydet maailmalle hoituivat sinisen ISDN-laatikon kautta puhelinlinjaa pitkin. Kun yhteys Helsinkiin ei sateiden jälkeen aina toiminut, selitin toimitussihteerille: ”En saa yhteyttä, kun toi lapamato on märkä.” Hän oli kuulemma lopun päivää pohjennut sen merkitystä, kunnes joku kollega oli arvannut, että ”lapamato” tarkoitti muovipintaista, kaksisäikeistä, litteää puhelinjohtoa, jonka kautta boksi kätteli yhteyden Helsingin toimitukseen. Senkin jälkeen yhteysongelmia on ollut. Salama on ukkosenjohdattimista ja suojauksista huolimatta kaksi kertaa lyönyt avaruusoliota muistuttavan tietoliikenneboxin rikki.

Ensimmäinen työpisteeni oli talon apukeittiössä, josta oli kulku keittiöön, kellariin ja verannalle. Paikka oli tuo, koska muu talo oli toistakymmentä vuotta remontin alla. Hiukan kylmä se talvella oli, mutta siinä sentään oli ikkuna. Työmatkaa oli kolme metriä. Aikaa siis säästyi omaan käyttöön joka päivä 1–2 tuntia verrattuna muihin työn tekemisen tapoihin. Apukeittiö riitti kuitenkin tilankäytön semantiikassa tekemään eron työpisteen ja talon muiden tilojen välille. On välttämätöntä, että etätyötä tehdessäsi voit oven sulkemalla unohtaa työt. Työt siltä päivältä tehtyäsi voit siirtyä vapaan ja mukavan arkielämän sfääriin.

Työtila ja muun asumisen tila on syytä erottaa. Jos työ – tai oikeammin ne kesken olevat työt – muistuttavat itsestään koko ajan, myrkyttävät ne muunkin olemisen. Tällöin se, mitä etätyövalinnalla tavoittelet, ei toteudu.

Talon remontoinnin edetessä rakensin yläkertaan 40 neliömetrin työhuoneen. Siinä on kolmella seinällä laajat ikkunat

ja kirjahyllyjä pitkin seiniä. Tilavuudestaan huolimatta työhuoneeseen on kertynyt kirjoja, kansioita ja printtejä luonnollisesti selittyvä mutta sinänsä tolkuton määrä. Huone on talomme hienoin huone, jonka kaappaamisesta muuhun käyttöön aika ajoin keskustellaan. Jotta huoneen kaappaajat onnistuisivat, pitäisi muualle, käytännössä pihapiirin hämäläiseen luhtiaittaan rakentaa uusi työhuone. Ihan mahdollista sekin olisi. Jos ei olisi muuta tekemistä kuin rakentaminen.

Työhuoneen ikkunoista näkee viljelyaukean: pellot, metsäsaarekkeet, ladot, ojat, tiet ja naapuritalot. Peltoaukealla näkee vuodenajasta riippuen viiden metsäauriin lauman, joutsenia, kurkia, kymmeniä kyyhkysiä, satoja hanhia, leluttelevan tuulihaukan, svengaten juoksevan hirven. Työhuoneen parvekkeelta olen kuullut kiimaisen ilveksen ”itkevän”, fasaanin trumpitteluja sekä teeren soitimen pulputusta. Lentokoneet lentävät yli kymmenen kilometrin korkeudessa Lappiin tai polaarista oikotietä Amerikkaan. Medi-Helin keltavihreä helikopteri oikoo linnuntietä ja pelastaa ihmishenkiä. Vuoden mittaan sää vaihtelee 32 asteen helteestä vaakasuorasti puita piiskaavaan pohjoistuuleen. Kuten huomaatte, vaikka työhön keskittyisi, keskeytyy se eri luonnonilmiöiden seurantaan.

Joskus joutuu lähtemään ulos kävelylle, kun työ ei suju. Varsinkin kevätaikaan on tosi vaikea istua työpöydän ääressä. Ulkona on tuhat seurattavaa seikkaa pihassa, tienvarsilla ja metsäpoluilla. Syksyllä taas työ on helpointa: energia on sie-lullisesti keskittynyt jollain tapaa sisäänpäin ja sen purkaminen työhön on helppoa.

Kirjoittava ihminen tekee muutoinkin töitä moodeittain. Joskus kun saa Tonavan juoksemaan, voi kirjoittaa iltakymmenen. Joskus päiväkausiin ei saa mitään aikaiseksi. Taistelet tahdonheikkouden kanssa, teet sijaistoimintoja ja lopulta annat itsellesi luvan lukea lähteitä, jotta sekin aika tulisi edes jotenkin hyödyllisesti käytettyä. Kahdeksan tunnin (tai 7 h 30 min tai 7 h 21 min) työaika ei ole etätyön todellisuutta. Sen sijaan deadlinet ovat. Luvattu työ pitäisi olla määräaikaan mennessä valmis, ja usein tekstin viimeistä silausta hioo yötä myöten.

Nuorena sitä saattoi valvoa viimeisen yön jotakin käsikirjoitusta tehdessä. Nyt varttuneempana sitä on niin laiska, että tekee käsikirjoituksen ajallaan...

Arjen sujuvuuden ja perheen yhteisen elämän kannalta etätyö antaa elämään vapauksia ja ajoitusten sovittamisen mahdollisuuksia. Voit lähteä aamukymmeneltä kesken päivän hoitamaan jotakin asiaa ja yhdistää tuohon yhteen kirkolla tai kaupungissa käyntiin neljä muutakin asiaa. Oman auton se vaatii, mutta kun autossa merkitsevintä on käyttöarvo, sekin onnistuu. Julkinen liikenne tarkoittaa tässä työnteon tavassa junaa Helsinkiin ja takaisin. Tiedämme olevamme onnekkaita, kun asumme kuuden kilometrin päässä valtakunnan pääradasta.

Monelle etäisyys nimenomaan Helsinkiin on ollut ongelma. Maakuntakeskuksessa tai seutukaupungissa on totuttu käymään. Ne kun ovat osa maaseudun maantiedettä. Paikka, jossa asut, opettaa hyväksymään etäisyydet. Sähköiset kokouskäytännöt ja webinaarit ovat tasoittaneet tätä Helsingin kaukaisuuden epäsuhtaa syrjäseutujen hyväksi. Mutta auto on maaseudulla välttämätön. Joukkoliikenne ei koskaan sitä korvaa. Eri asia on, olisiko joskus mahdollista yhdistää yhden ihmisen automatkan toisen ihmisen kyydin tarve.

Epäkohtiakin kotona tehdyssä etätyössä on. Eihän se ole pelkästään työn hallinnan autonomiaa, järkevää ajankäyttöä, perhe-elämän onnea ja auvoista luontosuhdetta. Mainittakoon tässä kolme epäkohtaa. Yksi niistä on mökkihöperryksen uhka. Jos työskentelet pitkiä aikoja pelkästään neljän seinän sisällä, muita ihmisiä kohtaamatta ja muualla käymättä, alkaa suhteellisuudentajusi pettää. Työpöytä alkaa ahdistaa, arviointikykysi vääristyy, alat reagoida kummallisella tavalla. Ihminen on yhteisinä elävä olio, joka tarvitsee muiden ihmisten seuraa pysyäkseen tasapainossa. Tarvitsemme myös vaihtelua, muutoksia, yllätyksiä, jotta keksisimme uusia asioita. Ruudun takaa, yli verkon löydät toki kaikenlaista, mutta siihen maailmaan uppoaminen ei korvaa järkevien ja mukavien ihmisten seuraa. Tarkennus: nörtti on nörtti, asui hän sitten maalla tai kaupungissa.

Toinen etätyön epäkohta on hoidettavissa yhdessä työnantajan kanssa. Niissä palkkatöissä, joissa olet osa hierarkista suurempaa organisaatiota, etätyötä tekevä uhkaa jäädä sivuun johtojärjestelmän näköpiiristä. Vaikka teet työsi hyvin ja toimitat sovitun ajoissa, sinusta ei persoonana ole mielikuvaa työyhteisössä eikä lähijohdon mielessä. Tuollainen alkaa jo vaikuttaa uraan. Oma kokemukseni on, että vaikka tekisit pysyvästi sopimuksella etätöitä, sinun kannattaa käydä yhtenä päivänä viikossa toimistolla ja tehdä siellä normaali kahdeksan tunnin työpäivä. Opit tuntemaan työtoverit, johtajan ja työyhteisön sisäiset kiemurat. Samalla välittyy suuntaan jos toiseenkin sellaista tietoa, joka auttaa työyhteisöä muutosten keskellä. Työyhteisö on urheilujoukkueen tapaan ryhmytynyt tiimi, jossa erilaiset ihmiset täydentävät toisiaan. Yhdenkin persoonan pysyvä poissaolo muuttaa yhteisöä ja koko toimiston suorituskykyä. Mitä useampi työntekijä tekee töitä etänä, sen tärkeämpää on huolehtia siitä, että aika ajoin koko joukko tapaa toisiaan riittävästi.

Kolmas mahdollinen epäkohta on itseriisto. Tämä koskee varsinkin yrittäjäluonteisesti tehtyä etätyötä. Monella toimeksiantajalla on lähtökohtana, että etätyön täytyy olla halvempaa kuin työpaikalla, johdon alaisuudessa tehty työ. Silti tulosten täytyy olla vähintään samaa tasoa kuin johtamalla johdetussa työssä. Kilpailtaessa toimeksiannoista tulee houkutukseksi määritellä korvaus liian alhaiseksi. Toimeksiannoillahan ei todellisuudessa ole palkkatyön kaltaista yhteistä perustasoa. Tällöin etätyön tekijä saattaa ottaa useampia toimeksiantoja yhtä aikaa olettaen optimistisesti pystyvänsä jaksottamaan ne limittäisiksi vaiheiksi. Etätyössä tulee siis tehdyksi liian pitkiä päiviä. Todellisuudessa töiden limitys ei aina onnistu, vaan tekijä uupuu sitoumustensa alle. Ja vaikkei itseriistoon sortuisikaan, on yrittäjäluonteisesti työtä tekevällä suuri houkutus pihistellä eläkemaksuissa, jolloin karu todellisuus käy ilmi vasta eläkkeellä. Se taas tarkoittaa sinänsä kansantalouden kannalta hyödyllistä seikkaa, että etätyön tekijä tekee töitä vielä eläkkeellä ollessaankin.

Pekka Sauri:

Olen tehnyt etätöitä muodossa tai toisessa suurimman osan aikuisiästäni huolimatta siitä, että olen asunut miltei koko ajan Helsingin kantakaupungissa. Työ on aina kulkenut mukana, enkä yleensä ole ollut sidottu mihinkään paikkaan enkä aina aikaankaan. Olen omaksunut uuden tietotekniikan koko lailla sitä mukaa kuin se on tullut tarjolle. Teknisen kehityksen nopeutta kuvaa, että kirjoitin graduni manuaalisella kirjoituskoneella, liseniaatintyön sähköisellä pallokirjoituskoneella (korjausnauha) ja väitöskirjan ja kaiken sen jälkeisen tuotantoni kunkin ajan edistyneimmällä tietokoneella.

Pitkälle keski-ikään jatkunut freelancerin elämä muuttui perin pohjin, kun työskentelin Helsingin apulaiskaupunginjohtajana neljäntoista vuoden ajan. Työ oli täysin aikaan ja paikkaan sidottua, ja työn ja vapaa-ajan aiemmin varsin häilyvä raja vaihtui ankariin minuuttiaikatauluihin. Pandemia-poikkeustilan alkaessa keväällä 2020 työskentelin Helsingin yliopistolla, ja kaikki opetus siirtyi luentosaleista etäsovelluksiin. Tämä johti elämäni monipaikkaistumiseen: muutin kevät- ja kesäkuukausiksi maaseutupaikkakunnalle kahden tunnin ajomatkan päähän Helsingistä ja hoidin työtehtäviäni etäyhteyksien ja sähköpostin välityksellä. Ikään kuin olisin palannut takaisin nuoruusaikojen työkuultuuriin – nyt vain uuden teknologian tukemana ja varassa.

Tämä väliaikainen hajasijoittuminen antoi umpistadilaiselle spora- ja lattevyöhykkeen asukkaalle hyödyllistä ensi käden kokemusta harvaan asutun Suomen olosuhteista ja arjen edellytyksistä. En toista Juha Kuisman edellä kirjattua kuvausta – se on yhtäpitävä omien havaintojeni kanssa. Kun ruokakauppoihin ja muihin fyysisen olomuodon palveluihin on matkaa kymmenisen kilometriä, arki ilman autoa on utopiaa.

Vaikka en aio vaihtaa kirjojani etätyöpaikkakunnalle, aloin enemmän tai vähemmän aktiivisesti miettiä, mitä väen vähenemisestä kärsivät kunnat voivat tehdä etätyöläisten houkuttelemiseksi joko vakituksiksi tai osa-aikaisiksi asukkaikseen. Voin jo heti alkuun paljastaa, että mitään varsinaisia taikatemppuja en ole toistaiseksi keksinyt. Olen myös hyvin perillä

siitä, että elämäni on ollut monin tavoin etuoikeutettua eikä vähiten työelämän näkökulmasta. Omakohtaiset kokemukseni eivät todennäköisesti ole helposti yleistettävissä. Ehkä ne kuitenkin tuovat hiukan käytännön rintaääntä pohdintoihini.

Etätyö teknisenä ja yhteiskunnallisena ilmiönä

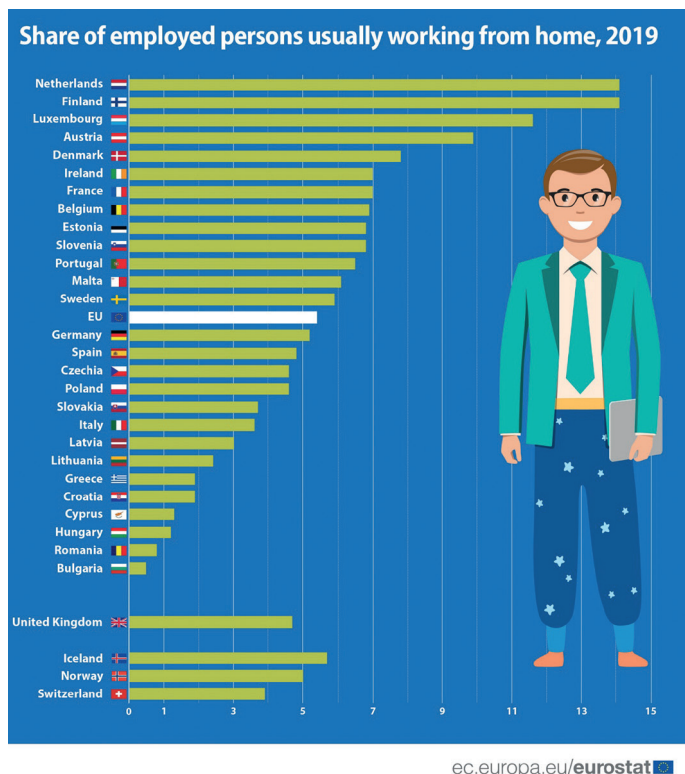
Suomi oli etätyön kärkimaita jo ennen koronaa

Euroopan tilastokeskus Eurostatin vuonna 2019 julkaiseman tilaston mukaan Suomi oli yhdessä Alankomaiden kanssa Euroopan johtava etätyömaa jo ennen koronakriisiä. Etätyötä tekevien työntekijöiden osuus oli näissä kärkimaissaakin tosin vain 14 prosenttia – sopii tietysti kysyä, oliko se vähän vai paljon – mutta lukema lähti jyrkkään ja nopeaan nousuun keväällä 2020 koronakriisin myötä. Yllättävää kyllä, esimerkiksi Ruotsi ja Saksa olivat tilastossa huomattavasti alemmilla sijoilla, vaikka näiden maiden elinkeinorakenteen olisi voinut olettaa tukevan etätyötä vähintään siinä missä Suomenkin.

Listan hännillä olevissa Itä- ja Etelä-Euroopan maissa elinkeinorakenne taas poikkeaa olennaisesti Suomesta ja Pohjois-Euroopasta. Niissä suuri osa työllisistä saa edelleen elantonsa alkutuotannosta tai palveluammateista, joissa etätyön edellytykset ovat usein vähäiset.

Suomalaiset työntekijät ovat kansainvälisessä vertailussa myös varsin hyvin koulutettuja. Koulutustasolla on selkeä yhteys tieto- ja asiantuntijatyön osuuteen, ja näissä töissä mahdollisuudet etätyöhön ovat erityisen otolliset.

Suomessa eniten etätöitä tehdään pääkaupunkiseudulla toimihenkilö- ja esimiesammateissa ja pitkälti valtion, kuntien ja järjestöjen palveluksessa. Etätöissä on paljon myös free-lancereita, itsensätyöllistäjiä ja pienyrittäjiä.

Suomi on etätöiden kärjessä myös koronan aikana

Suomessa koronakriisi on vauhdittanut työelämän digitalisaa-tiota ja saanut lyhyessä ajassa aikaan etätöiden merkittävän li-sääntymisen.

Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan säännöllisesti kotona työskennelleiden osuus kaksinkertaistui vuonna 2020. Lisäksi monilla aloilla, kuten opetuksessa, siirryttiin osittain väliaikaisesti etätöihin.

Tammikuussa 2020 kaikista työllisistä 15 prosenttia ilmoitti työskennelleensä säännöllisesti kotona, kun marraskuussa osuus oli jo 31 prosenttia. Ensimmäisenä koronakeväänä arviolta puolet noin kahdesta ja puolesta miljoonasta suomalaisesta palkansaajasta teki etätöitä ainakin jossakin määrin.

Työterveyslaitoksen arvion mukaan etätöihin siirtymistä ovat korona-ajan Suomessa helpottaneet suomalaisen yhteiskunnan jo aiemmin pitkälle edistynyt digitalisaatio, toimiva tieto- ja viestintäteknologia, organisaatioiden osaava henkilöstö, joustavat työajat ja työnteon tavat, ihmisten myönteiset asenteet ja luottamukselliset suhteet työpaikoilla sekä tietenkin monien työntekijöiden aikaisempi kokemus etätöistä.

Työ- ja elinkeinoministeriön maaliskuussa 2021 julkaiseman Työolobarometrin mukaan vuonna 2020 palkansaajista noin puolet (48 %) oli tehnyt etätöitä. Moni teki etätöitä aiempaa useammin. Valtaosa (92 %) etätöitä tehneistä oli tyytyväisiä etätöiden sujumiseen koronatilanteen aikana. Pandemia toi barometrin arvion mukaan etätöiden tekemiseen lähes vuosikymmenen harppauksen.

Työolobarometrin mukaan työ määrä lisääntyi koronan vaikutuksesta noin kolmanneksella (31 %) ja vähentyi noin joka kuudennella (18 %) palkansaajalla. Työ määrä lisääntyi erityisesti naisilla, toimihenkilöillä ja kunta-alan palkansaajilla.

Tulosten mukaan työpaikoilla on koronan aikana tapahtunut pitkä digiloikka. Työpaikoilla otettiin aikaisempaa yleisemmin käyttöön uusia työmenetelmiä vuonna 2020. Sähköisiä työtiloja ja pikaviestintävälineitä työssään käyttävien osuus kasvoi selvästi vuodesta 2019. Muutos näkyy kaikilla sektoreilla ja sosioekonomisissa ryhmissä.

Mistä puhumme, kun puhumme etätöistä?

Etätöiden määrittely on näennäisesti yksinkertaista, mutta tarkemmin katsoen mutkikkaampaa.

Korkeakoulutettujen etujärjestö Akavan määritelmän mukaan: ”Etätöillä tarkoitetaan joustavaa, vapaaehtoisuuteen perustuvaa työn organisointitapaa. Työ tehdään siellä, missä

se on työntekijän, työnantajan ja tehtävän työn kannalta tehokkainta ja tarkoituksenmukaisinta. Etätyötä tehdään työpaikan ulkopuolella esimerkiksi kotona, vapaa-ajan asunnolla tai liikkuvana työnä matkoilla.”

Kuhmon kaupunginjohtaja Tytti Määtän työ- ja elinkeinoministeriölle tekemässä selvityksessä ”Suunta paikkariippumattomaan työhön ja entistä parempaan alueelliseen läsnäoloon” etätyö jaetaan kolmeen lajiin sen mukaan, kuinka riippumatonta työ on paikasta. Työ voi olla etätyötä, monipaikkais- tai työtä tai paikkariippumatonta työtä.

Etätyön keskeisiä tunnusmerkkejä on, että työ, jota voitaisiin tehdä työnantajan tiloissa, tehdään varsinaisen työpaikan ulkopuolella ja että tässä työssä tai sen organisoinnissa käytetään apuna tietotekniikkaa. Etätyötä voidaan tehdä kotona tai työnantajan järjestämissä tiloissa, joissa on työskentelypaikat ja tietoliikenneyhteydet etätyötä varten. Etätyötä voidaan tehdä säännöllisesti tai satunnaisesti.

Monipaikkainen työ määriteltiin tavaksi organisoida työtä niin, että työntekijällä on useampi kuin yksi työnantajan osoittama työpiste, jossa hän työnantajan määräyksen mukaan voi suorittaa työtään.

Paikkariippumattomassa työssä työsuorituksen sijainnilla ei ole lainkaan merkitystä. Tehtävän luonne ei sido työtä tiettyyn työpisteeseen.

Jottei etätyön määrittely olisi liian helppoa, etätyöllä viitataan tavallisesti muualla kuin työnantajan varsinaisissa toimintiloissa tehtävään työhön. Sillä ei tarkoiteta freelance-työtä tai itsensä työllistämistä, joka yleensä tehdään joka tapauksessa työntekijän omissa tiloissa – joko asunnossa tai erillisessä työhuoneessa. Tämä ei ole uusi ilmiö, mutta tällainenkin etätyö saattaa tulevaisuudessa lisääntyä.

Monipaikkainen tulevaisuus

Yhteiskuntapoliittisessa katsannossa etätyö on osa monipaikkaisuudeksi tai monipaikkaistumiseksi kutsuttua ilmiötä. Monipaikkaistuminen näyttää viime vuosina nousseen kes-

keiseen rooliin aluepoliittisessa keskustelussa – kuten odottaa sopiikin.

Monipaikkaistuminen perustuu sekä tieto- ja viestintäteknologian kehitykseen että yleiseen vaurastumiseen, joka ilmenee muun muassa vakinaisen ja vapaa-ajan asumisen yhä yleisempänä limittymisenä ja lomittumisena. Käytännössä tämä näkyy muun muassa vapaa-ajan asuntojen varustelutason nousuna niin, että vapaa-ajan asunnon ja vakinaisen asunnon välinen teknologinen ero kapenee. Vaatimaton kesämökkinimitys ei enää kuvaa nykyisiä ympärivuotisia ja digitaalisilla antureilla varustettuja vapaa-ajan asuntoja samalla tavoin kuin 1900-luvun jälkipuoliskolla.

Suomessa oli Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2018 kaikkiaan 509 800 kesäasuntoa, joilla on arvioitu olevan säännöllisiä käyttäjiä yhteensä jopa yli kaksi miljoonaa.

Koronan aikana niin vanhojen kuin uusienkin vapaa-ajan asuntojen kysyntä on nopeasti kasvanut. Tonttikauppa lähes kaksinkertaistui edellisvuodesta vuonna 2020. Nykyään noin 60 prosenttia vapaa-ajan asunnoista rakennetaan suoraan talviasuttaviksi eli ympärivuotiseen käyttöön.

Maamme 310 kunnasta peräti 65:ssä on enemmän kausittaisia loma-asukkaita kuin pysyviä asukkaita. Toiselta puolen on tietenkin syytä pitää mielessä, että suinkaan kaikilla suomalaisilla ei ole minkäänlaista vapaa-ajan asuntoa.

Valtioneuvoston 2020 käynnistämä selvitys ”Elinvoimainen ja kestävä monipaikkainen Suomi (SOMPA)” määrittelee monipaikkaisuuden seuraavasti:

”Monipaikkaisuus liittyy miljoonien suomalaisten elämään niin kaupungeissa kuin maaseudulla. Yhden kiinteän asuinpaikan sijaan ihmiset viettävät arkea ja vapaa-aikaa useissa eri paikoissa sekä liikkuen näiden paikkojen välillä. Ihmisten monipaikkaisen asumisen lisäksi myös organisaatiot, kuten yritykset, virastot, oppilaitokset ja palvelut, voivat olla monipaikkaisia. Monipaikkaisuus voi tässä yhteydessä tarkoittaa sekä useita eri toimipaikkoja eri paikkakunnilla, mutta myös paikkariippumattomia työ-,

opiskelu- ja asiointimahdollisuuksia mistä tahansa etäyhteyksien päästä.”

Monipaikkaisuuden lisääntymiseen on toki muitakin syitä kuin vapaa-ajan asuntojen parantunut varustelutaso. Sompa-selvityksessä näitä kuvataan seuraavasti:

”Monipaikkaisuus on lisääntynyt työn muutosten (esim. etätöön ja pendelöinnin lisääntymisen), vapaa-ajan lisääntymisen sekä perhesuhteiden muutosten vuoksi. Myös kaupungistumisen voimistuminen, maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksen lisääntyminen sekä liikenne- ja viestintätekniikan kehitys, osaltaan myös valtion toimintojen alueellistaminen, tukevat monipaikkaisuuden lisääntymistä. Viime vuosikymmenten aikana tapahtunut nopea kaupungistuminen sekä metropolialueen kehittäminen ovat eriyttäneet Suomen aluerakennetta.”

Monipaikkaisuus liittyy myös muuttuviin perherakenteisiin. Suomessa on arviolta noin 65 000 etäomaista eli henkilöä, joka päävastuullisesti hoitaa eri paikkakunnalla tai vähintään 50 kilometrin päässä asuvaa omaistaan. Väestön ikääntymisen ja kaupungistumisen myötä monet asuvat yhä kauempana lähiomaisistaan. Myös erotilanteiden jälkeiset monipaikkaiset asumisjärjestelyt koskettavat yhä useampia perheitä. Suomessa noin 150 000 lasta asuu vuorotellen molempien vanhempien luona.

Mutta kuinka ollakaan, tyypillisin monipaikkaisesti asuva työntekijä on akateemisesti koulutettu mieshenkilö, joka työskentelee johtajana tai erityisasiantuntijana suuressa yrityksessä tai organisaatiossa ja asuu suuren kaupungin keskusalueella.

Monipaikkaisuuden vaikutuksia

Monipaikkaisuudella on monenlaisia seurausvaikutuksia – ekologiaa, kulttuurisia ja yhteiskunnallisia – joista kaikki eivät välttämättä ole yksiselitteisen myönteisiä. Sitran selvityksessä

”Monipaikkaisuus – ilmiö ja tulevaisuus” näitä kuvataan seuraavasti:

”Esimerkiksi taloudellisen kestävyiden haasteeksi muodostuu, onko Suomella varaa monipaikkaisuuteen, ja kuinka se toteutuisi kustannustehokkaasti. Ekologisen kestävyiden haaste puolestaan on, lisääntyvätkö liikkuminen, asumisen hiilijalanjälki ja vapaa-ajan asuntojen jätevesikuormitus. Kestävyiden lisäksi monipaikkaisuuden haasteet liittyvät muun muassa etätyön pelisääntöihin ja palvelujen saatavuuteen.”

Sitra toteaa: ”Monipaikkaisuus on myös mahdollisuus. Ehkä haastavin, mutta samalla hedelmällisin kysymys liittyy siihen, kuinka tulevaisuuden Suomessa kyetään yhdistämään kaupunkiympäristön ja tiheän asutuksen taloudellinen aktiivisuus, virikkeellisyys, rikas vuorovaikutus, monimuotoisuus ja luovuus maaseudun rauhaan, väljyyteen ja luonnonläheisyyteen.” Sitra suorastaan intoutuu suitsuttamaan: ”Jos tässä onnistutaan, Suomella voi olla ainutlaatuinen kansainvälinen kilpailuvaltti.”

Tämä on toki mahdollista, mutta kannattaa muistaa, että Suomi on tuskin yksinään tästä valtista kilpailemassa.

Valtioneuvoston monipaikkaisuusselvityksessä todetaan edelleen, että ”monipaikkaisuuden edistäminen (mm. etätyötilojen tukeminen, toimintojen alueellistaminen ja kaksoiskuntalaisuus) nähdään usein ratkaisuna aluerakenteen ongelmiin”.

Tähän voisi lisätä, että monipaikkaisuuden ainakin toivotaan tuovan ratkaisuja aluerakenteen ongelmiin. Monipaikkaisuus nähdään myös yhtenä keinona hillitä tai hidastaa vääjäämättömältä näyttävää kaupungistumista ja maaltapakoa sikäli kuin nämä ilmiöt tulkitaan yhteiskunnallisilta vaikutuksiltaan haitallisiksi tai ei-toivotuiksi.

Valtioneuvoston selvitys käynnistettiin nimenomaan riittävän ja kattavan käsityksen saamiseksi monipaikkaisuuden kehityksestä Suomessa, sillä ”monipaikkaisuudesta on

sen moninaisuuden vuoksi olemassa vain vähän kattavaa tietoa ja erilaiset tilastot ja rekisterit tunnistavat ilmiön heikosti. Ajantasainen tieto monipaikkaisuudesta ilmiönä sekä ennusteet monipaikkaisuudesta tulevaisuudessa puuttuvat, samoin kuten arviot monipaikkaisuuden taloudellisesta ja sosiaalisesta kestävyydestä.”

Tähän on syytä lisätä ekologinen kestävyys ja ilmastokriisin hallinta. Monipaikkaistuminen todennäköisesti lisää sähköistetyt ja lämmitetyt tilan määriä, ja kahdesta asunnosta jompikumpi on jatkuvassa alikäytössä tai mahdollisesti täysin tyhjiään. Matkustaminen eri paikkojen välillä tuottaa omat hiilipäästönsä sekin, vaikka työmatkaliikenne sinänsä vähenisi.

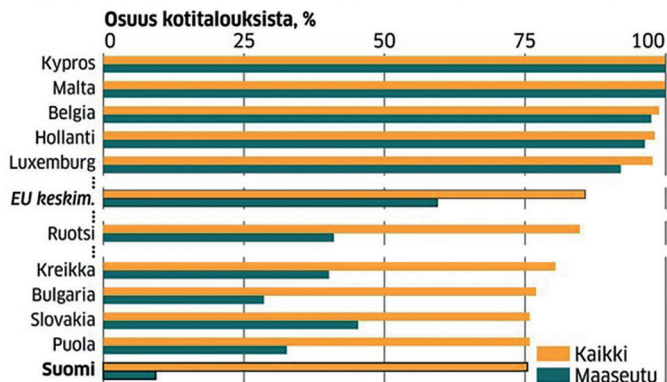
Suomi Euroopan hännillä maaseudun laajakaistayhteyksissä

Nopeat tietoliikenneyhteydet ovat monipaikkaisuuden edellytys ja kynnysinvestointi, jotka mahdollistavat paitsi siirtymistä etätöihin, myös laajemmin taloudellisen toiminnan hajautumista.

Ehkä yllättävää kyllä, Suomessa on EU:n huonoimmat maaseudun nopeat laajakaistat. Suomi on suorastaan kaukana seuraavaksi huonompien maiden – Puolan, Slovakian, Bulgarian ja Kreikan – takana maaseudun verkkoyhteyksissä. Merkillä pantavaa on, että Suomessa laajakaistan saatavuus ylipäättäänkin on EU:n keskitason alapuolella, mutta maaseudulla saatavuus on aivan pohjalukemissa. Eikä kysymys ole pelkästään siitä, että tiheästi asutuissa maissa etäisyydet ovat lyhyempiä. Tässä suhteessa paljolti Suomen kaltainen Ruotsi on listalla selvästi korkeammalla. Tätä ilmiötä on selitetty sillä, että Suomessa ihmiset ovat jo varhain tottuneet käyttämään älypuhelimien tarjoamia mahdollisuuksia niin työssä kuin vapaa-aikanakin.

Keskimäärin EU:n maaseudusta 59 prosenttia oli nopeiden yhteyksien piirissä vuonna 2019. Suomen lukema oli yhdeksän prosenttia, käy ilmi Maaseudun Tulevaisuuden tammi-kuussa 2021 julkaisemasta uutisesta.

Nopean laajakaistan saatavuus eräissä EU-maissa

MT Lähde: IHS Markit, Omdia ja Point Topic/Euroopan komissio

”Kannustimien puute yrityksille investoida haja-asutusalueilla on ilmeistä”, komissio toteaa Suomen tilanteesta. Kuntaliiton vuonna 2020 haastatteleminen tahojen mukaan yhtenä ja ehkä tärkeimpänä syynä kaupungin läheisen maaseudun ja maaseututaajamien jäämiseen valokuituverkon ulkopuolelle oli se, että markkinavetoinen rakentaminen ei ole toteutunut eikä alueille ole ollut mahdollista saada julkista tukea.

Tilanne on kuitenkin muuttumassa. Laki laajakaistarakentamisen tuesta astui Suomessa voimaan vuoden 2021 alussa. Laajakaistatukea varten on varattu valtion budjetissa ensi vuodelle viisi miljoonaa euroa. Tukiohjelma suunnataan alueille, joille kaupallista laajakaistaa ei ole tulossa ennen vuotta 2025. Tavoitteena on saada 10 000 uutta kotitaloutta nopeiden laajakaistayhteyksien piiriin. Laajakaistayhteyksien rakentajat voivat hakea tukea nopeiden laajakaistayhteyksien rakentamiseen vakituisiin ja vapaa-ajan asuntoihin sekä yritysten ja julkishallinnon toimipaikkoihin.

Asian ajankohtaisuutta lisää EU:n elvytysrahasto, josta on niin ikään aikomus käyttää varoja laajakaistayhteyksien rakentamiseen. Hallituksen 15.3.2021 julkaiseman ”Suomen kestävä kasvun ohjelma – alustava elpymis- ja palautumissuunnitelma” -asiakirjan mukaan yhtenä tavoitteena on, että

”Suomessa on käytettävissä digitaalisen siirtymän mahdollistavat koko valtakunnan kattavat ja toimintavarmat elinkeinon, työnteon, opiskelun, julkisten palvelujen ja kansalaisten arjen tarpeet täyttävät nopeat viestintäverkko-yhteydet”.

Käytännössä tämän tavoitteen toteuttaminen pitää sisällään seuraavaa: ”Nopeiden yhteyksien saatavuutta parannetaan niillä alueilla, minne ne eivät markkinaehtoisesti rakentuisi ja täten edistetään koko maan kattavan huippunopean laajakaistaverkon kehittymistä. Elpymisrahoituksella on tarkoitus täydentää kansallista laajakaistatukiohjelmaa, joten tavoitteena on selvittää mahdollisuus käyttää kansallista laajakaistatukilakia elvytysrahan kanavointiin. Täten elvyttävä toiminta voitaisiin käynnistää hyvinkin nopeasti. Tarkoituksena on kohdistaa tuki sellaisille laajakaistayhteyksille, jotka tarjoavat vähintään 100/100 Mbit nopeuden.”

Valokuituyhteyden vaikutus maaseutukuntien väestökehitykseen ei kuitenkaan ainakaan tähänastisen kokemuksen perusteella näytä kovin kummoiselta. Kuntaliiton selvityksen mukaan ”väestökehitys on valokuiturakentamisen myötä ollut vuosittain 0,6 prosenttia myönteisempi verrattuna tilanteeseen, jossa valokuitua ei näille alueille olisi rakennettu. Valokuidun rakentaminen ei ole poistanut maaseutualueiden väestötappioita, mutta investoinnit ovat vähentäneet väestötappioita”. Tämä kuuden promillen suuruinen vaikutus näyttäisi mahtuvan lähinnä mittausvirheen piiriin. On tietenkin mahdollista, että valokuituyhteydet voivat osaltaan hidastaa harvaan asutun maaseudun väestökatoa.

Kaksoiskuntalaisuus – helpommin sanottu kuin säädetty

Monipaikkaisuuden muodollis-hallinnollinen edistäminen on kilpistynyt kaksoiskuntalaisuuteen, joka on osoittautunut perustuslain kannalta ongelmalliseksi. Kaksoiskuntalaisuuteen on nykyisen perustuslain puitteissa vaikea tai mahdoton yhdistää verotulojen jakamista tai äänioikeutta ja vaalikelpoisuutta kahdessa kunnassa.

Käytännön ongelmat ovat ilmeiset: suhde vakinaisessa asuinkunnassa ja kakkoskunnassa vietetyn ajan välillä vaihtelee todennäköisesti suuresti, ja kuntaveron osuuksien määrittäminen oikeudenmukaisella tavalla näyttää työläältä harjoitukselta – puhumattakaan osallistumismahdollisuudesta edustukselliseen päätöksentekoon. Hallitusohjelmassa puhutaan yleisesti ”monipaikkaisen elämän tukemisesta”, mutta kaksoiskuntalaisuutta ei mainita. Muissa Pohjoismaissa ei kaksoiskuntalaisuutta myöskään ole lainsäädännössä mahdollistettu. Käsittelemme kaksoiskuntalaisuuteen liittyviä kysymyksiä tuonnempana.

Mitä Suomen alueita monipaikkaisuus hyödyttää?

Rasmus Aron vuonna 2020 julkaiseman selvityksen mukaan lisääntyvästä monipaikkaisuudesta hyötyviin alueisiin kuuluisivat esimerkiksi Kanta- ja Päijät-Häme. Arvio perustuu muun muassa näiden alueiden hyvään saavutettavuuteen suhteessa Helsingin työmarkkinoihin, hyviin yhteyksiin ja asumisen kilpailukykyiseen hintaan.

Lisäksi myös Varsinais-Suomi ja Pirkanmaa hyötyisivät Aron mukaan kohtuullisen merkittävästi paikkariippumattomuudesta, suurista työmarkkinoista ja merkittävästä korkeakoulutustoiminnasta sekä Helsingin seutuun verrattuna edullisemmasta asumisen hintatasosta.

Paikkariippumattomuus ja monipaikkaisuus vaikuttaisivat oletettavasti negatiivisesti lähinnä Uuteenmaahan, jonne muutetaan paljon nimenomaan työn perässä ja jossa etenkin asumisen hintataso on korkea. Monipaikkaisuus vähentäisi sekä tarvetta muuttaa Uudellemaalle että alttiutta muuttaa pois maakunnasta. Jää nähtäväksi, mihin tämä trendi asettuu koronarajoitusten päättymisen jälkeen.

Etätöön hyötyjä ja haittoja

Entä sitten etätöön hyödyt vastaan haitat? Työterveyslaitos ja Suomen ympäristökeskus julkaisivat taannoin kattavan listauksen

etätöön hyödyistä niin työntekijän kuin työnantajankin kannalta sekä sen mahdollisista haittavaikutuksista:

Etätöön hyödyt työntekijän kannalta

- + Työajan joustavuus ja rytmittäminen omien tarpeiden mukaan
- + Lisääntynyt työrauha ja keskittyminen
- + Työtyytyväisyyden ja työtehon paraneminen
- + Ajan ja rahan säästöt työmatkoissa
- + Työn ja perhe-elämän joustavampi yhteen sovittaminen
- + Mahdollisuus valita asuinpaikka muilla perusteilla kuin työn sijaintipaikan perusteella
- + Työnteolle tarkoituksenmukaisen paikan valinta
- + Vajaakuntoisten mahdollisuudet osallistua työelämään
- + Työskentelyn mahdollisuus poikkeustilanteissa (liikenne-este, huono keli)

Etätöön edut työnantajalle

- + Työtehon ja työn tuottavuuden paraneminen
- + Työuran piteneminen paremman jaksamisen myötä
- + Työnantajan toimitilojen kustannusten säästöjä
- + Työpaikan houkuttelevuuden lisääntyminen, rekrytointivaltti
- + Työmatkaliikenteen väheneminen
- + Työnantajien ympäristövastuullisuuden parantuminen
- + Ilmastopolitiikan tavoitteiden toteutumisen edistäminen

Etätöön riskejä ja huonoja puolia

- Työajan venyminen, työn ja vapaa-ajan sekoittuminen
- Vaikeudet irrottautua työstä ja liiallinen kuormittuminen
- Kotona työskentely vaatii sopeutumista perheeltä
- Sopimattomat tilat ja kotona työskentelystä aiheutuvat kustannukset
- Yksinäisyyden ja työyhteisöstä eristyneisyyden kokemukset

- Huoli urakehityksestä ja asemasta organisaatiossa
- Etäjohtamisen haasteet

Vaikka edellä olevat listaukset on laadittu jo kauan ennen koronakriisiä, suuri osa esitetyistä asioista näyttää ainakin jollakin tasolla toteutuneen – erityisesti etätyön riskit ja huonot puolet. Tarkastelemme joitakin etätyön seurausilmiöistä lähemmin tuonnempana.

Etätyön vaikutukset työmatkoihin

Liikenteen päästöjen rajoittaminen on tärkeä osa ilmastonmuutoksen hillintää. Tarkastelemme tässä lyhyesti etätyön vaikutuksia työmatkoihin ja sitä kautta päästöjen vähentämiseen.

Tilastokeskuksen vuoden 2019 työvoimatutkimuksen mukaan Suomessa yhdensuuntaiseen työmatkaan kuluu keskimäärin 23 minuuttia eli edestakaiseen matkaan päivittäin keskimäärin 46 minuuttia.

Suomessa työmatkat ovat pituudeltaan eurooppalaista keskitasoa OECD:n vuoden 2015 tilastojen mukaan. Yhdysvalloissa työmatkat ovat selvästi lyhyempiä kuin Euroopassa, Kiinassa taas pitempiä.

Suomessa pisimmät työmatkat tehdään pääkaupunkiseudulla tai itse asiassa pääkaupunkiseudun ympäristössä Uudellamaalla. Selitys on siinä, että töissä käydään kaupungeissa, mutta väestö levittäytyy niiden ulkopuolelle. Lähes kaikki Uudenmaan alueet ovat kiinteässä yhteydessä suurempiin kaupunkeihin, työssäkäyntialueet ovat laajemmat kuin muualla Suomessa ja pendelöinti yleisempää.

Tilastokeskuksen mukaan oman paikkakuntansa ulkopuolella käyvät töissä erityisen paljon asiantuntija-ammateissa työskentelevät.

Erityisasiantuntijoista 185 000 ja asiantuntijoista 165 000 henkilöä kävi töissä oman asuinkuntansa ulkopuolella vuonna 2017. Erityisasiantuntijoita oli eniten, noin 23,5 prosenttia kaikista pendelöijistä, kun asiantuntijoita heistä oli noin 21 prosenttia.

Etätyön mahdollisuudet päästöjen vähentämisessä

Valtion kestävän kehityksen yhtiön Motivan mukaan Suomessa tehdään päivittäin yli kaksi miljoonaa edestakaista työmatkaa, joista 75 prosenttia kuljetaan henkilöautolla. Keskimääräinen työmatkan pituus on 13 kilometriä. Työmatkat aiheuttavat ruuhkahuippuja erityisesti aamu- ja iltapäivällä ja kasvattavat näin työmatkoihin käytettyä aikaa entisestään.

Päästöjen vähentämisen ja ruuhkahuippujen tasoittamisen lisäksi etätyön yleistyminen voi tulevaisuudessa vaikuttaa asuinalueiden suunnitteluun, toimistojen mitoittamiseen ja toimipaikkojen sijaintiin.

Motivan mukaan kodin ja työpaikan välisen liikkumisen väheneminen tuottaa hyötyjä sekä työnantajalle, työntekijälle että ympäristölle. Jo muutama etätyöpäivä kuukaudessa tai yksi päivä viikossa vähentää työmatkaliikennettä huomattavasti.

Jos 215 000 henkilöautolla työmatkansa kulkevaa suomalaista tekisi päivän viikossa etätyötä kotonaan, vähenisi työmatkojen määrä Suomessa vuosittain yhdeksällä miljoonalla. Etätyöläinen on poissa liikenteestä juuri pahimpaan ruuhka-aikaan, joten myös matkustukseen liittyvä stressi vähenee. Tutkimuksen mukaan viikoittainen työmatkaliikenne vähenee etätyön ansiosta pandemiaa edeltävästä ajasta peräti 13 prosenttia.

Tutkimuksessa todettiin etätyön tuoneen mukanaan monia muitakin myönteisiä asioita. Tärkeimmäksi nousi vastaajien mielestä turhan matkustamisen pois jääminen. Työmatkat koettiin etätyön osoittamien mahdollisuuksien myötä raskaita, ja työmatkojen poisjääminen oli enemmistön mielestä myönteinen asia.

Tutkimuksen tulosten perusteella laadittiin erilaisten tilastotietojen ja taustaoletusten avulla laskelma, jossa arvioitiin, kuinka paljon etätyön pysyväksi jääminen voisi vaikuttaa henkilöautoliikenteeseen. Arvion mukaan henkilöautoliikenne kokonaisuudessaan vähenee 6–8 prosenttia etätyön lisääntymisen seurauksena.

Uutisen mukaan ilmastopolitiikan suunnittelua ja sitä koskevaa päätöksentekoa tukevan Ilmastopaneelin puheenjohtaja, professori Markku Ollikainen pitää laskelman mukaista vähenemää merkittävänä.

”Mikäli henkilöautoliikenne todella kokonaisuudessaan vähenee 6–8 prosenttia, kyseessä on merkittävä vähennys päästöihin. Eli päästöt vähenevät 0,34–0,45 miljoonaa tonnia vuodessa. Sehän on lähes kolmannes niistä lisätoimista, joita me tarvitsemme, että liikenteen päästöt puolittuisivat vuoteen 2030 mennessä.”

Etätyön mahdollistama työmatkaliikenteen väheneminen näyttäisi siis tuottavan myönteisiä vaikutuksia ilmastonmuutoksen hillinnälle. Arviot etätyön vaikutuksista liikenteen päästöihin näyttävät kuitenkin vaihtelevan. Syyskuussa 2021 julkistetun valtioneuvoston tilaaman selvityksen mukaan päästöt eivät tulevaisuudessa vähene merkittävästi, vaikka koronapandemian aiheuttama etätyön yleistyminen jäisikin pysyväksi. Selvityksen mukaan etätöiden yleistyminen voisi vähentää liikenteen päästöjä vuonna 2030 enintään noin 125 000 hiilidioksiditonnia, mikä tarkoittaisi vain noin yhden prosentin vähenemää liikenteen kokonaispäästöihin.

Tutkimustulokset riippuvat kuitenkin tutkimuksen etätyömäärittelyksistä. Liikenteen tutkimuskeskus Vernen johtaja, professori Heikki Liimatainen viittaa lehtihaastattelussa keväällä 2020 Ruotsissa julkaistuun tutkimukseen, jonka mukaan viimeisen kymmenen vuoden aikana etätyöstä esitetyt tutkimusväitteet ovat usein ”tutkimusasetelmiltaan ja määrittelyiltään huonoja”. Hänen mukaansa Suomessakin on korjaamisen varaa.

Ennen koronaa oletettiin, että etätyötä tekevät pääasiallisesti kaukana varsinaisesta työpaikastaan asuvat, jotka joutuvat liikkumaan paljon autolla. Tähän oletukseen on perustunut käsitys, että etätyö lisää päästöjä. Etätyöläisten päästökuorma olisi siis yhteenlaskettuna suurempi kuin lähimatkalta töihin pendelöivien. Kun tämän etätyömäärittelyn purkaa auki, se

tarkoittaa, että ihminen asuu väärässä paikassa. Toisin sanoen määräytyminen koskee asuinpaikkaa eikä itse etätyötä!

Syksyllä 2020 ajoneuvoliikennettä oli mitatusti 20–25 prosenttia vähemmän kuin normaalisti samaan aikaan. Mekaanisesti laskien tämä tarkoittaa suuruusluokaltaan 0,4 miljoonan tonnin vähennystä päästöihin. ”Etätöiden tekeminen on iso ilmastotoimi. Jos etätöiden tekeminen onnistuu sujuvasti, sitä tietenkin kannattaa edistää”, sanoo Liimatainen.

Etätyön vaikutus toimitilaneliöihin

Jos ja kun etätyön lisääntyminen vähentää työmatkoja, se vähentää vastaavasti myös perinteisten, keskitettyjen toimitilojen tarvetta. Suuntaus on todennäköisesti kohti pienempiä toimitiloja, joissa työntekijät voivat käydä töissä työtehtävien niin vaatiessa – esimerkiksi palaverissa ja kokouksissa, jotka edellyttävät fyysistä läsnäoloa.

Edelleen on syytä muistaa, että koronakriisin akuutissa vaiheessa on vielä vaikeata tai mahdotonta arvioida, kuinka ja kauma etätyön ja työnantajan omissa toimitiloissa tehdyn työn kesken tulee asettumaan. Työhyvinvointiselvitysten mukaan tarve työyhteisöjen lähitapaamiseen on taas kasvamassa eristäytyneisyyden ja yksinäisyyden kokemusten eli ”etätyöapatian” lisääntyessä. Työterveyslaitoksen tutkimuksen mukaan loppuvuodesta 2019 kesään 2021 alle 36-vuotiaiden työssä tylsistyminen ja työuupumusoireet ovat lisääntyneet selvästi, kun 36-vuotiaiden ja tätä vanhempien tylsistyminen ja työuupumusoireet ovat nousseet vain hieman. Vanhemmassa ryhmässä työn imu ja työkyky ovat jopa kohentuneet vastaavassa ajassa.

”Erityisesti runsaasti etätyötä tekeville työ on voinut tarjota sekä ylistimulaatiota jatkuvina videokokouksina että alistimulaatiota työpäivien toisteisuutena ja aitojen ihmis-kohtaamisten vähäisyytenä. Akuutin koronan jälkeisistä työn järjestelyistä sovittaessa työpaikoilla on hyvä ottaa huomioon, että riittävä määrä läsnätyötä näyttää olevan tärkeää työn mielekkyydelle”, Työterveyslaitoksen tutkimusprofessori

Jari Hakanen kertoi tutkimusta julkaistaessa elokuun lopussa 2021.

Toimitilojen muutoskehitys on jo alkanut. Esimerkiksi valtiolla saattaa kymmenen vuoden kuluttua olla käytössään huomattavasti vähemmän toimitiloja kuin nyt.

Sähköinen asiointi kasvaa jatkuvasti. Osittain toimitilojen tarve vähenee myös valtion työntekijöiden määrän vähentyessä.

Valtiolla on nykyisin käytössään noin kuusi miljoonaa neliötä toimitiloja. Tällä hetkellä lähes neljällä viidestä valtion työntekijästä on oma työhuone. Monitoimitilat joko nimetyllä työpisteellä tai ilman yleistyvät kuitenkin nopeasti. Kymmenen vuoden päästä tiloja tarvitaan arviolta noin puoli miljoonaa neliötä vähemmän. Jopa puolet nykyisistä valtion toimistotiloista jää pois käytöstä seuraavan kymmenen vuoden aikana.

Sama suuntaus näyttää olevan vallalla myös yksityisten yritysten toimitilojen kohdalla. Maaseudun Tulevaisuus -lehteä julkaiseva Viestimedia-yhtiö ilmoitti helmikuussa 2021, että koko Helsingin ydinkeskustassa sijaitseva toimitus siirtyy pysyvästi etätöihin. Jää nähtäväksi, kuinka moni mediayritys seuraa esimerkkiä.

Etätöyö jakautuu eriarvoisesti

Etätöyöinnostuksessa on vaarana, että huomio kohdistuu ainoastaan niihin työntekijöihin ja työtehtäviin, joiden osalta etätöyö on ylipäätään mahdollista. Tämä saattaa vääristää kokonaiskuvaa ja jättää suuren osan työntekijöistä ja työtehtävistä katveeseen myös päätöksenteossa.

Tilastokeskuksen tekemän Työvoimatutkimuksen mukaan toukokuussa 2020 kotona työskenteli säännöllisesti 36 prosenttia ja vähintään aika ajoin 48 prosenttia työllisistä. Aiemman tiedon valossa on oletettavaa, että tämä joukko on sosioekonomiselta asemaltaan painottunut etenkin ylempiin mutta myös alempiin toimihenkilöihin.

Vuoden 2018 työolotutkimuksen mukaan 59 prosenttia ylemmistä toimihenkilöistä teki etätöitä ja yli puolella niistä, jotka eivät tehneet, olisi ollut siihen mahdollisuus.

Alemmista toimihenkilöistä etätöitä teki 22 prosenttia ja ei-toimihenkilöihin kuuluvista työntekijöistä vain kolme prosenttia. Erot ovat varsin dramaattiset.

Erityisesti on syytä koronan vaikutuksia arvioitaessa tarkastella terveydenhuoltoalan työntekijöitä, joilla on toisaalta niukalti mahdollisuuksia etätööhön ja joiden työtehtävien merkitys on toisaalta pandemian aikana korostunut.

Syksyllä 2020 toteutetussa Työterveyslaitoksen Kunta10-kyselyssä hoitoalan työntekijät erottuivat joukosta. Kun muilla kunta-alan työntekijöillä työstressin kokemus oli kahden vuoden takaiseen verrattuna laskenut, hoitoalan työntekijöillä se oli kasvanut. Esimerkiksi sairaanhoitajista ja terveydenhoitajista 38 prosenttia koki työstressiä, 34 prosenttia oli psyykkisesti rasittuneita ja 30 prosenttia koki työkykynsä heikentyneeksi.

Erityisen paljon stressiä kokivat ne terveydenhoitajat ja sairaanhoitajat, jotka olivat koronapandemian vuoksi siirtyneet toisiin työtehtäviin. Heistä 43 prosenttia koki työstressiä, kun kaikista kunta-alan vastaajista työstressiä koki 23 prosenttia.

Sosiaali- ja terveystieteiden työntekijöistä 86 prosenttia ei tehnyt etätöitä.

Kyselyn mukaan työ määrä kasvoi koronavuonna eniten laboratorio-, röntgen- ja sairaanhoitajilla. Esimerkiksi sairaanhoitajista yli puolet koki epävarmuutta työmäärän lisääntymisestä yli sietokyvyn.

Työelämän digitaalisen kahtiajaon vaara

Kuitenkin etätöitä käsitellään enimmäkseen toimihenkilöiden ja tietotyössä ja asiantuntijatehtävissä toimivien työntekijöiden näkökulmasta. Hoitotyöntekijöiden ohella esimerkiksi tarjoilijat, myyjät, joukkoliikenteen työntekijät ja siivoojat loistavat poissaolollaan julkisesta keskustelusta. Vaarana onkin työelämän digitaalinen polarisaatio eli kahtiajakautuminen. Korkeasti koulutetut menestyvät saavat hyvät työolot, kun taas vähemmän koulutetuille on luvassa epävarmoja ja kuormittavia töitä. Ajasta ja paikasta riippumatonta asian-

tuntijatyötä tekevillä tulee todennäköisesti olemaan yhä enemmän yksilöllisiä vapauksia ja kehittymismahdollisuuksia työelämässään.

Suurin osa työntekijöistä ei yksinkertaisesti voi tehdä töitään tai ainakaan pääosaa töistään etänä. Vuoden 2018 työolotutkimuksen mukaan 57 prosenttia suomalaisista palkansaajista teki töitä, joissa ei heidän oman vastauksensa mukaan voinut tehdä etätöitä, vaikka olisi halunnutkin. Suomen noin 2,6 miljoonasta työllisestä etätöitä ei voi työn luonteen vuoksi tehdä 1,5 miljoonaa eli selvä enemmistö koko työvoimasta.

Positiivistakin kehitystä on nähtävissä. Jotkut työnantajat ovat jo heränneet tähän eri ammattiryhmien eriarvoiseen asemaan etätyömaailmassa.

Tekstiilipalveluyritys Lindström Oy maksaa bonuksia tuotantotyöntekijöilleen, esimerkiksi tekstiilihuoltajille, joilla ei ole mahdollisuutta tehdä koronapandemian aikana etätöitä, yhtiö kertoo tiedotteessaan tammikuussa 2021. Bonus vastaa yhden viikon palkkaa. Bonukset jaetaan kaikissa yhtiön toimintamaissa, ja kokonaissumma on globaalisti noin miljoona euroa. Lindströmillä on toimintaa 23 maassa.

Lindströmin työntekijöistä tekstiilihuoltajat ovat olleet eturintamassa koronapandemian aikana. He ovat pitäneet huolta esimerkiksi terveydenhuollon teksteleistä. Jää nähtäväksi, saako Lindströmin avaus mukaansa muitakin työnantajia.

Etätöiden vaikutuksia hyvinvointiin – ristiriitaisia kokemuksia

Koronaepidemian takia monet organisaatiot siirtyivät nopeasti etätöihin niissä töissä, joissa se oli mahdollista. Työterveyslaitoksen alustavien tulosten mukaan etätö ei näyttänyt heikentäneen työhyvinvointia eikä asenteita työtä kohtaan, pikemminkin päinvastoin.

Työterveyslaitoksen helmikuussa 2021 julkaiseman Miten Suomi voi? -seurantatutkimuksen mukaan koronakeväänä aiempaa enemmän etätöitä tehneet kertoivat muita useammin oppineensa parempia työtapoja. Moni koki myös tehneensä

päätöksiä työssään aiempaa itsenäisemmin. Työhyvinvoinnin riskitekijöihin kuului vähäisempi esimiehiltä ja kollegoilta saatu tuki.

Etätyöskentely oli keskimäärin yhteydessä kasvaneeseen ”työn imuun” eli myönteiseen tunne- ja motivaatiotilaan työssä. Toisaalta aiempaa enemmän etätyötä tehneet myös kokivat työssä tylsistymistä useammin.

Sairauspoissaolot ovat vähentyneet huomattavasti etätyösuosituksen myötä, ilmenee valtiovarainministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön etätyösuosituksen vaikutusarvioista. Niiden mukaan etätyö on vähentänyt sairauspoissaoloja yleisesti ainakin 30 prosenttia ja valtiolla lähes 50 prosenttia.

Myös työkyvyttömyyseläkehakemusten määrän kasvu näyttäisi tahtuvan. Esimerkiksi työeläkeyhtiö Ilmariseen tulleiden työkyvyttömyyseläkehakemusten määrä väheni seitsemän prosenttia edellisvuodesta. Uusien työkyvyttömyyseläkehakemusten määrä väheni kaikissa ikäryhmissä. Samoin ammatillisen kuntoutuksen hakemusmäärä väheni ja oli seitsemän prosenttia edellisvuotta pienempi.

Niin ikään Kelan korvaamat sairauspoissaolot kääntyivät vuonna 2020 laskuun. Sekä sairauspäivärahaa saaneiden määrä että korvattujen päivärahopäivien määrä vähenivät hieman edellisvuodesta. Mielenterveyden häiriöihin perustuvien sairauspäiväraha-kausien yleistyminen näyttää ainakin toistaiseksi pysähtyneen.

Työterveyslaitos toteutti keväällä 2020 ammatillisen opetuksen työtä koskevassa kehittämishankkeessa kyselyn, jonka vastaajat olivat koulutuskuntayhtymän opettajia ja muuta henkilökuntaa. Heistä valtaosa oli siirtynyt etätyöhön.

Kyselyvastausten perusteella etätyössä ilmenee tyypillisiä aivotyön kuormitustekijöitä, kuten huomion jatkuvaa siirtämistä tehtävästä toiseen ja ristiriitaisten ohjeiden varassa toimimista.

Etätyöhön normaalitilanteessa liitetyt edut, kuten työrauha ja mahdollisuus keskittyä, eivät välttämättä toteudu kotona poikkeustilanteessa. Koti on monessa tapauksessa saattanut muuttua monitoimitilaksi, jossa työskennellään, pidetään etä-

kokouksia, käydään etäkoulua, ruokaillaan, hoidetaan sairaita sekä vietetään vapaa-aikaa.

Suurin osa opiskelijoista opiskeli vuoden 2020 aikana etänä. Etäopiskelun tuomat muutokset näkyvät tilastoissa: opiskelijoista oli syyslukukaudella uupuneita jopa enemmän kuin keväällä, ja samaan aikaan myös opiskelijoiden innostus laski, selviää Helsingin yliopiston opiskelijoille syksyllä 2020 tehdystä kyselystä.

Näihin kysymyksiin on jo alettu kiinnittää poliittisessa päätöksenteossa huomiota. Euroopan parlamentti hyväksyi tammi-kuussa 2021 aloitteen, jonka mukaan työntekijöillä tulee olla oikeus sulkea työpuhelin ja sähköposti vapaa-ajalla ilman, että tavoittamattomissa olemisesta seuraa hankaluuksia. Aloitteen mukaan työstä irrottautumisen on oltava perusoikeus. Parlamentti perustelee aloitettaan sillä, että jatkuva tavoitettavissa olominen saattaa haitata työn ja elämän tasapainoa sekä fyysistä että mielenterveyttä.

Etäkokoontumisten hyvät ja kääntöpuolet

Erityinen koronan mukanaan tuoma ilmiö on etäyhteyksien varassa järjestetyt kokoukset ja palaverit, joista on jo kertynyt melkoinen määrä kansanperinnettä myöhempien folkloristien tutkijoiden analysoitavaksi. Kaikki etäkokouksiin osallistuneet tuntevat jo uudet Zoom- ja Teams-fraasit: ”vanha käsi”, ”jollakin on nyt mikki auki”, ”nyt sulla on Pena mikki kiinni” ja niin edelleen. Maailmanlaajuisesti on naurattanut amerikkalainen ”I am not a cat” -meemi, jossa etäneuvotteluun osallistujalle oli jäänyt päälle ilmeisesti lasten unohtama kissafiltteri.

Vaikka etäkokoukset näyttävät alkutotuttelun jälkeen yleen- sä toimivan teknisesti tyydyttävästi, ne soveltuvat kaikes- ta päätellen paremmin selkeisiin päätöskokouksiin, joiden aineisto on jaettu osanottajien tutustuttavaksi etukäteen ja joissa on tehtävä yksinkertaisia valintoja annettujen vaihto- ehtojen väliltä.

Vaikeampaa on käydä etäkokouksissa avointa ideointiproses- sia, jossa osanottajat voivat tuottaa keskusteluun spontaaneja

ajatuksia ja kommentteja. On kuitenkin odotettavissa, että etäkokousalustat tulevat kehittymään nopeasti ja kokousten osallistujat oppivat käyttämään sovelluksia sujuvammin, jolloin nämä ongelmat vähenevät. Yhtä lailla on odotettavissa, että koronapoikkeustilan päätyttyä melkoinen osa kokouksista palaa lähikokouksiksi. Etäkokouksiksi jäävät todennäköisesti ensi sijassa kokoukset, jotka lähikokouksina edellyttäisivät osallistujilta pitempää matkustamista tai joihin fyysinen läsnäolo ei tuo merkittävää lisäarvoa.

Toinen kysymys on, kykenevätkö virtuaaliset tapaamiset koskaan täysin korvaamaan lähikokouksia, vaikka osanottajista saataisiin luoduksi kuinka realistisia hologrammeja hyvänsä. Mutta tässä aletaan jo lähestyä keinotodellisuuden filosofisia kysymyksiä, joihin emme tässä esityksessä uskaltaudu.

Samat ongelmat liittyvät myös etäopiskeluun. Vaikka etäluennot sinänsä teknisesti toimitusvalmiiksi, verrattuna fyysiseen luentosaliin keskustelu osanottajien kesken on paljon vaikeampaa. Suoraan luennoitsijalle esitetyt yksittäiset kysymykset ja vastaukset niihin onnistuvat, mutta vaakasuora vuorovaikutus ja spontaani keskustelu osallistujien kesken jää helposti toteutumatta.

Suomessa on kohta 20 vuoden ajan toiminut eri teemojen ympärille koottuja verkostoyliopistoja. Uusin verkostoyliopisto FiTech tarjoaa kursseja teknologia-alan ICT-osaamisessa. Ainaakin osassa tällaisia verkostoja ei edellytetä opinto-oikeutta yliopistossa. On huikeaa ajatella, että tällainen verkostoyliopisto voisi parhaimmillaan olla olemassa olevien yliopistojen kokoa. Verkostoyliopistolla on kuitenkin pedagogiset ja yhteisömuodostusta koskevat rajoitteensa. Eräänlaisia täydennysopiskelua tarjoavia moderneja kirjastoja ne kyllä voivat olla. Aika näyttää, avaaiko etätyökulttuuri tässä suhteessa jotain uutta. Oppivan yhteiskunnan ideaan verkostoyliopisto sopii mainiosti.

Kun ubiikki toteutuu

Moni saattaa muistaa Elisan kännykkämainoksen takavuosisilta: ”Koko ajan, missä vain, kenen kanssa vain.” Mainoslause

toi (tarkoituksella) ehkä mieleen promiskuiteetin, mutta siinä taidettiin määritellä ubiikin potentiaali. Ubiikki (ubique) voidaan ehkä kääntää sanalla ”kaikkiallinen”. Toisin sanoen se tarkoittaa täysin paikkariippumatonta kykyä kommunikation. Etätyö ei ole sidottu yhteen paikkaan, vaan sitä voi tehdä liikkuvassa junassa tai autossa, kahvilassa, laiturin nokassa tai nuotiolla tunturin laella. Jos toimijalla on tarve matkustaa tai yhdistää loma ja työ, on kannettava laptop kiistämättä kätevä väline. Kunhan netti toimii, on työnteon muoto, aika ja paikka vapaasti valittavissa. Tekniikka mahdollistaa, ihminen valitsee. Näinhän sen pitää olla.

Ehkä paras esimerkki ubiikista työtavasta on poliisin partioauto. Se liikkuu koko ajan tehtävien mukaan ja pystyy koko ajan olemaan yhteydessä omaan viestikeskukseen tai valtakunnallisiin tietojärjestelmiin. Poliisin esimerkin perusteella on joskus arvailtu, että ennen pitkää monet toimistot olisivat jatkuvasti pyöriillä: vaikkapa niin, että jonkun järjestön toiminnanjohtajalla olisi täysillä digiherkuilla ja tietotekniikalla varustettu Mercedes Vito, jolla toiminnanjohtaja sompailisi ympäri aluettaan. Periaatteessa tällainenkin on mahdollista, mutta käytännössä mukavuussyistä töitä tehdään jossakin kiinteässä paikassa työhuoneessa ja liikekannalle lähdetään kokousten, henkilökohtaista läsnäoloa vaativien neuvottelujen ja uusiin paikkoihin tutustumisen takia.

Sähköiset kokousvälineet (Teams, Zoom, Google Meet jne.) ovat koronapandemian takia tulleet laajalti käyttöön, ja niistä on tullut pysyvä ryhmien ja joukkojen päätöksenteon muoto. Ennen pitkää jokainen yhdistys ja järjestö kirjaa sääntöihinsä mahdollisuuden pitää lainvoimaisia sähköisiä kokouksia. Kokemus kunnallisesta päätöksenteosta osoittaa, että sähköiset kokoukset eivät kuitenkaan sovi kaikkeen päätöksentekoon. Parhaimmillaan ne ovat rutiininomaisessa päätöksenteossa, jossa on selvä yhden vaihtoehdon esittely. Tällöin käsiteltävän päätöspykälän tosiasiallinen tarkoitus on varmistaa, että päätöksentekijät saavat varmuudella sen informaation, jota sinänsä muodollinen päätös koskee. Sitä vastoin herkissä neuvottelutilanteissa, joissa ei ole päätösehdotusta ja jossa muotoillaan

jotain uutta, vasta henkilökohtainen fyysinen läsnäolo varmistaa, että päätökseen vaikuttaa kaikki saatavilla oleva tieto. Henkilöiden ilmeet, eleet, reaktiot ja puhetapa kertovat läsnäolijoille, kuinka vahvasti he ymmärtävät puhuttua. Päätöksiin liittyvä ”totuuselementti” syntyy yhteisestä läsnäolosta, yhdessä jaetusta tilanteesta.

Sähköisiin kokouksiin liittyy erityinen paralleeliongelma: kukin osallistuja voi seurata vain kulloistakin puhujaa eikä näe muun osallistujajoukon reaktioita. Jos puutetta yrittää paikata runsailla perättäisillä puheenvuoroilla, kokoukset venyvät. Sähköisten kokousten paralleeliongelmaa voi verrata Itävalta-Unkarin keisarilliseen kruunajaisjuhlaan yli sadan vuoden takaa: sekä Itävalta että Unkari juhlivat uutta keisaria omin juhlallisuuksin käyttäen hänestä jopa eri nimeä, mutta kuitenkin kyse oli samasta henkilöstä ja yhdestä keisarikunnasta. Tämä rinnakkaisjuhlinta tunnetaan termillä paralleeliaktio. Sähköiset kokoukset ovat tämän kaltaisia paralleeliaktioita.

On havaittu, että sähköisissä kokouksissa äänessä ovat eri ihmiset kuin fyysisissä kokouksissa. Osalle mediaalisesti välitetty puhetilanne on psykologialtaan helpompi kuin aito fyysinen kokous. Jotkut ehkä nauttivat lievän narsistisesti siitä, että näkevät oman kuvansa puhuessaan muille. Kuntapolitiikassa on myös havaittu, että sähköiset kokoukset muuttavat valta-asetelmaa esittelijän hyväksi. Esittelijä käyttää slideja ja tekstiplansseja täyttäen niillä osallistujien havaintokapasiteettin ja pystyy esittelemään asiansa ilman välikysymyksiä.

Ubiikki tarkoittaa verkostotaloudessa ja verkkokaupassa mahdollisuutta räätälöidä tuote ostajan yksilöllisten ominaisuuksien mukaan. Tuotantotaloudessa voidaan ainakin osaksi siirtyä mittakaavaeduista (scale economics) joustavuuden ekonomiaan (scope economics). Takki tehdään asiakkaan mittojen mukaan, traktorin istuin säädetään käyttäjän painon mukaan. Vaikka ostaja olisi suomalainen, voidaan tuote valmistaa tilauksen perusteella Kiinassa tai Intiassa.

Ubiikki teknologia mullistaa yritysten ja valtionlaitosten sijaintikysymyksen. Vakuutusyhtiö voi sijaita hajasijoitettuna

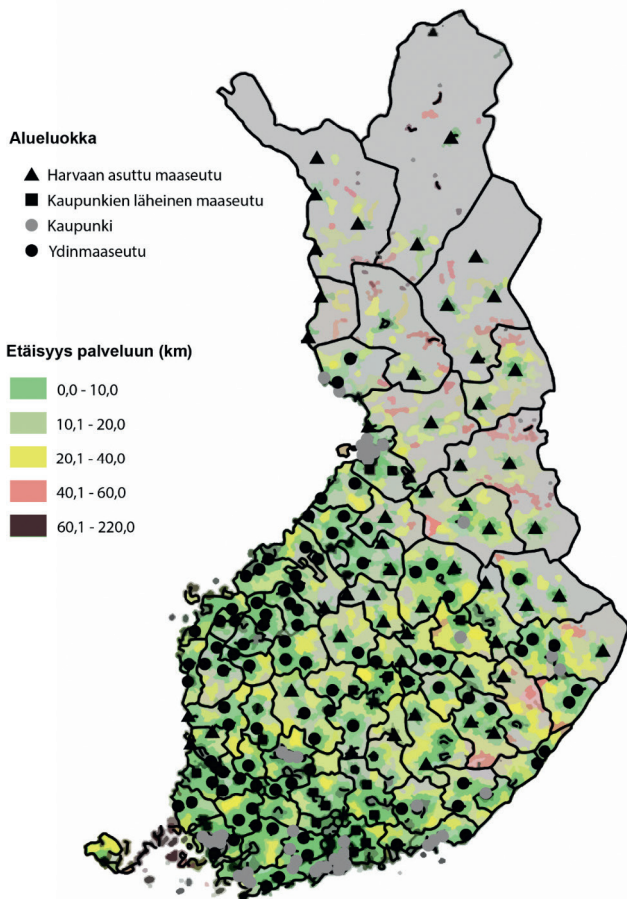
monipaikkaisesti missä vain – Lapissa, Kainuussa, Ahvenanmaalla tai vaikka Espanjassa. Sama koskee puhelinmyyntiä, tilastojen tuottamista tai vaikka autorekisterikeskusta eli suurten datamassojen käsittelyä. Jos hajasijoittumiseen liittyvät ennakkoluulot unohdetaan, pitäisi toimitilavuokrien ja asuminen yleisen hintatason ohjata tämän tapaisia suuria datamassoja käsitteleviä toimintoja muualle maahan. Ruotsin valtio onkin jo rohkeasti sijoittanut tällaisia toimintoja maan pohjoisille alueille aluekehitystä tasoittamaan. Suomessa on viimeisen parin vuoden aikana keskusteltu siitä, voisiko ministeriöön sijoittuvaa valtion virkaa hoitaa etänä mistä maantieteellisestä pisteestä tahansa. Ennakkoluulot ovat suuria, mutta haluttaessa löydetään varmasti tehtäviä, joiden kohdalla tämä onnistuu. Kirjattakoon yksi askel eteenpäin: Jyväskylän yliopisto sallii uusissa sopimuksissa henkilökunnalleen, että henkilöstö voi tehdä puolet työajasta etätöitä.

Saaristossa ja harvaan asutulla maaseudulla voidaan joitakin palveluja hoitaa etäpalveluina. Yllättäen terveystalvet ovat tällainen ala. Kainuussa on kohta kymmenen vuoden ajan toiminut etälääkäri, joka Espoosta muutettuaan asuu maaseutukylässä ja hoitaa praktiikkaansa tietokoneella. Periaatteessa asiakas voi olla maantieteellisesti missä päin tahansa. Tuskin arvioimme väärin, jos otaksumme tällaisen käytännön kehittyvän, kun sitä tuetaan tarkoitukseen kehitetyillä ohjelmilla. Julkisen sektorin jähmeyden vuoksi tämän puolen innovaatiot tullevat käyttöön yksittäisten elämäntaparatkaisujen kautta.

Toinen esimerkki on koulujen etäopetus. Vaikka kouluopetus pedagogisista syistä tultaneen aina hoitamaan fyysisenä lähiopetuksena, voidaan etäisyyksien ja vajaiden pienryhmien ongelma voittaa opettamalla oppilaita yli verkon. Näin voidaan opettaa vaikkapa kieliä tai matematiikan erikoiskursseja. Tällaista kokeiltiin taannoin Tyrnävällä, jossa lukiolaisten oli tarkoitus saada Oulusta hyvätasoista harvinaisempien kielten opetusta. Jostain syystä joku keksi todeta järjestelyn perustustalvastaiseksi (?), ja tuloksena oli, etteivät Tyrnävän lapset voineet opiskella harvinaisia kieliä. Tarina on esimerkki negati-

tiivisesta solidaarisuudesta ja kateudesta. Tekniikka mahdollistaisi monenlaista hyvää, mutta sosiaaliset negatiiviset tuhoavat uudet innovaatiot.

Lukiot

Olli Lehtosen paikkatietokartta osoittaa lukioden saavutettavuuden 1 km x 1 km väestöruuduittain, kun lukioita on koko maassa 382 kpl. Värit osoittavat saavutettavuuden ja symbolit aluetyypin. Kartta osoittaa, että lukiot ovat toistaiseksi saavutettavuudeltaan merkittävin koko maan kattava yhteiskunnallinen instituutio. Johtopäätös kuviosta on, että lukioverkko ei saisi tästä harveta. Mahdollisia keinoja lukioverkon ylläpitoon ovat etäopetus, yleinen etätyökuultuuri sekä lukioden erikoistuminen. (Lähde: Määttä & Souto 2020, s. 108.)

Mikäli yhdistämme tämänhetkisen lukioverkon ja kunta-kohtaiset syntyvyysennusteet, näemme välittömästi, että lukioiden olemassaolo riippuu kahdesta asiasta: siitä, että osa opetuksesta tarjotaan etäopetuksena, siitä, että osa ammatillisesta opetuksesta yhdistetään lukio-opiskeluun.

Kodin ja työpaikan sekä työn ja vapaa-ajan raja hämärtyy

Etätyön lisääntyminen nostaa ajan mittaan yhä selvemmin esiin kysymyksen toisaalta työn ja vapaa-ajan ja toisaalta kodin ja työpaikan välisistä rajoista. Etätyön lisääntyminen on jo nyt näkynyt kotitoimistojen varustelussa: tietokoneita, lisä näyttöjä, sähköpöytiä, kuulokkeita ja muita teknisiä apuvälineitä on hankittu koteihin paljon. Osittain kyse voi olla viihde-elektroniikasta, mutta osittain varmasti myös etätyötarvikkeista – näin viihde ja työ löytyvät helposti samalta näppäimistöltä.

Kun etätyössä työnantajan tekemä työajan seuranta on vaikeata tai mahdotonta, työn ja vapaa-ajan välisen rajan määrittäminen jää ensi sijassa työntekijän omalle vastuulle. Itseohjautuvuus korostuu.

Odotettavissa on kuitenkin, että etätyön johtamisen merkitys kasvaa tulevaisuudessa. Tämä on työntekijän ja työnantajan yhteinen etu ja myös työhyvinvoinnin kannalta todennäköisesti yhä tärkeämpää. Tieto- ja asiantuntijatyössä on tavallista, että työntekijälle osoitetaan tietty tehtävä, joka hänen tulee saada valmiiksi tiettyyn ajankohtaan mennessä. Yleinen elämäkokemus näyttäisi osoittavan, että ilman järjestelmällistä työajan hallintaa työhön käytetyn ajan osuus vuorokaudesta kasvaa deadline lähestyessä. Tässä on epäilemättä yksilöllisiä eroja. Etätyön johtamisella voidaan vaikuttaa työajan hallintaan ja jäsentämiseen ja sitä myötä myös työn tuottavuuteen.

Samaa rajankäyntiä on etätyöläisen tehtävä myös kodin ja työpaikan välillä. Tässäkin yksilölliset erot ovat todennäköisesti suuria. Perheellisellä etätyöntekijällä työhön keskittyminen

voi olla vaativampaa kuin perheettömällä, jos kotia ja työpaikkaa tai työtilaa ei ole riittävän selvästi erotettu toisistaan. Tämä ongelma on sitä pienempi, mitä suurempi asunto työntekijällä on ja mitä helpommin työtila voidaan fyysisesti erottaa muusta asunnosta.

Todennäköisesti ainakin osa etätyöläisistä kaipaa kokonaan kodista erillistä työtilaa, jonne voi kotoa aamuisin ”lähteä töihin”. Tässä katse kääntyy kaupunkien ja kuntien valmiuksiin ja halukkuuteen tarjota työtiloja etätyöntekijöille. Eräät kaupungit ja kunnat ovat jo tarttuneet tähän mahdollisuuteen. Toisaalta mitä enemmän tällaisia etätyökonttoreita on tarjolla ja mitä kauempana etätyöntekijän asunnosta ne sijaitsevat, sitä vähäisemmäksi käyvät vastaavasti työmatkojen vähenemisestä ja lyhenemisestä koituvat aika- ja kuormitussäästöt.

Mitä enemmän ”etätyöapatia” lisääntyy, sitä todennäköisemmäksi käy työnteon hybridimalli: osa työstä tehdään etänä, osa työnantajan toimitiloissa ja työyhteisön yhteisen kahvi-automaatin ulottuvilla. Eri toimialoilla ja eri työtehtävissä etä- ja lähityön osuudet asettuvat todennäköisesti erilaisiksi – mil-laisiksi, on koronarajoitusten vielä ollessa voimassa vaikea en-nustaa.

Koronan vaikutukset muuttoliikkeeseen ja väestökehitykseen

Horjuttaako koronakriisi maailmanlaajuista kaupungistumisen megatrendiä vai jatkaako se joka tapauksessa luonnonvoimaista kulkuaan? Vaikka luotettavien vastausten antaminen näihinkin kysymyksiin on vielä ennenaikaista, joitakin koronan vaikutuksia Suomen sisäiseen muuttoliikkeeseen on jo nostettu esiin. Viitataan seuraavassa kaupunkitutkija Eero Holstilan blogikirjoitukseen tammikuulta 2021.

”Kaupungistumisen iso kuva ei ole juurikaan muuttunut”, Holstila kirjoittaa. ”Monet suuret kaupungit ovat vuoden 2020 kymmenen ensimmäisen kuukauden aikana saaneet väestönlisäystä jopa edellisvuosien vastaavaa ajanjaksoa enemmän. Tampere, Oulu ja Kuopio kuuluvat tähän joukkoon.

Myös Turku ja Jyväskylä ovat säilyttäneet tasonsa. Keskisuurten joukossa voittajia ovat olleet muiden muassa Hämeenlinna ja Rovaniemi.”

Sitä vastoin Helsingin talousalueen matkailu- ja elämys-teollisuuteen painottuva elinkeinorakenne on sen sijaan kokenut koronavuonna kolauksen. Pääkaupunkiseudun vuosikymmeniä jatkunut muuttovoitto muualta Suomesta on koronakaudella kääntynyt tappioksi. Seitsemän ensimmäisen koronakuukauden aikana eli vuoden 2020 huhti-lokakuussa Helsingin, Espoon, Vantaan ja Kauniaisten muodostamalta pääkaupunkiseudulta muutti pois 24 000 ihmistä, ja kasvua edellisten vuosien vastaavaan lukemaan oli huomattavat 18 prosenttia. Samalla kuitenkin pääkaupunkiseudun vetovoima säilyi lähes ennallaan: tulijoita oli 23 800, mikä on vain alle tuhat vähemmän kuin edellisinä vuosina. Tämä lisäys selittyi maahanmuutolla.

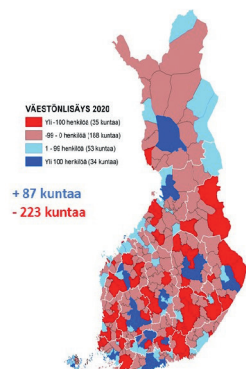
Samaan aikaan vanhojen osakehuoneistojen hinnat nousivat pääkaupunkiseudulla ensimmäisenä koronavuonna kuusi prosenttia edellisvuotta korkeammiksi. Samaan aikaa seutu on kärsinyt muuttotappiota. Ilmiö näyttää paradoksaaliselta, mutta on Holstilan mukaan kuitenkin looginen. ”Koronakotoilu on lisännyt asumistilan kysyntää, ja lisäväljyyttä on lähdetty hakemaan ehkä aiempaa luonnonläheisemmiltä paikoilta. Tällaista tarjontaa löytyy pääkaupunkiseudun sisältäkin kosolti.”

Muuttotappioista huolimatta Helsingin, Vantaan ja Espoon väkiluku kasvoi huomattavasti myös viime vuonna maahanmuuton ja luonnollisen kasvun ansiosta. Vantaan ja Espoon väliin nousi Tampere.

Liikaa innostusta koronan demografisiin vaikutuksiin saat-
taa hillitä myös aluetutkija Timo Aron tuore infograafi Suomen työikäisen väestön määrän kehitysennusteesta kunnittain vuoteen 2035 asti (ks. sivu 52). Siniset väestönkasvu-alueet ovat harvassa, ja punaisia vähenevän väestön alueita löytyy myös Uudeltamaalta.

Nordea-pankkikonsernin maaliskuussa 2021 teettämän kyselytutkimuksen mukaan yhä useampi suomalainen kertoo,

VÄESTÖNLISÄYS KOKO MAASSA KUNNITTAIN VUONNA 2020

Lähde: Tilastokeskus, väestön ennakkoarvot;
Kartta ja graafi: Timo Aro 2021

TOP 20-kunnat määrällinen lisäys

SUOITUS	KUNTA	VÄESTÖNLISÄYS
1.	Helsinki	3861
2.	Vantaa	3503
3.	Tampere	3234
4.	Espoo	3163
5.	Oulu	1958
6.	Turku	1523
7.	Jyväskylä	1081
8.	Kuopio	984
9.	Järvenpää	760
10.	Kaarina	730
11.	Nurmijärvi	674
12.	Nokia	561
13.	Sipoo	523
14.	Kirkkonummi	521
15.	Rovaniemi	513
16.	Kempele	435
17.	Kauniainen	385
18.	Kerava	373
19.	Raisio	373
20.	Seinäjoki	371

TOP 20-kunnat määrällinen supistuminen

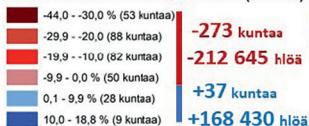
SUOITUS	KUNTA	VÄESTÖNLISÄYS
292.	Juva	-187
293.	Aänekoski	-188
294.	Kitee	-202
295.	Kurikka	-212
296.	Kauhava	-213
297.	Sastamala	-223
298.	Hamina	-224
299.	Pori	-230
300.	Ikaalmi	-240
301.	Salo	-246
302.	Kemi	-268
303.	Jämsä	-295
304.	Savonlinna	-297
305.	Pielisjärvi	-305
306.	Raahe	-321
307.	Imatra	-432
308.	Kotka	-458
309.	Mikkeli	-520
310.	Kouvola	-606

Auslehtiminen konsulttitoimisto MDI

TYÖIKÄISEN 20-64-VUOTIAAN VÄESTÖN MUUTOS% KUNNITTAIN VUOSINA 2019-2035

TYÖIKÄISEN VÄESTÖN MUUTOS 2019-2035

20-64-vuotiaiden muutos% kunnittain (ennuste)

TOP 15—kunnat työikäisen väestön muutos%

1.	Jorjala	18,8
2.	Espoo	16,3
3.	Vantaa	16,2
4.	Sipoo	14,1
5.	Luoto	12,9
6.	Helsinki	12,7
7.	Kauniainen	12,5
8.	Tampere	12,5
9.	Uiminka	11,3
10.	Turku	9,7
11.	Maarianhamina	9,3
12.	Järvenpää	9,0
13.	Jyväskylä	8,2
14.	Uurainen	8,2
15.	Oulu	7,8

Tilastokeskus, väestöennuste 2019-2040;
Kartta ja luokittelu: Timo Aro 2021

että etätyön edelleen lisääntyminen vaikuttaisi heidän asumissuunnitelmiinsa ja että he voisivat tarvittaessa muuttaa tulevaisuudessa kauemmas työpaikastaan, jopa toiselle paikkakunnalle. Puolet kyselyyn vastanneista kuitenkin kertoi, ettei etätyön lisääntyminen vaikuta heidän asumissuunnitelmiinsa.

Etätöissä vietetyn vuoden jälkeen muuttoon kauemmas työpaikastaan oli valmiita kuusi prosenttia, kun vuosi sitten luku oli kaksi prosenttia. Luvut ovat siis kasvaneet, mutta ovat edelleen verrattain alhaisia.

Etätyön lisääntymisellä on jo ollut dramaattisia vaikutuksia asuntomarkkinoihin ainakin Yhdysvalloissa. McKinsey Global Institute -tutkimuslaitoksen tuoreen selvityksen mukaan esimerkiksi San Franciscossa yksiöiden vuokrat ovat pudonneet vuodessa 24,2 prosenttia sen jälkeen, kun teknologiayhtiöt ilmoittivat lisäävänsä etätyön osuutta toiminnassaan. New Yorkissa oli vuoden 2020 syyskuussa 15 000 tyhjää vuokra-asuntoa – suurin määrä tilastoidussa historiassa. Vaikka Suomea ei voi verrata Yhdysvaltoihin, sikäläisiä asuntomarkkinoiden muutoksia kannattaa varmasti pitää täälläkin silmällä etätyön tulevaisuutta suunniteltaessa.

Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että korona on Suomessa vaikuttanut jonkin verran muuttoliikkeeseen ja asuinpaikan valintaan, mutta ei ole kääntänyt kaupungistumiskehityksen suurta trendiä. Näihinkin muutoksiin kannattaa epäilemättä suhtautua maltillisesti, jotta pöly ehtii vähän laskeutua korona-kriisin jälkeen.

Saatamme tehdä väärin, kun tarkastelemme etätyötä kaupungistumiskehityksen näkökulmasta. Etätyö avaa kyllä potentiaaleja, mutta ne realisoituvat vasta vuosien mittaan hyvinvointivertailujen ja henkilökohtaisten investointipolkujen jälkeen. ”Suuren käänteen” odottaminen tai poistoteaminen yhden vuoden tilastoilla ei ole erityisen analyttistä kaupunkitutkimusta.

Kun toimeen tartutaan...

Miten etätyöläisiä houkutellaan paikkakunnalle?

Mitä kaupungit ja kunnat sitten voivat tehdä etätyöläisten ja samalla uusien veronmaksajien houkuttelemiseksi? Erilaisia keinoja on jo eri puolilla maailmaa ja Suomessakin kokeiltu. Etätyöläiset ovat oppineet työskentelemään niin kahviloissa, julkisissa tiloissa kuin liikennevälineissäkin. Helsingissä on kahviloissa tapahtuva etätyö jo tuonut pöytiin kohteliaita kylttejä, joissa toivotaan, että kannettavilla tietokoneilla ei työskenneltäisi jonkin kellonajan, esimerkiksi klo 14:n, jälkeen. Ilmeisesti muutaman lattekupillisen myyntitulot eivät tahdo riittää kahviloille työtilan vuokraksi. Toisaalta voisi kuvitella, että vapaassa markkinataloudessa ketterät kahvilat voisivat alkaa periä vuokraa työtilasta käytetyn ajan mukaan.

Tämän innoittamana on ryhdytty kehittämään, kokeilemaan ja toteuttamaan omia etätyön ja yhteistyöskentelyn tilaratkaisuja.

Yhteistyöskentelytilan (co-working space) konsepti on omien työtehtävien tekoon tarkoitettu, verkostoitumisen mahdollistava yhteisöllinen työympäristö. Se on yleensä yksityisen tai julkisen tahon omistama. Käyttäjät koostuvat eri

alojen yksityisyrityksistä, freelancereista ja/tai etätyöntekijöistä.

Yhteistyöskentelytilan toiminta-ajatukseen kuuluu, että työntekijän tai aloittelevan yrittäjän ei tarvitse huolehtia nettiyhteyksistä, toimistotekniikasta ja kalusteista, sillä ne sisältyvät käyttösopimukseen. Tila myös elää ja kehittyy käyttäjäyhteisön mukana. Toiminta nähdään siis organisoidumpana ja liiketoimintaorientoituneempana kuin pelkän etätyötilan järjestäminen: se on pikemminkin palvelu kuin vuokrattu työtila. Tässä mielessä yhteistyöskentelytilat ovat perinteisten toimistohotellien seuraava taso.

Yhteistyöskentelytilat tarjoavat myös mahdollisuuden kokonaan uudenlaiseen työkuultuuriin. Yhteisissä työtiloissa voi työskennellä monen eri organisaation tai yrityksen työntekijöitä, ja hyvässä tapauksessa tämä voi edistää erilaisten ideoiden ristiinpölytystä yli organisaatioiden perinteisten rajojen.

Suomessakin monet kunnat ovat heränneet uuteen tilanteeseen. Etätyötiloja, hubeja ja/tai yhteistyöskentelytiloja on nousut viime vuosina ainakin Rautalammille, Viitasaarelle, Riihimäelle, Auraan, Loimaalle, Paraisille, Raisioon, Kaustiselle, Veteliin ja Evijärvelle sekä viimeisimpien joukossa Pälkäneen Luopioisiin.

Ilmeisesti vastaavia suunnitelmia on yhä enemmän vireillä muissakin kunnissa. On varhaista sanoa, mitä tosiasiallista vaikutusta näillä hankkeilla on pitemmällä aikavälillä vai jäävätkö ne toiveikkaiksi kokeiluiksi.

Etätyön taloudellisia kannustimia

Suomessa suoranaisia etätyötukia työikäisen väestön tavoitteeluun ei näytä olevan käytössä, mutta muita kannustimia kyllä. Näistä käytetyimpiä ovat erilaiset lapsi- tai vauvarahat. Esimerkiksi Lestijärvellä summa on ollut 10 000 euroa (1000 euroa per vuosi kymmenen vuoden ajan), Etelä-Savon kunnissa puolestaan 100–500 euroa syntyvää lasta kohden. Yleinen keino on ollut myös ”tontti eurolla” -tyyppiset kampanjat. Viimeisimmät välineet ovat verotuksellisia, kuten Sotkamossa,

jossa päätettiin pienentää tuloveroprosenttia kuntalaisten ostovoiman parantamiseksi sekä kunnan imagon ja veto-voiman nostamiseksi.

Konstit ovat monet. Savossa seitsemän kunnan markkinoitintempaus on saanut 300 ihmistä innostumaan etätyölomasta. Tempaus tarjoaa ilmaisen muutaman päivän mittaisen etätyöloman, jonka aikana voi testata, miten etätöiden tekeminen onnistuu maaseudulla.

Erilaisia etätyölomapaketteja on tarjolla kymmenen. Haku-aika loppui vuodenvaihteessa. Utisoinnin mukaan eniten mielenkiintoa herätti ”Etätyöloma hevosten parissa” Keiteleellä. Hakijoita kiinnostivat myös paketit ”Treeniä ja etätöitä” Suonenjoella ja ”Inspiroidu iglussa järven rannalla” Leppävirralla.

Mukana olevat kunnat haluavat näyttää, että etätyön tekeminen sujuu myös maalla ja bonuksena luonto on lähellä. Ilmaista etätyölomaa tarjoavat Vesanto, Leppävirta, Tervo, Rautalampi, Suonenjoki, Varkaus ja Keitele.

Aiemmin mainitussa Tytti Määtän selvityksessä (2020) oli myös monitoimityötilojen luomiseen tähtäävä toimenpide-ehdotus:

”Käynnistetään ketterä haku yhteisten monitoimityötilojen luomiseen erikokoisten kuntien alueille. Elinkeinoministerin toimialalta osoitetaan pilottihankkeille määräraha. Kunnilta edellytetään omarahoitusosuutta. Määräaika hankkeiden hakemiseen on syyskuun loppuun 2020 ja päätökset lokakuussa 2020. Hankkeiden toteuttamisaika on vuosi 2021. Näin saadaan liikkeelle pilottimaisia tiloja ja päästään heti kokeilemaan niiden toimivuutta. Kokeiluista raportoidaan esille nousseet haasteet ja tehdyt ratkaisut ja kehitetään toimitilakonsepteja niiden mukaisesti. Mikäli kunnan alueella on valtion toimitiloja, on ne huomioitava hankesuunnittelussa. Yhteistyökumppaniksi kutsutaan Senaatti-kiinteistöt, Valtori ja kokeilun sparraajaksi KEHA-keskus.”

Tämä ehdotus ei näytä toistaiseksi edenneen.

Muita etätyön kannustimia ja houkuttimia

Muut kannustimet etätyöhön lienevät pitkälti samoja kuin yleiset infraan, yhdyskuntarakenteeseen ja palveluihin liittyvät tavoitteet eli hyvät julkiset liikenneyhteydet, korkeatasoiset paikalliset palvelut päivähoitoineen, kouluineen, lähi-kauppoineen, luontoympäristö ja niin edelleen. Jos kunta tai kaupunki haluaa houkuttaa asukkaikseen niin sanottuja hyviä veronmaksajia – joita etätyöntekijät näyttävät keskimäärin olevan – näihin tekijöihin kannattaa epäilemättä suunnata voimavaroja.

Tämä voidaan kiteyttää yhtä todenmukaiseen kuin yllätyksettömäänkin periaatteeseen: mikä on hyödyllistä kunnan tai kaupungin asukkaille yleensä, on hyödyllistä myös etätyöläiselle. Viihtyisä elinympäristö on viihtyisä elinympäristö yhtä lailla etä- kuin lähityöläisellekin.

Digitalisaatio hyödyttämään kaikkia työntekijöitä

Yhteenvedonomaaisesti voidaan sanoa syksyllä 2021, että nyt puolisentoista vuotta kestänyt koronakriisi on lisännyt ihmisten valmiutta ja kykyä etätyöhön ja myös – ainakin joiltakin osin – parantanut työnantajien kykyä organisoida etätyötä tehokkaasti. Uusien työ- ja kokoussovellusten kehittyminen helpottaa etätyön tekemistä edelleen, samoin etätyön tekijöiden ja teettäjien oppiminen kertyvistä kokemuksista ja kokemusten jakaminen.

Ymmärrys etätyön mahdollisuuksista ja etätyön parantuneet teknologiset edellytykset lisäävät pysyvästi etätyön osuutta kaikesta työstä, vaikka osa nykyisestä etätyöstä todennäköisesti palautuukin kriisin jälkeen lähityöksi. Monessa tapauksessa luontevaksi vaihtoehdoksi luultavasti muodostuu etä- ja lähityön yhdistäminen siten, että joinakin päivinä työtä tehdään etänä ja joinakin työnantajan toimitiloissa.

Kaikissa tapauksissa on olennaisen tärkeää muistaa, että etätyö ei ole suinkaan kaikilla toimialoilla ja kaikissa työtehtävissä mahdollista. Etätyötä edistettäessä on kiinnitettävä

huomiota siihen, ettei kuilu etä- ja lähityön tekijöiden välille pääse entisestään repeämään. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että myös lähityöntekijöiden on saatava konkreettista hyötyä digitaalisen teknologian kehityksestä. Tämä edellyttää niin elinkeinoelämältä kuin poliittiseltakin päätöksenteolta selkeätä ja konkreettista strategiaa.

Muuttuuko työelämä pysyvästi?

Työministeri Tarja Cronberg näki vuonna 2009 lausumassaan arviossa etätyön hyvät puolet:

”Etätyö parantaa työelämässä jaksamista sekä työn laatua. Se vähentää henkilöautolla tehtävää työmatkaliikennettä ja vastaa näin ilmastonmuutoksen haasteeseen. Etätyön avulla voidaan parantaa niiden ihmisten työllistymisnäkyelmiä, jotka eivät kykene tai halua matkustaa pitkiä matkoja töihin tai jotka asuvat liian kaukana työpaikkakeskuksista.”

Tällainen kauas näkevä valopurske on luvallista sille, joka asuu Pohjois-Karjalassa Pielisen saarella ja sieltä käsin tekee töitä sekä Helsinkiin että Kööpenhaminaan. Mutta miltä asia näyttää tarkemmin katsoen?

Covid-19-pandemian ollessa pahimmillaan yli 60 prosenttia suomalaisista oli etätöissä. Pandemiaa edeltäneenä aikana etätyön tekijöiden määrä oli Työolobarometrin mukaan 20 prosenttia. Vanhan toteamuksen mukaan ”häätä keinot keksii” tai ”välttämättömyys on kaikkien keksintöjen äiti”. Uusi tapa toimia tai uusi innovaatio syntyy harvoin suunnitellusti. Usein se syntyy vahingossa ja leviää nopeasti siksi, että alueelta puuttuu virallinen säätely. Näin kävi koronankin kohdalla: se patisti Suomen yhdessä kuukaudessa valtavaan digiloikkaan. Etätyö on päässyt vapaaksi kuin pullon henki, eikä sitä enää pystytä minkäänlaisilla toimilla pakottamaan takaisin työelämän takanurkkaan.

Etätyöhän tarkoittaa työtä, jota tehdään muualla kuin työnantajan osoittamissa tiloissa. Jälkikäteen katsoen viimeisen

parinkymmenen vuoden avokonttoriratkaisut ovat antaneet signaaleja tulossa olevasta muutoksesta. Avokonttorissa ei periaatteessa ole vakituisia työpisteitä, vaan työntekijät valitsevat työpisteen vapaina olevista. Koska avokonttori alentaa keskittymiskykyä, työntekijät pyrkivät sulkeutumaan vastamelukuulokkeilla pois ympäristön jatkuvasta hälystä ja keskeytyksistä. Toiset muodostavat sermeillä erityisiä keitaita vapautuakseen focaultlaisesta ristiin kontrolloidusta tilasta. Vaikka työpisteen varaaminen ei periaatteessa olisikaan suotavaa, tekevät he semanttisia työpisteen valtauksia jättämällä pöydälle kesken olevasta työstä kertovia todisteita tai sisustamalla työpistettä viherkasveilla. Toisin sanoen avokonttoriratkaisua vastaan protestoidaan lisäämällä sinne henkilökohtaisia tai kodinomaisia piirteitä. Työnantaja ei näihin välttämättä puutu niin kauan kuin niistä ei aiheudu riitoja eikä yritykselle lisäkustannuksia.

Etätyö ja ammattiyhdistysliike

Ammattiyhdistysliikkeen järjestäytymismotiivi on perustunut siihen, että työnantajalla on kovin usein vahvempi neuvotteluasema kuin yksittäisellä työntekijällä. Varsinkin, jos työ on sellaista, että yksi työntekijä on helposti korvattavissa toisella tuottavuuden kärsimättä. Asetelma oli totisinta totta 1800-luvulla tehdasteollisuuden alkuaikoina. Tällainen epäsymmetrinen tilanne johtaa työntekijäin järjestäytymiseen unioniksi, mikä tuottaa työpaikalle tasapuolisen ja symmetrisen neuvotteluaseman. Työntekijät voivat tarpeen tullen tehostaa vaatimuksiaan lakolla. Heidän pitää kuitenkin mitoitata palkkatavoitteensa tavalla, joka sallii yrityksen menestymisen. Jos he vaativat liikoja, yritys kaatuu ja työpaikat menetetään. Se taas tarkoittaa, että heillä on välitöntä ja paikkansa pitävää tietoa yrityksen taloudesta ja kannattavuuteen vaikuttavista seikoista.

Tätä ay-liikkeen olemassa olon perussyitä täydentää kapitalismiin kuuluva suhdannevaihtelu. Työntekijän kannattaa ottaa huomioon työttömäksi jäämisen uhka. Siltä varalta hän

liittyy jäseneksi ammattiliiton esipolven perustamaan työttömyyskassaan, joka antaa turvaa lamakausina ja laskusuhdanteissa.

Mitä laajeneva etätyö tarkoittaa ammattiyhdistysliikkeen maailmankuvassa? Sivullisen silmin ay-liike ei ole tällaisesta työelämän muutoksesta innostunut, koska järjestäytymisen yhtenä ehtona on työntekijöiden työskentely samassa tilassa (myyttisesti tehtaassa) ja työnantajan suoran direktio-oikeuden alla. Työntekijöiden joustava hajautuminen koteihin, kesämökeille tai ubiikkeihin työmalleihin heikentää ammattiyhdistysten neuvotteluasemaa ja sisäistä viestintää. On luultavaa ja suorastaan todennäköistä, että etätyössä työntekijän lojaliteetit hajoavat kollegiaalisen solidaarisuuden lisäksi paikallisiin intresseihin sekä perhe-elämän vaatimiin yhdistelmäratkaisuihin.

Entä heikkeneekö työntekijän oikeudellinen asema etätyön yleistyessä? Mikäli työtehtävät ovat sillä tavalla erikoistuneita, ettei työntekijä ole nopeasti korvattavissa toisella, ei yksittäisen työntekijän neuvotteluvoimassa tapahdu muutoksia. Teoriassa on kuitenkin mahdollista, että etätyöntekijät perustaisivat uudenlaisen ammattiliiton, joka keskittyisi juuri heille tyypillisiin edunvalvontakysymyksiin: verotukseen, infra- ja verkkokysymyksiin sekä toimitilakysymyksiin. Toisaalta on jo nähtävissä, että ERTO ja JUKO kokevat etätyön niin paljon jäsentensä etujen mukaiseksi (koska etätyö on vielä joustavampaa kuin joustotyö), että varautuvat sitä koskevaan sopimiseen.

Työttömyyskassaan liittyvä toimeentulon turvallisuuskäsitelmä on jo ratkaistu, sillä YTK eli niin sanottu Loimaan kassa on jo maan suurin työttömyysvakuuttaja eikä edellytä ammattiliiton jäsenyyttä. YTK:n kasvu maan suurimmaksi osoittaa suunnallaan, miten ihmiset äänestävät omalla rahallaan muuttuvan työelämän puolesta. Kassan jäsenet ovat merkittävältä osaltaan juuri heitä, jotka jo nyt tekevät etätyötä.

Etätyö työelämän uutena mallina parantaa työntekijän asemaa siltä osin, että se luo valtakunnalliset etätyömarkkinat. Voit asua missä päin tahansa Suomessa ja tehdä töitä kenelle

vaan työnantajalle/toimeksiantajalle maan rajojen sisällä, vieläpä ulkomaillekin. Tällöin talousteorian mukaan parhaat osaajat värvätään juuri heille sopiviin tehtäviin, ja näin kansantalouden tehokkuus paranee. Yksilölle ei synny muuttokustannuksia, eikä suuriin keskuksiin kohdistuva muuttoliikkeen nosta asumisen hintaa. Etätöiden ansiosta ihminen myös säilyttää olemassa olevan sosiaalisen tukiverkkonsa, eli työn perässä muuttamisesta aiheutuvia hyvinvointitappioita ei synny. Työnantajan kannalta toimitilakustannukset pienenevät. Valtion kannalta asiaa katsoen etätö edellyttää koko maan kattavaa 100 megan optisen kuidun verkkoa, mutta sellainen on joka tapauksessa tulevaisuuteen katsovan valtiovallan tavoite.

Etätöyöhön liittyy joukko poliittisesti ratkaistavia yksityiskohtia. Eräs koskee työtaturmia. Miten etätöyössä määritellään työtaturma ja kuka sellaiset korvaa? Entä millä tavalla henkilökohtaisesti hankitut laitteet ja työtilaan tehdyt investoinnit voidaan vähentää verotuksessa? Miten kaavoituskäytännöt ja maankäyttö- ja rakennuslaki ottavat huomioon muuttuvan työelämän edellytykset?

Toistaiseksi kaavoittaja on pyrkinyt ”hajarakentamisen hallintaan” eli maaseudulle rakentamisen tiukkaan kontrolliin. Kaavoittajan perusteluina ovat olleet kunnalle koituvat palvelukustannukset, ilmastonmuutoksen torjunta sekä työmatkaliikenteeseen kuluva aika. Entäpä jos etätyömalli onkin myönteinen ratkaisu kaikkiin kolmeen seikkaan? Palvelut saadaan etäpalveluina, asumisen ja liikkumisen ilmastoja jälki pienenee ja työntekijä voittaa aikaa kaksi tuntia per työpäivä.

Kaikki nämä mainitut yksityiskohdat voidaan hyvällä tahdolla ratkaista, mutta ne ovat samalla poliittisia kysymyksiä, jotka mittaavat päättäjien, valtion viranhaltijoiden ja poliittisten puolueiden asenteita ja ennakkoluuloja.

Millaisissa tiloissa etätyötä tehdään?

Koronapandemiasta johtuneet terveysturvallisuuden määräykset, mukaan lukien Uudenmaan sulkuvuorokaudella 2020, johtivat siihen, että monella työpaikalla siirryttiin yhdessä viikon-

lopussa etätyömoodiin. Tulos on tiedossa: yritysten johto yllättyi siitä, että sovitut työt tehtiin asianmukaisesti eivätkä silmälläpidon ulkopuolella olleet työntekijät laiskotelleetkaan. Samalla tavalla osoittautui, että kunnan työntekijät pystyvät tarvittaessa toimimaan täysin hajautetusti. Moni aikaa syönyt toimistopalaveri osoittautui turhaksi, kun samat palaverit voitiin hoitaa sähköisesti etäpalaverina. Isoja satojen henkilöiden seminaareja opittiin hoitamaan webinaareina. Verkkokauppa sai uutta buustia.

Jotkut firmat, esimerkkinä Maaseudun Tulevaisuus, luopuivat kokonaan Helsingin toimistotiloistaan uskoen pystyvänsä pysyvästi etätyömoodiin. Työntekijä voittaa etätyömoodissa aiemmin työmatkaan käytetyn ajan ja työmatkakustannukset. Omasta ajankäytöstään päättävä voi käydä kesken päivän kuntolenkillä, koiran kanssa metsäkävelyllä, asioimassa kylällä tai kalassa. Eikä ole niin nokon nuukaa, missä vaatteissa etätyölainen oleilee, kunhan jotkut siistit vaatteet on päällä.

Kun muistaa Suomen yhdyskuntarakenteen, voi päätellä, että mikäli enimmillään hiukan yli puolet työvoimasta teki korona-pandemian aikana etätöitä, se tarkoittaa, että suurin osa etätöistä tehtiin kaupungeissa. Asuntojen suhteellisen pienen keskikoon vuoksi etätöitä tehdään olohuoneessa, joskus keittiönpöydällä, saunassa tai jopa vessassa aina asunnon ominaisuuksien mukaan. Pysyvä ratkaisuhan tällainen ei ole. Harvalla on asunnossaan kotitoimisto tai työhuone. Sellainen on heillä, joilla on varaa isompaan huoneistoon.

Mikäli oletamme, että on aloja, joilla etätystä tulee pysyvä moodi, tulee pieniin kaupunkiasuntoihin suunnitella erityinen etätyöpiste tai etätyösoppi tarkoituksenmukaisine kalusteineen. Ei epäilystäkään, etteikö IKEA tai Lundia ennen pitkää tarjoa etätyöpisteisiin suunniteltuja ergonomisia huonekaluja. Eri asia on, olisiko kerrostaloasuntoja suunniteltaessa otettava jo ihan tilaohjelmassa huomioon etätyösoppi, jonkinlainen alkovia vastaava rajattu tila. Sikäli kuin asia on oivallettu, se näkyy tulevien vuosien Asuntomessuilla.

Pitkän tähtäimen ratkaisut kerrostaloissa ovat taloyhtiön vallassa. Jospa kerrostalon ylimpään kerrokseen suunnitellaan

ja rakennetaan koko kerroksen laajuudelta etätyötiloja talon asukkaille? Tai jospa taloyhtiö rakennuttaa kerrostaloon keveistä materiaaleista, esimerkiksi puusta, yhden lisäkerroksen, johon suunnitellaan asukkaiden toiveiden mukaiset etätyötilat? Kun lainsäädäntö jatkossa turvaa jokaiseen kerrostaloon tietyn määrän latauspisteitä sähköautoille, voisimme ajatella, että myös kerrostalojen etätyötilat tulisivat joskus lakisääteisiksi.

Perinteisistä julkisista tiloista erityisesti kirjastoihin sisältyy etätyöpotentiaalia. Useimmissa kirjastoissa on työpisteitä muun muassa opiskelijoille, tutkijoille ja sukututkijoille. Parhaimmissa on erityisiä tutkijahuoneita. Kuinka pitkälle voisimme venyttää kirjastoja etätyötukikohdiksi? Niissähän on täysi tietotekninen valmius tähänkin rooliin. Vieressä seinän takana on fyysisesti kirjallista materiaalia, jota tuskin koskaan digitoidaan.

Omakotialueilla tilanne on toinen. Monella on talossaan entuudestaan yläkerrassa työhuone tai talousrakennuksiin sijoitettu vierashuone tai vierasmaja. Etätyön tullessa merkittäväksi osaksi yleistä työnteon tapaa tulee myös kaavoituksessa käytetyt mitoitusmitat miettiä uudelleen. Ihmisellä tulee olla mahdollisuus rakentaa talo, johon sisältyy enintään 40 neliömetrin kotitoimisto. Toisin sanoen kuntien rakennusmääräyksiä on vastaavasti korjattava suuremmat neliöt salliviksi.

Ehkä edellä sanottua suurempi kaavoitusajattelun muutos olisi siinä, että jokaisen omakotitalon pihaan tulisi voida rakentaa erillinen, noin 40 neliömetrin kokoluokkaa oleva piharakennus. Tällainen piharakennus voi siis sisältää kaksi huonetta, joista toinen varustetaan etätyötilaksi. Kun erillinen piharakennus tyyllisesti sovitetaan tontilla olevaan vanhempaan rakennukseen, saattaa asuinalueen arkkitehtoninen taso useissa tapauksissa parantua. 40 neliömetrin sovittaminen 1000 neliömetrin tontille ei ole vaikeaa. Infrakustannuksia kunnalle ei tule, vaan asukas vastaa tontilla tehdyistä liittymistä haluamansa varustelutason mukaan.

Tätäkin voi valtiovalta edistää räätälöidyillä veroratkaisuilla. Mainio esimerkki tämän kaltaisesta ohjaavasta veropolitiikasta

on Itävallan sodanjälkeinen Zimmer frei -linjaus. Jotta Itävallan maatilamatkailu edistyi, sai jokainen maanviljelijä rakentaa matkailukäyttöön tarkoitetun ylimääräisen huoneen, josta ei koitunut veroseuraamuksia. Mikäli haluamme edistää etätyötä, vähentää turhaa työmatkaliikennettä, alentaa yritysten toimitilakuluja ja tehostaa kaupunki-infran käyttöä, on jotakin vastaavaa tehtävä.

Aivan oma vaihtoehtonsa on kesämökki etätyötilana. Koronapandemia sai monen vetäytymään kesämökille joko oleskelemaan tai etätyötä tekemään. Oletuksena tietenkin, että tietotekniikka mahdollistaa pitkäaikaisen oleskelun kesämökillä. Tämä riippuu linkeistä, kuituverkon kattavuudesta ja maaston kallioisuudesta. Medioissa olleiden haastattelujen perusteella koronasta aiheutunut pysyvä oleskelu kesämökillä on koettu elämän laatua kohottavaksi seikaksi.

Tämä monipaikkaisuutena tutuksi tullut ilmiö on myös johtamassa kesämökkien käyttötarkoituksen muutoksiin. Jos mökille muuttanut ihminen on tyytyväinen oloonsa, hän saattaa haluta muuttaa kirjansakin kesämökkikuntaan. Nykyaikaisen kesämökin varustus kyllä riittää pysyvään asumiseen. Vesi- ja jätevesikysymykset on hoidettava lain mukaan. Käytännössä mökeille johtaa tie, ja niissä on sähkö. Kun kuntien sosiaali- ja terveydenhuolto siirtyy sote-alueilla hoidettavaksi, ei kunnilla ole mitään todellista taloudellista syytä estää kotipaikan muutoksia.

On ehkä alleviivattava, että etätyön mahdollistama muutto vakituiseksi asukkaaksi kesämökkikuntaan ei ole ympäristöpoliittisesti niin haitallista kuin toisinaan arvellaan. Kesämökeillä oleskellaan joka tapauksessa keskimäärin kolme kuukautta vuodesta. Mökkitontti on jo rakennettu, toisin sanoen sillä ei ole menetettäviä luontoarvoja. Työmatkaliikenne vähenee. Mökkiä ja saunaa lämmitetään puilla. Jos sähkölämmitys koetaan ongelmaksi, sitä voidaan ohjata rankalla sähkön hintapolitiikalla. Naapurikaan ei todellisuudessa häiriinny. Mökkinaapuri on joko samanlainen etätyöntekijä tai kokee naapurinsa läsnäoloa samalla tavalla lomakaudella ja viikonloppuisin kuin muutenkin kokisi. Kesämökkien käyttö-

tarkoituksen muutoksille vakituisiksi asunnoiksi ei ole todellista estettä, kunhan rakennus itsessään täyttää vaaditut edellytykset.

Edellä on käsitelty yksittäisen ihmisen etätyötilaratkaisuja. Kysymys on ratkaistavissa myös yhteiskäyttöisten etätyötilojen kautta. Tällaisiksi voimme tunnistaa ainakin kylätaloihin rakennetut etätyötilat sekä usealle toimijalle tarkoitettut ”hubit”. Hub tarkoittaa vuokrattuun aikaan perustuvaa työskentelyä saman katon (hub = kupu, huuva, kaareutuva katto) alla, jolloin tietotekniikkakustannukset saadaan muutettua muutuviksi, suoritteeseen sidotuiksi kustannuksiksi.

”Erinomainen esimerkki tästä on Viitasaarella toimiva, kaikille avoin etätyötila Lennätin (lennatin.fi). Siellä on säädettävät pöydät ja tuolit, neljän hengen äänieristetty neuvottelutila, tehokas verkko, isot näytöt, yhteisöllinen ilmapiiri ja paikalla ihminen apua tarjoamassa”, kuvailee viitasaarelaisjuurinen Eeva Vesterinen entisen kotiseutunsa Lennätin-hubia. Itsestään selvää on skanneri/tulostin sekä kahvin ja ruoan ja miksei suihkunkin helppo saatavuus.

Suomessa on noin 4000 kylää, ja melkein kaikissa on kylätalo tai seuraintalo. Yhteiskunnan kannalta katsoen kylätalo on lähimpänä maaseudulla asuvaa väestöä oleva julkinen tila. Kylätalo voidaan varustella paikallisen aktiivisuuden ja kysynnän mukaan: siellä voi olla optisen kuidun yhteydet, videotykki, screeni, mikrofoni, kylmiö, kahvilakalusto jne. Olisi aivan luontevaa, että periaatteessa jokaiseen kylätaloon varusteltaisiin etätyöpiste tulostus- yms. mahdollisuuksineen. Tällaista erillistä tilaa voisi vuokrata aloitteleva paikallinen yritys, kesälomalainen, ohikulkeva matkailija tai kuka vaan käypäläinen. Olettaen, että erillinen tila olisi joka tapauksessa kylää varten 10–15 hengen kokouskäyttöön remontoitu, ei sen varustelu etätyölaitteilla maksaisi kuin muutaman tuhat euroa. Mikäli sote-palvelut joskus tulevaisuudessa halutaan viedä mahdollisimman lähelle ihmisiä, olisi kylätalo tietoliikennevälineineen valmis tukikohta.

Erityisen pitkälle viety etätyöratkaisu on edellä mainittu hub eli yhteiskäyttötila. Kyseessä on useampia etätyöpisteitä

sisältävä ”kokoontumistoimisto”, josta voi vuokrata tunti-laskutuksella toimistoaikaa. Samalla hubiin muodostuu vaihtuvien toimijoiden yhteisö, jonka jäsenet tukevat toisiaan. Yksi yhteiskäyttötilan puolesta puhuva peruste on siinä, että se suojelee yksin työskentelevää mökkihöperrydeltä. Hubin idea on laajennettuna sama kuin 1990-luvun tietotuvassa, jota lanseerasi maaseudun silloiseksi digitaaliseksi ratkaisuksi Antero Lehikoinen Pohjois-Karjalassa. Silloin katsottiin tietotupa tarpeelliseksi, koska tietokoneiden hinnat olivat sellaisia, ettei kaikilla ollut niihin varaa. Vastaava ratkaisu tiheämmän kysynnän alueilla on toimistohotelli siihen liittyvine kokoustiloihin.

Yhteiskäyttötiloja ovat Suomessa perustaneet monet kunnat, mutta kiinnostavaa on, että ne sopivat myös yritysten tilapolitiikkaan. Vuoden kyläksi 2020 valitussa Alajärven Luomahossa paikallinen alumiiniprofileja valmistava yrityskeskitymä tarjoaa tilat, mutta kyläyhdistys vastaa tilojen käytännön pyörittämisestä. Näin yritys saa jaettua tilakustannuksiaan useammalle käyttäjälle säilyttäen kuitenkin pysyvän mahdollisuuden tilankäyttöön, milloin sillä on siihen tarvetta.

Skotlannissa sama asia ilmenee siten, että Lontoosta toimintansa synnyinseudulleen siirtävä yrittäjä saattaa remontoida hubin johonkin kylän pääkadun vanhoista rakennuksista. Yrittäjä tarjoaa sopimuksella tiloja kunnan osavuokrattaviksi, jolloin huippuluokan tietotekniikka on paikallisten yhdistystoimijoiden tai commuuttereiden (pitkää työmatkaa ajavien kuntalaisten) käytössä. Sopimusrakenne on joustava, ja sille asettaa rajat pelkästään mielikuvitus. Taaskin on kysymys siitä, että kaikki osalliset jakavat kiinteitä kustannuksia suuremman joukon kesken, jolloin kaikki myös voittavat.

Täysin ubiikkia eli paikkariippumatonta työtä voivat tehdä monet julkissektorin ammattilaiset, joiden työnkuvaan kuuluu kierto: kodinhoitajat, kotisairaanhoidajat, ikäihmisten kotiapua tarjoavat, kansalaisopiston opettajat, puisto- ja puutarhatyöntekijät, eläinlääkärit, nuohoojat... Tällainen työntekijä liikkuu autolla, ja hänellä on mukanaan riittävän suorituskykyinen kannettava tietokone. Näin ei tarvitse omaa

erityistä työtilaa, vaan korkeintaan fyysisiä neuvotteluja varten kokoustilan, jossa henkilöstö voi ylläpitää työn sosiaalisia suhteita.

Edellytyksenä optinen kuitu

Jotta etätyötä voisi tehdä kaikkialla Suomessa, tarvitaan optisen kuidun kattava verkko. Optista kuitua tarvitaan verkon kapasiteetin varmistamiseen, vaikka viimeinen yhteys tietokoneelle olisikin ilmajälitteinen ja langaton. Kun tulevaisuudessa yhteiskunnan käsittelemä tietovirta yhä kasvaa ja yritykset työskentelevät yhä enemmän digitaalisesti, on lopputulos, että alueilla, joilla ei ole kuituverkkoa, ei ole myöskään yrityksiä. Olipa kyseessä suunnittelutoimisto, luovan työn tekijä, maatila, puunjalostaja, metallipaja tai minkä tahansa alan pienyritys, tarvitsevat kaikki nämä yritykset kapasiteetiltaan riittävää tietoliikenneyhteyttä. Ja kun kuituverkko saadaan, palvelee se myös lomalaisia ja kesämökkiläisiä.

Koko maan kattava kuituverkko on yhtä tärkeä aluekehityksen edellytys kuin sähköistäminen oli 1950-luvulla. Talo, johon ei ole valokuituyhteyttä, on kuin talo vailla tietä. Se on paitsiossa. On sanottava suoraan, että suomalainen ohjelmallinen aluepolitiikka on epäonnistunut kuituverkon rakentamisessa. Tällä hetkellä koko maan kattavan kuituverkon rakentaminen olisi aluepoliittisesti ja tasa-arvopoliittisesti merkittävintä, mitä julkinen valta voisi aluekehityksen pohjaksi tehdä.

Joitakin korjausliikkeitä on helppo tehdä. Yksi niistä on optisen kuidun tai edes optisen kuidun suojaputken upottaminen samaan kaivantoon maakaapeloitavan sähköverkon kanssa. Tästä pitäisi saada valtion säädös. Toinen tärkeä valinta olisi kyläyhdistysten roolittaminen paikallisten kuituverkkoon liittyvien hankkijoiksi. Kyläyhdistys saa liittymisprosentin huomattavan korkeaksi verrattuna ulkopuolisiin liittymien tarjoajiin. Kolmas korjausliike olisi ohjelmallinen: kuituverkko-hankkeiden byrokratian harkittu keventäminen ja rahoitusehtojen parantaminen.

Martti Lehto ja Pekka Neittaanmäki ovat vuonna 2014 koonneet perustelut valokuidun puolesta. Heidän perustelunsa hieman uudelleen järjestämällä saadaan seuraava lista:

1. Valokuituyhteydellä on sama maksimaalinen suorituskky joka hetki.
2. Kuitu on nopea molempiin tiedonsiirtosuuntiin.
3. Kun kuituverkko kaivetaan maahan, se ei ole altis myrskytuhoille eikä elektromagneettiselle häirinnälle.
4. Kuituverkossa ei ole tarvetta uusilla kalliilla päätelaitteilla.
5. Verkon päivitys on helppoa, sillä aktiivilaitteiden uusinta riittää.
6. Kuituverkossa on open access eli monta kilpailevaa palveluntarjoajaa.
7. Jokainen mobiilitukiasemakin tarvitsee aina kiinteän yhteyden runkokuituverkkoon.
8. Valokuituliittymässä on kiinteä kuukausimaksu ilman käyttörajoitteita.
9. Kuntatason kuituverkon sähkönkulutus on samaa luokkaa kuin yhden nykyisen mobiilitukiaseman kulutus.
10. Valokuitua ei voi peilata, kuunnella tai nauhoittaa, eli sillä on turvallisuuspoliittinen etu.
11. Kuitu ei säteile eikä siinä ole sähköä, sillä kuidussa siirtyy vain valo.

Etätyön ja monipaikkaisuuden edistämisen politiikka

Tähänastisen tekstimme tarkoituksena on ollut antaa mahdollisimman monipuolinen käsitys etätyön ja monipaikkaisuuden nykytilasta ja mahdollisuuksista koronakriisin jälkeisessä Suomessa ilman varsinaisia kannanottoja.

Tästä eteenpäin jakaudumme kahdeksi eri kokemuksia, näkökulmia ja poliittista taustaa edustavaksi kirjoittajaksi ja esitämme kumpikin omia ehdotuksiamme etätyön ja monipaikkaisuuden edistämiseksi tai ainakin helpottamiseksi päätöksenteon eri tasoilla – niin valtion, kuntien kuin yritystenkin – sekä myös lähiyhteisöjen ja yksilöiden valintojen kautta. Lopuksi kommentoimme vielä toistemme näkemyksiä ja toteamme mahdolliset yhteisymmärrykset ja erimielisyydet. Toivomme, että näissä osuuksissa onnistumme nostamaan esiin mahdollisimman monta tulevaisuuden ratkaisujen kannalta olennaista näkökohtaa.

JUHA KUISMA

Elämisen monipaikkaisuus kuuluu asiaan. Se on nykyaikaisen yhteiskunnan yksi muoto. Vai sanoisimmeko mielentilaan viittaten: moodi. Monipaikkaisuus voi tarkoittaa paitsi monessa paikassa tehtävää työnteon tapaa, myös sitä, että ihminen jakaa elämänsä moneen paikkaan ja saa siitä iloa ja hyvää mieltä.

Valtionhallinnossa vuonna 2020 käynnistetty ”Monipaikkaisen ja paikkariippumattoman valtionhallinnon kehittäminen” lataa itseensä paljon odotuksia. Tässä raportissa jo mainittu Tytti Määtän TEM:n toimeksiannosta laadittu Suuntanaselvitys on ollut jonkun aikaa käytettävissä. Sen toimenpideovat tarkoittavat uudenlaista sopimista valtion sisällä sekä valtion, maakuntien/sote-alueiden ja kuntien kesken. Monipaikkaisuus ei enää ole teknologinen haaste. Se on poliittinen ja sopimuksellinen mahdollisuus, johon tulisi tarttua jo ilmastomuutoksen takia.

Kaksoiskuntalaisuus – uudestaan

Tutkijoiden ja valtionhallinnon tekemissä selvityksissä on toistuvasti päädytty siihen, että kaksoiskuntalaisuus olisi perustuslain vastaista. Legalistisesti reagoiden näin onkin. Perustuslainvastaisuuden toistuva toteaminen on niiden kuntien – isojen kaupunkien – intressissä, sillä ne laskevat menettävänsä muutoksessa verotuloja. Mutta entäpä jos perustuslakia muutettaisiin tältä osin? Perusteeksi tällaiselle muutokselle voidaan todeta se, että perustuslain tarkoituksena on turvata kansalaisen vapausoikeudet, jolloin vapautta lisäävät muutokset ovat mahdollisia. Johtopäätös monipaikkaisuuden tunnistamisesta ei voi olla se, että se johtaisi lainvastaisuuteen. Johtopäätöksen tulisi olla, että perustuslakia on muutettava.

Helpoin kohta asian ratkaisussa on verojen maksu kahteen kuntaan. Maksavathan esimerkiksi yritykset veronsa useisiin kuntiin: siis niihin kuntiin, jossa niillä on toimintaa tai omistettu kiinteistö. Monipaikkaisen suomalaisen tapauksessa veroa

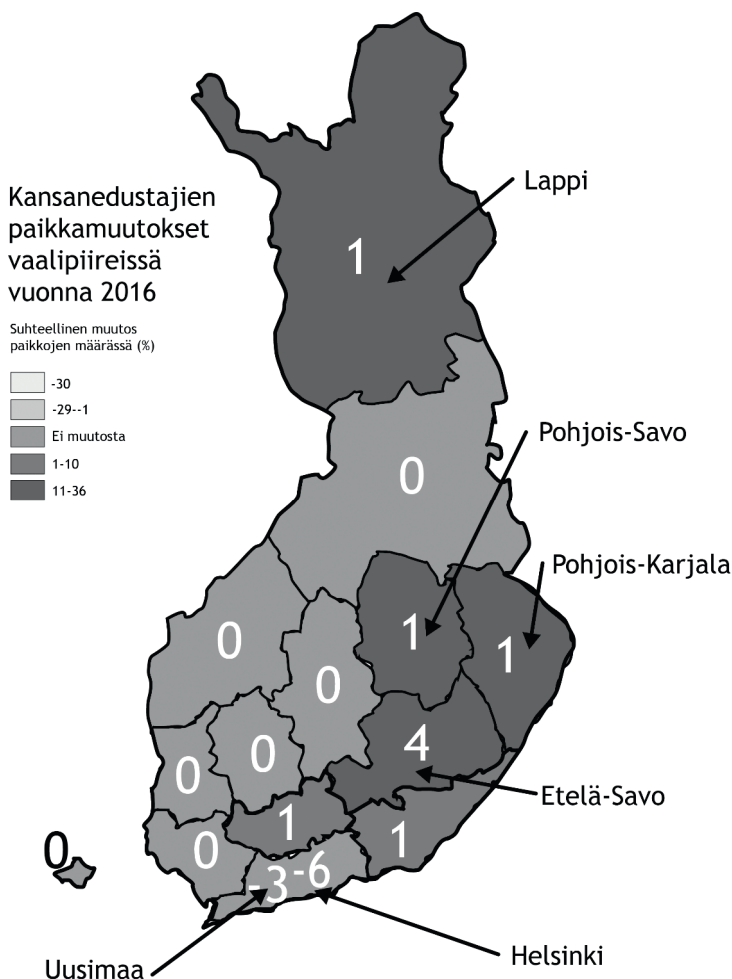
maksava kansalainen ilmoittaisi kuukauden tarkkuudella veroilmoituksessa, kuinka monta osaa vuosituloistaan hän haluaa maksaa kesämökkikuntaansa ja kuinka paljon vakituisen asunnon kuntaan. Jos hän oleskelee vuodessa kolme kuukautta kesämökillä, ilmoittaisi hän 3/12 osaa veroistaan ohjattavaksi kesämökkikuntaan. Loput hoitaisi verohallinnon tietokoneohjelma. Verot jaettaisiin kuntien kesken prosenttisuhteissa 25/75. Menettävä kunta olisi varmaankin tyytymättön, mutta verot jakautuisivat todellisuutta vastaavasti ja ennen kaikkea yhteiskunnallinen ohjaussysteemi tarkentuisi.

On kysytty valtioviisaasti, mikä on se ongelma, jota ratkotaan jakamalla verot useamman kunnan kesken?

Tähän kysymykseen voi vastata: liikkumisella, sijoittumisella ja olemisella ihmiset ilmaisevat, missä hyvinvointi alueellisesti tehdään. Yhteiskunnan hyvinvoinnin jaon on vastattava tätä, tai muutoin järjestelmä on epäreilu. Karkeasti yleistäen pienet kunnat ylläpitävät ihmisten työkykyä ja suuret kunnat saavat taloudellisen hyödyn, koska työpaikat sijoittuvat niiden alueelle. Sitä, että yritykset maksavat veroa moneen kuntaan, ei pidetä ongelmana, mutta ”monikuntainen” asukas on ratkaisematon ongelma.

Tästä voimme edetä äänioikeuteen. Äänioikeutta tai vaaleissa ehdolle asettumista ei pidä eikä tarvitse jakaa. Äänioikeus olisi siinä kunnassa, jossa asukas oleskelee yli puolet ajastaan. Jos verovelvollinen ilmoittaa oleskelevansa yli 50 prosenttia ajastaan kesämökkikunnassa, tarkoittaa se automaattisesti, että hänen kirjansa, mukaan lukien äänioikeus, siirtyy tuohon kuntaan. Äänioikeuden jakaminen olisi kansalaisuuden kannalta tarpeetonta varsinkin tulevaisuudessa, jolloin sote-alueet ovat maakuntien kokoisia ja niiden aluevaaleissa äänestetään koko maakunnassa ehdolla olevia. Äänioikeutta ei myöskään pidä jakaa sillä perusteella, että kansalainen saisi vaikuttaa maksamiensa verojen käyttöön. Voimahan ajatella, että eduskuntavaaleissa valitun eduskunnan toimintaan liittyy aina kuntarajat ylittävää yleisyyttä. Eduskunta muun muassa säättää verolaeista, valtionavuista ja aluepoliittisesta lainsäädännöstä.

Monen kunnan väkiluku kaksinkertaistuu lomakausina. Virallinen valtiojärjestelmä ei kuitenkaan tunnista tämän elämänmuodon moninaisuutta. Kun on selvitetty, missä suomalaiset tosiasiallisesti oleskelevat, on voitu myös sormiharjoitelmana laskea, miten eduskuntavaalien vaalipiirien paikat muuttuisivat, mikäli perustana olisi ihmisten todellinen

Kansanedustajien paikkamuutokset 2016, jos paikkaluku olisi perustunut heinäkuun keskiväkilukuun tilastoidun väkiluvun sijasta. Muutokset laskettu vuoden 2013 vaalipiirijaolla, jotta maakuntakohtainen muutos näkyisi. (Lähde: Lehtonen & Vihinen 2020, s. 108.)

oleskelu eikä kotipaikkakirjaus. Näiden laskelmien mukaan Helsinki ja Uusimaa menettäisivät paikkoja ja Järvi-Suomi ja Lappi voittaisivat.

Kaksoiskuntalaisuutta voidaan myös tarkastella valtiolliseen kaksoiskansalaisuuteen verraten. Ihmisellähän voi olla kahden valtion kansallisuus: toinen syntyperän perusteella, toinen nykyisen asuinpaikan perusteella. Se, kumpaa hän käyttää, aktualisoituu tilanteen mukaan. Kaksoiskuntalaisuutta tulisi arvioida vastaavan kuvion kautta. Kaksoiskuntalaisuus on potentiaali ja oikeuksien lähde, mutta kulloinkin aktualisoituu vain yksi kuntalaisuus.

Asumiseen pohjautuvia identiteettejä ihmisellä voi olla monia päällekkäisiä: lapsuuden kotiseutu, opiskelupaikkakunta, nykyinen asuinkunta sekä puheena oleva kesämökkipaikkakunta. Voipa jollakulla olla viideskin: suvun ammainen lähtökohta Karjalan kannaksella tai Ahvenanmaalla. Identiteettien kerroksellisuus on pelkästään hyvä asia. Se lisää ihmisen yleistä ymmärrystä ja parantaa hänen päätöksentekokykyään. Vaikka peritty tieto olisi niin sanottua hiljaista tietoa, sekin vaikuttaa.

Keskittien säätiö on vuonna 2020 avannut teemakeskustelun ja mielipideseurannan hybridi-Suomesta. Hybridi-Suomella tarkoitetaan kaupunkien, maaseudun ja taajamien tasapainoista kehitystä koronapandemian jälkeen. Säätiö on teettänyt tuhannen vastaajan verkkopaneelilla mielipidekyselyjä, joista paljastuu poimintoina seuraava elämäntapaprofiili:

- Yli 80 prosenttia suomalaista uskoo etätyön määrän laskevan pandemia-ajasta mutta jäävän pysyvästi korkeammalle kuin ennen sitä.
- Kaksi kolmesta etätöitä tehneistä oli tehnyt etätöitä muualla kuin vakituksessa asunnossa.
- 77 prosenttia katsoi etätyön ja monipaikkaisen elämäntavan antavan perheille enemmän mahdollisuuksia asuinpaikan valintaan.
- 86 prosenttia piti terveyspalvelujen käyttömahdollisuutta tärkeänä kesämökillä tai kakkosasunnolla asuessaan.

- Suurin osa vastaajista koki asuvansa kaupungin laidalla.
- 52 prosenttia haluaisi elää maaseudun haja-asutusalueella, maaseututaajamassa tai pikkukaupungissa.
- Identiteetiltään kaupunkilaisena itseään pitää 44 prosenttia, hybridisti maaseutu–kaupunkilaisena 31 prosenttia.
- 52 prosenttia pitää e-kuntalaisuutta, digipalvelujen sekä tietoyhteyksien parantamista tärkeänä.
- Korona-aika lisäsi luonnossa liikkumista.
- Vastaajien mielestä etätyössä ajankäytön optimointi on hyödyllisintä.

Miten kunta voi edistää etätyötä?

- + huolehtimalla, että kunnan alueella on kattava optisen kuidun verkko
- + perustamalla yhteiskäyttöisiä etätyötiloja tyhjiin liikerakennuksiin, kirjastoihin tai jopa valtatievarren huoltoasemille
- + kirjaamalla rakennusjärjestykseen omakotitalon erillisen vierasmajan/etätyötilan käytännöt
- + tekemällä mahdollisimman helpoksi kesämökin käyttötarkoituksen muutoksen vakituiseksi asunnoksi
- + tekemällä etätyötilasopimuksia kyläyhdistysten kanssa
- + varmistamalla alueensa etätyötiloihin off grid -sähköntuotantoa.

Miten valtio voisi edistää monipaikkaisuutta?

- + mahdollistamalla veronmaksajalle verojen jakamisen kahteen kuntaan
- + kirjaamalla äänioikeuden perusteet selkeästi siten, että ihminen äänestää siinä kunnassa, jossa eniten oleskelee
- + kouluttamalla johtavat virkamiehet monipaikkaisen ja paikasta riippumattoman työn osaaviksi johtajiksi
- + luomalla käytännön, jossa mistä päin tahansa Suomea voi hakeutua etätyöntekijäksi pääkaupunkiseudulle sijoittuvaan avoimeen valtion virkaan.

- + määräämällä, että sähköverkkojen maakaapeloinnin yhteydessä on samaan kaivantoon automaattisesti upotettava kuitukaapeli: sopimuksellisesti toteutukseen on monia mahdollisuuksia.

Etätyö luo resilienssiä

Arviot siitä, että polkuriippuvasti fossiilisiin polttoaineisiin kohtalonsa kytkenyt maailma on suurten muutosten edessä, ovat johtaneet pohdintaan maailmanjärjestelmän ja oman yhteiskuntamme resilienssistä. Resilienssi on muun muassa ekologiassa ja psykologiassa käytetty termi, joka tarkoittaa muutosjoustavuutta. Sen tarkka kääntäminen suomeksi ei ole helppoa. Se tarkoittaa kriisinkestokykyä, iskunkestävyyttä vastoinkäymisten tullessa, kimmoisuutta, muuntokykyä, uudistuvuutta, palautuvuutta, sinnikkyyttä.

Resilienssi on järjestelmän, ei yksilön tai lajin ominaisuus. Ekosysteemeissäkin on avainlajeja, joista muiden lajien menestys riippuu. Esimerkiksi tammi on puu, joka olemassaolonsa kaaren aikana pitää yllä kolmeasataa muuta lajia. Tämä perustuu luonnonystävä Pirkka-Pekka Peteliuksen sanoja soveltaen siihen, että tammi kasvaa 300 vuotta, on täysikasvuinen tammena 300 vuotta ja kuolee ja keloutuu 300 vuotta.

Toisin sanoen mitään järjestelmää ei saa tehostaa sen toiminnan äärirajoille, vaan järjestelmässä tulee tietoisesti valituissa kohdissa sallia pelivara, löysyys, siirrettävien kykyjen varanto. ”Löysät pois” -ajattelu tarkoittaa oletusta, että mikään toimintaympäristössä ei muutu. Tämä on vaarallinen oletus, joka joko jäädyttää kehityksen tai ohjaa toimijan kohtaamaan kriisin vailla reservejä. Siksi yhdyskuntarakenteessa pitäisi olla rakenteellista resilienssiä. Tämä on hitusen eri asia kuin varautuminen pahan päivän varalle. Sitäkin kyllä tarvitaan. Huoltokykypolitiikka, huoltovarmuusvarastot, kotitalouksien kotivara sekä valmiusharjoitukset ovat varautumista kuviteltavissa oleviin kriiseihin.

Suomella on maanpuolustusnäkökohtien kautta tätä koskeva kriisiajan varautumisjärjestelmä. Kuitenkaan koronaepidemian

yksityiskohtia ei kyetty ennakoimaan. Esimerkiksi Helsinki-Vantaan lentoasemalla ei osattu toimia eikä Huoltovarmuuskeskuksesta ollutkaan otaksuttua osaamista vaikkapa maskien hankinnassa.

Olennaista on, että lyhytaikaisen shokin tai pitkään kestävä ulkoisen paineen kohtaava järjestelmä ei häiriön kohdattessaan palaa entiseen tasapainotilaan, eli paluuta ”normaaliin” ei ole. Se palaa johonkin uuteen toiminnalliseen tasapainoon, jossa häiriön aiheuttaja on ratkaistu. Se ei siis myöskään romahda, kuten vaikkapa muinaiset imperiumit, jotka jännitettyään voimavaransa sotimalla äärimmilleen eivät pystyneetkään organisoimaan kestävä rauhantilan mukaista elämää.

Myönteisen esimerkin resilienssistä voimme ottaa ekologiasta: ekosysteemi on sitä resiliientimpi, mitä enemmän siinä on biodiversiteettiä ja sisäisiä vuorovaikutussuhteita. Koko muu systeemi korjaa, jos joku kohta lamautuu tai tuhoutuu. Kestävä kehitys on sellaista, jossa yhteiskunta pystyy vaihtamaan kehitysuraa joutumatta pysyvään taantumaa tai ajautumatta datamonopoliin asiantuntijadiktatuuriin.

Kun yhteiskunta on resilientti, se kykenee jakamaan häiriötä koskevan tietonsa kaikkien ulottuville ja oppimaan nopeasti uudet toimintakäytännöt. Muuan henkinen elementti resilienssissä on historiantaju, jonka kautta ihmisillä on mahdollisuus ymmärtää, että ennenkin on eletty läpi suurten muutosten ja katastrofien ja niistä on selvitetty. Kansalaisten tasolla resilienssistä kertoo se, millaisia tarinoita paikallisyhteisöissä kerrotaan. Jos tarinat ovat selviytymistarinoita, on yhteisön asennemaailma virittynyt selviämään muuttuvissa oloissa, myös katastrofitilanteissa.

Koska resilienssi on järjestelmän ominaisuus, sillä on yhteys myös kuntien, kaupunkien, alueiden ja valtioiden kilpailukykyyn. Samaa raidetta etenevän polkuriippuvuuden sijasta järjestelmällä on kyky ”katsoa eteensä” ja ”katsoa nurkan taakse”. Tällöin puhutaan älykkäiden kaupunkien (smart cities) ja älykkäiden kylien (smart villages) paradigmoista. Älykkäällä kaupungilla tarkoitetaan ekotehokasta, viihtyisää, moni-

arvoista kaupunkia, joka hyödyntää innovatiivisessa osaamisessaan informaatio- ja kommunikaatioteknologiaa. Älykäs kylä on puolestaan vastaava termi, jonka EU on ottamassa 2022 alkavan maaseudun kehittämisen ohjelmakauden teemaksi.

Resilienssillä on tekemistä ihmisten osallisuuden, monikeskisyyden ja syvän demokratiakäsityksen kanssa. Mitä enemmän järjestelmässä on subjekteja, jotka järjestelmän puitteissa tuottavat toisistaan eroavia vaihtoehtoja, sen todennäköisempää on, että jotkut vaihtoehdot osuvat tulevan kehityksen sisälle. Tässä mielessä järjestelmien on oltava mahdollistavia, ei yhteen tietoon ja totuuteen nojaavia keskusjohtoisia pyramideja. Julkisista toiminnoista resilienssi-paradigma haastaa ennen muuta kaavoituksen keskeisimmät ajatukset. Toisin kuin kaavoitus lähtökohdissaan otaksuu, ei ole mahdollista määritellä optimaalista yhdyskuntarakennetta. Sitä tavoitteleva kaavoitus tulee oletaneeksi vain yhdenlaisen tulevaisuuden. Se jämähdyttää kaavan laatimishetken arvot ja valitsevan polkuriippuvuuden liian ahtaaksi kuvaksi tulevaisuudesta. Se ei ota huomioon, että tulevaisuus on kerroksellista samalla tavalla kuin menneisyys on kerroksellista. Siksi tavoiteltavan kaavoitusjärjestelmän tulisi olla jatkuvaan sisällölliseen keskusteluun perustuva, kuten professori Ari Hyytinen on ehdottanut niin sanottua eurooppalaisen kaupungin mallia koskeneessa arviossaan.

Tulevaisuudentutkija Tuomas Kuhmonen on tuoreimmissa tutkimuksissaan paneutunut siihen, että kaupungistuminenkaan ei voi olla pysyvä ilmiö. Se kohtaa rajansa monesta syystä, ennen kaikkea ilmastonmuutoksen takia. Historiallisessa kehityksessä on syklisyyttä, ja olemme jo kiertymässä johonkin uuteen. Tämä ”uusi” tukeutuu maaseutuun, mutta ei ole tuntemaamme väestöä menettävää, kaupunkien siirtomaaksi roolitettua maaseutua.

Etätö parantaa yhteiskunnan resilienssiä seuraavilla tavoilla:

- + Kun ihminen voi työskennellä monessa paikassa, ei yhden paikan no-go lopeta työtä.

- + Etätyölaitteiden vaatima sähkö-/käyttöenergia on aina jotain kautta turvattu.
- + Etätyö välittää työyhteisöihin sellaista epävirallista ja monipuolista tietoa, jota keskittyvä järjestelmä ei kokoa.
- + Etätyössä ollaan keskimäärin lähempänä uusiutuvien luonnonvarojen virtojen, mikä lisää kestävyyttä.
- + Etätyöhön kuuluu vetäytymisen ja sosiaalisuuden rytmiikka, jonka luovien alojen edustajat kokevat tärkeäksi.
- + Etätyön periaatteellinen aikaikkuna on 24 h, ei 8 h.

Etätyö ja sen luoma yhteiskunnallinen resilienssi tulee olemaan osa niin sanottua kestävyystransitiota. Transitio tarkoittaa mahdollisimman älykkäästi tehtyä siirtymää maailmanmallista toiseen. Sivilisaation materiaallinen pohja vaihtuu yksistään jo ilmastonmuutoksen torjumisen takia. Siirrymme fossiilitaloudesta bio- ja kiertotalouteen. Tuomas Kuhmonen tiivistää transition yleispiirteisesti seuraavaan tapaan:

”Bio- ja kiertotalous perustuu kiertävään hiileen toisin kuin fossiilitalous, jossa hiiltä pumpataan ilmakehään maan uumenista. Fossiilitalous on keskittymistä ruokkiva maailmanmalli, mutta bio- ja kiertotalous suosii paikallisuutta ja hajautumista. Sen raaka-aineet ovat hajallaan ja se voi toimia järkevästi monissa eri mittakaavoissa.

Bio- ja kiertotalouden ilmentymiä ovat muun muassa peltojen, metsien ja vesistöjen tuottamat biomassat, pitkäkestoiset ja uudelleen käytettävät tuotteet sekä niihin perustuvat rakenteet ja toiminnot. Kestävyystransition ytimessä fossiilituotteita korvataan biotuotteilla ja kiertotalouden energia-, ravinne- ja materiaalijakeilla. Siellä vähennetään turhaa kulutusta ja tavoitellaan ruoka-, energia-, ravinne- ja osaamisomavaraisuutta eri mittakaavoissa.

Olemme todella suurten muutosten edessä. Kulutuksen vähentäminen ja talouden uusjako ravistelevat yhteiskunnan perusrakenteita. Muutoksessa maaseutu on luonnonvaroineen ja osaajineen keskeisessä roolissa. Bio- ja kierto-

talouden maailmanmallissa maaseudun rooli tulee olemaan radikaalisti erilainen kuin fossiilitalouden maailmanmallissa.”

Kestävyysskysymyksiin perehtynyt professori Janne Hukkinen on kiteyttänyt resilienssin saunan kuistilta nähtävään kuvaan, jota tässä voi laventaa seuraavasti: Kaikin puolin kestävä (resilientti) järjestelmä on kuin levä kiven pinnalla. Se saa energiansa auringosta, tarpeellisen veden sateesta ja kasvaa pitkin kiven pintaa jokaisen nystyrän ja muhkuran muotoa mukaillen.

Case: Frank Lloyd Wrightin yltiöhajautettu yhteiskunta

Esittelen seuraavassa arkkitehti F.L. Wrightin yhteiskuntanäyn, joka ennakoi kokonaisuudessaan hajautettua maailmaa. Kyseessä on etätyötä arvioitaessa opettavainen ajatuskoe.

Vuoden 1929 pörssiromahduksen jälkeen amerikkalainen arkkitehti Frank Lloyd Wright ryhtyi pohtimaan, miten arkkitehtiajattelua laajentaen pystyisi luomaan vaihtoehtoisen yhdyskuntamallin. Tämä yhdyskuntamalli sai sittemmin vaikeasti suomen kieleen käännettävän nimen Broadacre City. Suomeksi ehkä ”hehtaarikaupunki” tai ”maanlaaja kaupunki”. Muuan Wrightin oppilaista tiivistä hänen ajatuksensa aforismiin: ”Kaupunkia saisi olla kaikkialla eikä missään.” Käsitteiden tasolla ajatus ilmaistiin sanoilla ”decentralization integration” – siis kokoava hajautus.

Tarttuessaan Broadacre-teemaan Wright oli 61-vuotias arkkitehti, joka oli tunnettu töistään ja yksityiselämänsä vauhdikkaista käänteistä. Hän oli myös ehtinyt asumaan vuosikausia niin Euroopassa kuin Japanissa. Hänellä oli inhimillisellä tasolla aivan erityinen kosketus pohtimaansa probleemaan.

Wright pyrki koko loppuikänsä haastamaan vallitsevaa kaupunkikäsitystä ja kaupunkisuunnittelua. Kaupunki ei ole teiden, talojen ja julkisten tilojen järjestely, vaan ihmisten yhdessä elämisen tapa, jatkuva sosiaalinen prosessi. Tätä käsittelevät

kirjat *The Disappearing City* (1932), Rockefeller Centerissä vuodesta 1935 esillä ollut ja myöhemmin maailmaa kiertänyt 4 x 4 -metrinen yhdyskuntapienoismalli, toisen maailmansodan jälleenrakennustilanteeseen uudistettu kirjan versio *When Democracy Builds* (1945) sekä viimeisenä näiden kirjojen ajantasaistettu ja laajennettu yhdistelmä *The Living City* (1958).

Wrightin teosten keskeisiä asiasanoja ovat demokratia, integraatio (hajallaan olevan kokoaminen) sekä orgaanisuus. Demokratia on hänen mukaansa hallintotapaa laajempi yhteisöllisyyden toimintaperiaate. Integraatio kuvaa tavoitetta, jolla keskittyvä kaupunkirakenne uudelleen organisoitaisiin palvelemaan koko maata. Ja orgaanisuus tarkoittaa luontoyhteyttä sekä kasvuprosessien kautta tapahtuvaa muutosta.

Uuden rakennemallin lähtökohtia olivat 1920-luvun loppupuolen tekniset keksinnöt. Niitä olivat auto, sähköverkko, lennätin, radio ja 1950-luvulla vielä televisio. Yhtenä yksityiskohtana Wright halusi upottaa kaikki sähkö-, puhelin- ja lennätinlinjat maahan, jotta maisemassa ei näkyisi pylväitä ja johtolinjoja.

Nämä olivat teollisen kehityksen kautta jokaisen ”usalaisen” (usonian) saatavilla. Jokaiselle perheelle piti taata yksi eekkeri maata. Jos perhe oli erikoisen iso, sai se maata 2,5 eekkeriä. Tällaiselle maapalalle perhe saisi huone kerrallaan rakentaa oman yksilöllisen talonsa. Kukin perhe valitsisi saamaltaan alueelta parhaan rakennuspaikan ilman kaavaa. Tontille mahtuu puutarha ja muita viljelmiä. Jotta talojen rakennus olisi kätevää, oli teollisesti tuotettava talonosamoduuleja, joiden ansiosta taloista tuli moderneja: avaria, valoisia, luontoon avautuvia. Maareformin jälkeen omistajat osoittaisivat omistuksensa pysyvyyden hoitamalla maataan ja taloan. Wrightin mukaan mahdollisuus viljellä maata kuuluu ihmisarvoon. Esimerkiksi energiantuotantoa, liikennettä ja vesihuoltoa ei saisi yksityistää, vaan ne tulisi pitää julkisessa omistuksessa.

Wright koettaa ennakoida liikenteestä aiheutuvat yhdyskuntarakenteen muutokset. Koska hän ei pidä kaupunkikeskustoja itseisarvona, olettaa hän, että valtateiden varsille rakentuu kauppakeskus-huoltoasema-yksiköjä. Ruoka

tällaisiin myymälöihin tuotetaan niin lähellä, että tuore-tuotteet olisivat vain ”tunnin vanhoja”. Paikalliskeskustoissa liikennettä välitti ”monorail” eli junan ja raitiovaunun yksiraiteinen yhdistelmä. Aivan keskeinen liikenneväline ja koko yhdyskuntarakenteen keskeinen edellytys on ”aeraattori” eli yhden ihmisen lentolaite, joka nousee ja laskeutuu pystysuuntaan ja jonka matkanopeus on kuitenkin huomattava. Aeraattori on teknologiaoptimistinen oletus, jollainen on nähty toimivana vasta agentti- ja science fiction -elokuissa.

Wright suunnitteli myös uusia talotyyppejä. Toinen oli muunneltava moduulitalo ”usonian house” eli usalaisen talo. Toinen oli tap-root-kerrostalo eli maaseutuolosuhteisiin rakennettava korkea kerrostalo, joka rakenteeltaan muistutti puuta. Sillä oli vankka keskusrunko, ja kukin huoneisto erkaantui rungosta puunoksien tapaan.

Jokaisessa piirikunnassa oletetaan olevan communal center eli kunnallisten palvelujen keskus, jossa on sekä julkisia palveluja että vapaa-ajan harrastusten, kulttuurin sekä viihteen tarjontaa. Varsin persoonallinen on Wrightin oletus, että kirkollinen eriseuraisuus katoaisi ja ihmisille riittäisi yksi ekuumeenistyyppinen kirkko. Oman sankariarkkitehtihahmonsa ympärille luodun arkkitehtikoulun pohjalta hän katsoo, että yliopistot tulisi uudistaa vähentämällä radikaalisti professoreiden määrää ja muuntamalla heidän toimenkuvansa eräänlaisiksi opastajiksi.

Kuten jo aeraattori-ajatuksesta voi päätellä, Wright ei tarkoita uutta yhdyskuntamalliaan utopiaksi, vaan konkreettiseksi haasteeksi, jonka ideoihin ja teeseihin vastaamalla kaupunkikehityksen painotukset muuttuisivat. Hänen ideansa eivät syntyneet missään tyhjiössä. Tutkijat ovat todenneet, että Frank Lloyd Wright koetti antaa arkkitehtonisen sisällön oman aikansa suurten yhteiskuntakriitikkojen havainnoille. Tällaisia nimiä ovat demokraattiset pragmatistit William James sekä John Dewey, sosiaalireformisti Jane Addams, instituutionaalisen taloustieteen varhaiset edustajat John R. Commons ja Thorstein Veblen sekä maan arvon kysymyksiä käsitelleet taloustieteilijät Richard T. Ely ja Henry George.

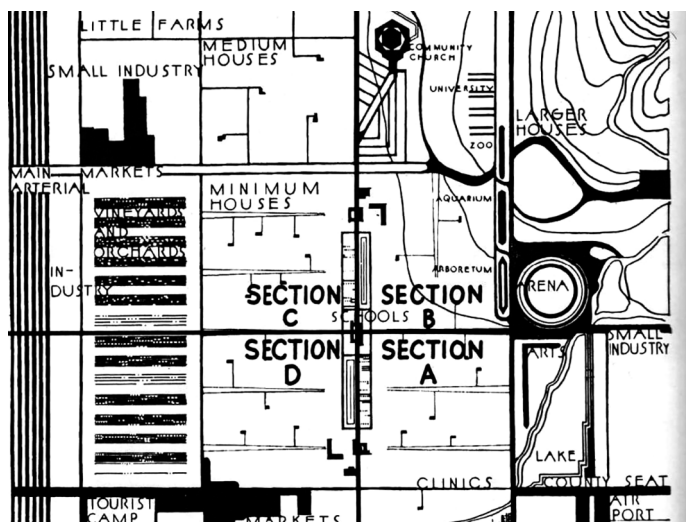
Wrightin ajatuksena oli hakea yhdyskuntarakennetta, jota muovaavat voimat olisivat persoonallisia ja yksilöllisiä. Mittakaavat, joissa kehitys tapahtuisi, olisivat taloudellisen voiton maksimoinnin sijasta sosiaalisia optimeita tavoittelevia. Esi-merkiksi sopiva kuntakoko olisi 10 000 asukasta ja pienten lasten koulut tulisi mitoittaa 40 oppilaalle. On kysytty, kuinka pitkälle arkkitehti heijasti nuoruutensa maaseutua uusiin teknologisiin mahdollisuuksiin. Vaikka inspiraationa olisikin henkilökohtainen kokemusmaailma, se ei heikennä Wrightin kaupunkikehitykselle heittämää haastetta.

Wrightia voi hyvin pitää modernin etätyön varhaisena oivaltajana. Työväki asui tehtaiden lähellä, ja jokainen viljeli omia palstojaan. Henkisen työn ammatillaiset työskentelisivät kotoaan käsin. Ihmiset viettäisivät enemmän aikaa perheensä kanssa ja vähemmän matkustamalla paikasta toiseen. Tämä kaikki edellytti tavarankuljetuksen valtatieverkostoa, jonka suunnitteluun hän käytti paljon aikaa. Ihmiset asuvat, tavarat liikkuvat.

Erityisen herkkä taju hänellä oli siitä, miten taloja voidaan sijoittaa erilaisiin maastoihin. Aavikolla ja preerialla talo ja sen sijoitus oli erilainen, samaten jokilaaksossa, metsässä, kulttuurimaisemassa ja esikaupungissa. Suorastaan ikoninen ratkaisu on kuuluisa Pennsylvaniassa sijaitseva Fallingwater, jossa talo on rakennettu virtaavan joen ylle. Seinät, katot ja muut rakennusmassat muistuttavat kalliopaasia.

Frank Lloyd Wright on kiistämättä yksi pitkälle viedyn desentralisaation teoreetikoista. Hän on vaikuttanut muun muassa Alvar Aallon ajatuksiin yhdyskuntarakenteesta. Kaikesta huolimatta hänen Broadacre-näyssään on jotain mekaanista, jotain ahdistavaa ja dystooppista (kuten kaikissa utopioissa). Yhdyskuntamallia on luonnehdittu arvoitukselliseksi ja irrelevantiksi. Toisaalta se ennakoii 1950-luvun kaupunkisuunnittelun neighbourhood unit -ajattelua.

Suomessa neighbourhood unit tunnetaan nimellä lähiö, ja sen merkittävä, desentralisaatioperiaatetta soveltanut edustaja oli professori Otto-Iivari Meurman. Sen edustamille pohdinnoille oli tarvetta toisen maailmansodan jälkeen, kun väki-

Frank Lloyd Wrightin yhteisötutkielma Broadacre City julkaistiin ensimmäisen kerran Architectural Recordissa 1935. Ideana siinä on hahmottaa pieniyhteisö pelkästään sosiaalisten optimien mukaan olettaen, että teknologiat sallivat täydellisen ubiikin.

luku kaikkialla maailmassa kasvoi ja ihmiset äänestivät mielestään parempaa maaseudun ja kaupungin yhdistelmää eli omakotiasumista esikaupunkialueilla. Ilmiötä olisi pitänyt ohjata viisaasti. Wright näyttää itsekkin olleen mallin kohtamasta ohittamisesta ja kritiikistä tietoinen korostaessaan uransa viimeisinä vuosina, että Broadacre City -pienoismalli oli tutkielma vain yhdestä yhteisöstä, sen palvelukeskuksesta ja muista toiminnoista.

Vuonna 1943 Wright pohti nähtävissä olevaa toisen maailmansodan jälkeistä tilannetta ja laati julkisen vetoamuksen uuden yhdyskuntarakenteen puolesta. Sen allekirjoitti 64 julkisuuden henkilöä, muun muassa Albert Einstein ja John Dewey. Vetoamuksessa hahmoteltiin käytännössä nykyisen etätyön mahdollistama tilanne:

”Väistämättä on kehittymässä uusi yhteisöelämän muoto, mutta mitä muuta se olisi kuin Broadacre Cityn puitteiksi ehdottaa? Kuka voi sanoa? En minä ainakaan. Kuka pystyy sanomaan,

miten ihmisyys mahdollisesti muuntuu kaikkien näiden henkisten ja fyysisten etujen vaikutuksesta? Ääni ja kuva tulevat kiinteiden seinien läpi, jolloin jokainen ihminen on tietoinen mistä tahansa maailmassa ja maailmasta sormeakaan nostamatta? Mihinkään ei ole välttämätöntä kulkea, ellei tee mieli. Koko ihmiskunnan mieli on muuttumassa, ja tuo muutos muuttaa lopulta tulevaisuuden yhteisöt. Miten, sitä en halua profetoida. Se on jo suuresti muuttunut.”

Distributiivinen yhdyskuntarakenne

Kun etätyömoodi, ubiikki tietoliikenne, monipaikkaisuus ja resilienssi yhdistetään yhdeksi yhteiskuntanäyksi, on tuloksena jotain, jota voimme kutsua distributiiviseksi yhteiskunnaksi. Distributio tarkoittaa jakaumaa, hajaumaa, levikkiä, tasauusta, uudelleenjakoa, yhteiskunnallisesti reilua jakoa. Termiä käytetään muun muassa matematiikassa, kielitieteessä ja yhteiskuntatieteessä.

Asiaa tuntevien matemaattisluontoisia määritelmiä ovat muun muassa (1) moniulotteisten tiheysmassojen täsmällinen käsittely, esimerkiksi pistemäisten dipolien pintaversiot, (2) kaikki ne ympäristöt, joissa elementti voi esiintyä, sekä (3) lokaalikonveksien vektoriavaruuksien duaalien alkiot. Maallikon ei tarvitse näitä määritelmiä täysin ymmärtää. Riittää, kunhan oivallamme niiden olevan tieteellinen tapa vertailla erilaisia rakenteita.

Distributio on siis mahdollisen rakenteen vertailua. John Rawlin oikeudenmukaisuusteoria tutkii ja käsittelee ideaalista hyvinvoinnin jakaumaa, jossa kaikki yhteiskunnallinen jaettava hyvä olisi optimaalisesti ja oikeudenmukaisesti tasan. 1900-luvun alkuvuosikymmeninä tunnettiin myös distributismiksi kutsuttu ideologia, jolla tarkoitettiin omistuksen hajauttamisen muotoja ja yhteiskunnallisia etuja. Tämä aate oli lähinnä saanut inspiraationsa kristillisestä yhteiskuntaetiikasta. Distributismi halusi lisää omakotitaloja, pienyrityksiä ja sitä, mitä myöhemmin kutsuttiin kansankapitalismiksi.

Historiasta voimme poimia joukon hyvinvoinnin jakaumaa eli distribuutiota parantaneita reformeja: Suomessa isojako, uusjako ja torpparivapautus; 1930-luvun Amerikasta F.D. Rooseveltin New Deal; toisen maailmansodan aikana monissa maissa toteutettu sotaosinkosysteemi – oikeastaan koko moderni positiivisen vapauden yhteiskuntapolitiikka. Hyvin monissa yhteiskunnallisissa uudistuksissa on distributiivinen ominaisuus, reilun jaon sisältö. Ilman tätä ominaisuutta uudistuksia tuskin hyväksyttäisiin, saati tavoiteltaisiin.

Distributiivinen järjestelmä on sellainen, jossa on koko ajan toiminnassa jakamisen, tasaamisen ja levittämisen prosessi. Fyysisenä esimerkkinä voidaan esittää älykäs sähköverkko, joka koko ajan jakaa ja reitittää virtaa hintatietojen, tarjonnan, kysynnän ja muiden mahdollisten tietojen perusteella. Distributiivisuus liittyy siten myös verkkoteoriaan, verkkojen mahdollistamaan toimintaan. Sähköverkoissa yhdistyy kahden verkon ominaisuudet: kaapeleista ja langoista koostuva jakeluverkko sekä sähkönjakelua ohjaava tietoverkko.

Distributiivisessa järjestelmässä on solmukohtia eli noodeja, joiden kautta koko verkolla on käytettävissään sama tieto. Periaatteessa tällaisella järjestelmällä ei ole keskipistettä, vaan tilanteista riippuen mikä tahansa noodi tai piste voi toimia operoinnin johdossa. Tämä edellyttää toki yhteisiä sääntöjä, joiden pätevyys tunnustetaan ja jotka kaikki osalliset ovat hyväksyneet.

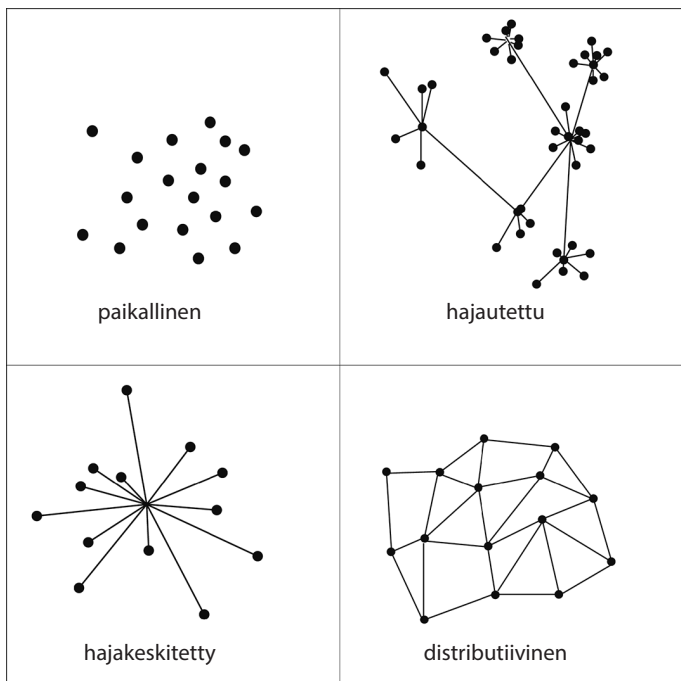
Kansalaisajattelussa voimme kuvata tietä kohti distributiivista yhdyskuntarakennetta seuraavan neljän vaiheen kautta:

1. Alkuperäinen rakenne on pistemäinen. Kukin piste on omavarainen yksikkö, jolla ääritilanteessa ei ole vuorovaikutussuhteita toisiin pisteisiin. Tällainen tilanne vallitsi Euroopassa tuhansia vuosia sitten, jolloin maanviljelyskulttuuri levittäytyi maanosaan. Yhdysvalloissa sama vaihe oli lyhyen aikaa Homestead Actin ansiosta. Tätä äärimmäistä lähtökohtaa Karl Marx tarkoitti olettaessaan vihamielisesti ja virheellisesti, että ”talonpojat ovat kuin säkillinen perunoita” – siis vailla

sosiaalisia suhteita ja vailla kykyä vaikuttaa yhteiskuntaan. Modernit talokohtaiset aurinkoenergiajärjestelmät ovat palauttaneet jotakin pistemäisyydestä.

2. Seuraava rakenteen mahdollinen vaihe on hajautettu. Hajautus tarkoittaa tässä kokonaiskuvaa, jossa rakennetta katsotaan ”kaukaa ja ylhäältä”, jolloin jokainen piste on tekemisissä jonkun osakeskuksen kanssa. Oletuksena on, että mitä tarkemmin otamme huomioon voimavarojen tehokkaan käytön, yhteisöjen sosiaaliset optimit ja luonnon ekologisen kantokyvyn, sen paremmin voimme määritellä osakeskusten lukumäärän, koon ja tehtävät. Monessa maassa, kuten Norjassa ja Sveitsissä, tällainen rakenne kehittyy luonnostaan. Suomessa metsäsektori on johtanut hajautuneeseen rakenteeseen.
3. Kolmas rakenteellinen mahdollisuus on hajakeskitys. Hajakeskityksen motiivi perustuu havaintoon liian pitkälle menneestä keskittymisestä, joka aiheuttaa muun muassa vääristymiä vallankäytössä, monopoleja ja tarpeettomia infrakustannuksia. Edellyttäen, että hajakeskitys on poliittisen demokratian kautta toteutettavissa, ovat sen keinoja esimerkiksi valtionyhtiöpolitiikka, oppilaitosten sijoittaminen ja aluepolitiikka. Hajasijoittamisen uusi muoto on alueellistaminen, jolla valtionhallinnon toimintoja siirretään osaksi alueellisia klustereita, jotta näiden klusterien kansainvälinen kilpailukyky paranisi. Suomessa tällaisia esimerkkejä ovat korkeakoululaitoksen hajasijoitus tai valtion laitosten alueellistaminen. Frank Lloyd Wrightin integroiva desentralisaatio vastaa tätä rakennetta.
4. Distributiivinen rakenne on tullut mahdolliseksi vasta pitkälle kehittyneen tietotekniikan ansiosta. Itse asiassa älypuhelimet ja kotitietokoneet muodostavat jo globaalin distributiivisen järjestelmän. Kannattaa huomata,

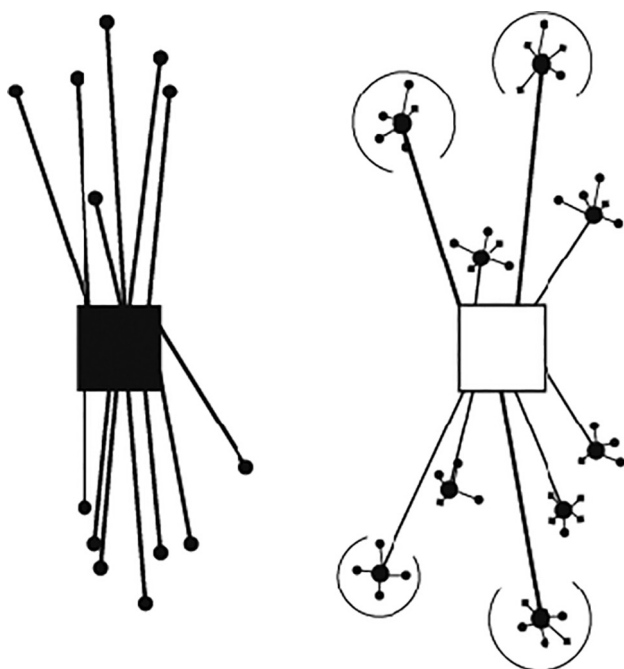
että Linus Torvaldsin luoma Linux-järjestelmä on distributiivinen. Se on kaikille avoin, ja jokainen pystyy kehittämään sitä paremmaksi. Älykäs sähköverkko, esimerkiksi pohjoismaiset sähkömarkkinat, ovat kolmas esimerkki vastaavasta. Koronapandemian vauhdittama uusi etätyökulttuuri purkanee henkisiä esteitä ja ennakkoluuloja, jotka ovat haitanneet tällaisen rakenteen oivaltamista. Tutkimatta kuitenkin on, mitä maantieteellisesti pitkälle viety distributiivinen järjestelmä tarkoittaisi. Mitä etuja tai haittoja sillä olisi hyvinvoinnin, luonnon tai kansantalouden kannalta?

Yhdyskuntarakenteen neljä rakenteellista perusmallia ovat pistemäinen eli paikallinen, keskitetty, hajakeskitetty ja distributiivinen. Mitä enemmän yhdyskuntarakennetta liitetään luonnon ekosysteemeihin, sen välttämättömmäpää on rakenteen distributiivisuus.

Ensimmäistä kertaa ihmiskunnan historiassa tietoliikenne-yhteydet ovat kehittyneet niin pitkälle, että yhdyskuntarakennetta voidaan ajatella puhtaana vapauden alueen laajentamisen probleemina.

Tietotekniikka voi olla mittakaavaetujen kautta keskittymistä suosivaa, mutta yhtä hyvin se sallii pitkälle viedyn distributiivisen yhteiskunnan. Tällainen yhteiskunta mahdollistaa väkivallattoman anarkismin vanhan utopian autonomisesta, sopimuksiin perustuvasta yhteiskunnasta. Se muuttaa myös talouden toimintaa sikäli, että vaihdannan kitka eli

Keskitetty ja hajakeskitetty kaupunkiseutu Ouluun sovellettuna. Oletus: keskitetyssä mallissa 1600 työssäkäyvää ajaa päivittäin töihin eri etäisyyksiltä yhteensä 26 800 km. Hajakeskitetyssä mallissa 1600 työssäkäyvää ajaa töihin lähimpään kuntakeskukseen ja kilometrejä syntyy 9600 km. Ilmaston ja työmatkakulujen kannalta rakenteen ero on merkittävää suurempi. (Lähde: Littow 2009, s. 22)

transaktiokustannukset pienenevät. Optinen kuituverkko on merkittävä aluepoliittinen apu, jolla etäisyyden syrjäyttävä vaikutus on voitettavissa.

Jospa valtio ja kunnat luopuisivatkin väestön ja asumisen keskittymistä suosivasta linjastaan ja antaisivat ihmisten valita asuinpaikkansa vapaasti, mutta huolehtisivat siitä, että kapasiteetiltaan riittävä kuituverkko kattaisi sanan mukaisesti koko maan. Kehitystä ohjattaisiin niin, että olemassa oleva rakennuskanta sekä jo rakennettu infra otettaisiin käyttöön. Rakenne toimisi uusiutuvalla energialla. Ilmastonmuutoksen edellyttämä resilienssi paranisi, yhä useammalla olisi mahdollisuus päivittäiseen luontokokemukseen, tulevien pandemioiden leviämistä voisi ennalta estää ja kansalaisten kautta päätöksentekoon ohjautuva tieto olisi nykyistä monipuolisempaa ja kohdallisempaa. Elintarvikejärjestelmä rakentuisi lähiruokaperiaatteen mukaan. Koko Suomen ruoka ei kiertäisi Helsingin kautta.

Kylien, kuntakeskusten, pikkukaupunkien, seutukaupunkien, maakuntakeskusten ja pääkaupunkiseudun rooli määrittyisi tällaisessa rakenteessa uudelleen. Niiden tärkeimmät tehtävät oivallettaisiin kulttuurisiksi ja yhteisöllisiksi. Suurimpien kaupunkien koko määrittyisi pitkässä juoksussa sen mukaan, paljonko kullakin yhdyskunnalla olisi käytettävissään uudistuvaa/uusiutuvaa energiaa. Olettaa voi, että optimaalisen yhdyskuntarakenteen määrittelyssä käytettäisiin edistyneempää matematiikka kuin tähän asti.

Ja kun ajatuksen sallitaan sinkoilla kohti distributiivisia verkkoja, voimme tässä yhteydessä ottaa puheeksi fraktaalit. Fraktaaleissa sama muotoperiaate toistuu yhä suuremmissa mittakaavoissa. Kohtuullisella vaivalla voimme oivaltaa, miten maatila on kasvin mittakaavatoisinto ja kylä puolestaan mittakaavatoisinto talosta. Olisiko siis mahdollista, että yhdyskuntarakenteessa toistuu skaalaltaan kohoavasti ketju:

kasvi → talo → kylä → kunta → seutukaupunki →
maakuntakeskus → pääkaupunki → EU-pääkaupunki

Etätyö kaupungistuvassa maailmassa

Ihmiskunta on 1900-luvulla voimakkaasti kaupungistunut ja kaupungistuu edelleen. Kuten edellä tuli todetuksi, Suomessa ja ehkä muuallakin koronapandemia on hidastanut tätä kehitystä – kuinka pysyvästi tai tilapäisesti, on vielä varhaista arvioida. En kuitenkaan osaa uskoa, että urbanisaatio pitämällä aikavälillä merkittävästi taittuisi. Tähän näkemykseeni on useita perusteita, jotka yritän kiteyttää lyhyesti.

Kaupungistuminen on ilmiönä enemmän tai vähemmän väistämätön. Se liittyy ytimeltään teknologian kehitykseen, joka puolestaan johtaa elinkeinorakenteen muutokseen. Maatalouden koneistumisella on aikoinaan ollut tässä suuri merkitys: elintarviketuotannon vaatima ihmistyövoima on vähentynyt puolentoista viime vuosisadan aikana murto-osaan entisestä. Työvoima on siirtynyt ensin valmistavan teollisuuden ja edelleen aineettomien palveluiden piiriin. Työtilaisuudet ja ansiomahdollisuudet ovat samalla siirtyneet maaseudulta taajamiin.

Toki voidaan sanoa, että kyse on poliittisista valinnoista, mutta tämä huomio on tässä yhteydessä ehkä lähinnä triviaali. Teknologian kehitys on ollut poliittinen valinta, mutta valinta on perustunut yleiseen hyväksyntään, joka puolestaan on perustunut yleiseen käsitykseen elämän laadun ja elintason paranemisesta teknologian myötä. Tälle kehitykselle on tietenkin ollut pitkin matkaa myös periaatteellista vastustusta, mutta se on jäänyt marginaaliseksi.

En tässä yhteydessä ryhdy käymään läpi kaupungistumisen haittapuolia, joita tietenkin on kosolti. Olennaista kehityksessä on kuitenkin se, että ihmiset ovat lähteneet maaseudulta kaupunkeihin ”paremman elämän” perässä. Se parempi elämä on ensisijaisesti liittynyt ja edelleen liittyy parempiin työ- ja toimeentulomahdollisuuksiin sekä siihen, että parempiin työ- ja toimeentulomahdollisuuksiin tarvittava koulutus on suurelta osin keskittynyt kaupunkien oppilaitoksiin. Kaupungeissa on myös tarjolla kulttuuri- ynnä muita elämyksiä maaseutu-

ympäristöä enemmän, mikä omalta osaltaan lisää kaupunki-elämän vetovoimaa.

Kaupunkien kasvu on itseään vahvistava ilmiö. Kun kaupunkeihin muuttaa jatkuvasti enemmän ihmisiä sen paremman elämän toivossa, kaupunkien on huolehdittava siitä, että kasvavalle asukasmäärälle on tarjolla riittävästi asuntoja. Kun asuntoja on riittävästi ja niiden hinnat ja vuokrat ovat kohtuulliset, muuttoliike kaupunkeihin lisääntyy, mikä taas lisää asuntorakentamisen tarvetta ja niin edelleen. Kaupungit kasvavat, ja yhä useammat kaupungit kasvavat suurkaupungeiksi. Pienet kaupungit voivat tässä kehityksessä myös kuihtua – pelkkä kaupunkinimike ei takaa sitä, että paikkakunta olisi mukana kaupungistumiskehityksessä.

Kaupungistumista on monessa maassa – Suomi muiden mukana – yritetty hidastaa tai hillitä aluepolitiikalla. Suomessa kaupungistumiskehitys on ollut eurooppalaisessa ja pohjoismaisessakin vertailussa verkkaista. Aluepolitiikan keskeisiä välineitä ovat vuosikymmenten varrella olleet erilaiset alueelliset teollistamishankkeet (”Onko maallamme malttia vaurastua?”) ja tietenkin tulonsiirrot vauraammilta alueilta köyhemmille valtionosuus- ja verotulojen tasausjärjestelmien avulla. Ne ovat käsittääkseni kuitenkin lähinnä kaupungistumiskehityksen hidastamiskeinoja, eivätkä ne edes teoriassa voi kääntää suuren globaalin trendin suuntaa. Ehkä pitää varmuuden vuoksi tähdentää, etten ole aluepolitiikan ajatuksesta sinänsä eri mieltä. On aivan reilua, että elämän ja toimeentulon edellytyksiä myös vähenevän väestön alueilla yritetään tukea. Mikään aluepolitiikka ei kuitenkaan kaupungistumista pysäytä.

En tässä lähde laajentamaan kuvausta kaupungistumisesta yleisenä globaalina ilmiönä, vaan yritän pelkästään luonnostella sitä yhteiskunnallista maisemaa, johon etätyö ja monipaikkaisuus sijoittuvat. En myöskään ajattele, että kaupungistuminen olisi lähtökohtaisesti tai periaatteellisesti kielteinen ilmiö. Kaupungistumisen näkeminen lähtökohtaisesti kielteisenä ilmiönä tarkoittaisi samalla skeptistä suhtautumista teknologian kehitykseen, mikä taas tarkoittaisi skeptisyyttä sivilisaation kehkeytymiseen ja ihmislajin oppimiskykyyn ylipäättään.

Uusi tieto- ja viestintäteknologia avaa ihmisille uusia mahdollisuuksia riippumattomuuteen toiminnan – niin työn kuin harrastustenkin – ajasta ja paikasta. Jotta mahdollisimman monella olisi tosiasiallinen mahdollisuus valita toimintansa aika ja paikka, tekniset mahdollisuudet pitäisi taata mahdollisimman laajasti ja tasaisesti valtakunnan maantieteellisellä alueella. Tässä nopeiden valokuituyhteyksien rakentamisella kaikkialle valtakuntaan on tärkeä merkitys. Sopii toivoa, että tämä hanke edistyy nopeasti muun muassa EU:n elvytysvälineen mahdollistamalla rahoituksella ja Suomen jälkeenjääneisyys maaseudun yhteyksissä korjautuu.

Monipaikkaisuuden motiivit ja esteet

Mitä tapahtuu sitten, kun uuden teknologian varaan rakennetut nopeat tieto- ja viestiliikenneyhteydet on toteutettu? Mitkä motiivit vaikuttavat suomalaisten (tai minkä tahansa vertailukelpoisen valtion asukkaiden) käytännön valintoihin erityisesti monipaikkaisuuden kannalta?

Yritän tässä tarkastella nimenomaan yksilöiden tai kotitalouksien motiiveja ja valintoja, joista viime kädessä on kysymys.

Kunnallis- ja aluetalouden näkökulma kaksoiskuntalaisuusiin, verotuksen jakautumisiin ja äänioikeuksiin on sitten oma messunsa, jonka tässä kuitaan muutamalla virkkeellä asian merkitystä sinänsä vähättelemättä: Kaksoiskuntalaisuuden juridiset ongelmat näyttävät tällä tietoa niin perustuslain kannalta kuin poliittisestikin vaikeilta ratkaista. Kustannusten tasauksen perustana säilynee nähtävissä siintävässä tulevaisuudessa valtionosuusjärjestelmä. Laskelempiin on myös syytä ottaa mukaan osa-aikaisten asukkaitten paikkakunnalle tuoma hyödykkeiden ja palveluiden lisäkysyntä, jonka vaikutukset kakkoskunnan työllisyyteen ja elinkeinoihin kasvavat paikkakunnalla etätöissä tai vapaa-aikana vietetyn ajan pidetessä. Nämä varat on ansaittu vakituisella asuinpaikkakunnalla, mutta ne kulutetaan osa-aikaisella paikkakunnalla. Tästäkään ei tässä yhteydessä tämän enempää.

Jotta monipaikkaistumisen arviointi olisi realistisella pohjalla, kannattaa alkajaisiksi arvioida, kuinka suurelle osalle ihmisistä se on käytännössä mahdollista.

Ensin on laskettava pois ne ammattikunnat, joissa työskentely edellyttää läsnäoloa tietyssä paikassa tietyssä aikana. Näitä ammattikuntia on paljon, ja palkansaajien kokonaismäärästä se on selkeä enemmistö: sosiaali- ja terveystoimi, pääsääntöisesti koulutus ja varhaiskasvatus, rakentaminen ja huoltotyö, kuljetus- ja joukkoliikennepalvelut ja niin edelleen – lista on niin pitkä, etten tässä yritäkään esittää sitä täydellisenä. Tällä en tietenkään tarkoita, etteikö tieto- ja viestintätekniikan kehittyminen muuttaisi myöskin näiden toimialojen työskentelykulttuuria, mutta niiden luonne on olennaisesti paikka- ja aikariippuvainen. Monipaikkaisuuden mahdollisuus rajoittuu lähes yksinomaan tieto- ja asiantuntijatyöhön. Tämän työn osuus on jatkuvasti lisääntymässä, mutta suuri osa palvelu- ja hyvinvointiyhteiskunnan edellyttämästä työstä tulee jäämään lähityöksi.

Toinen merkittävä elämänvalintoihin vaikuttava tekijä on perhetilanne. Ilman kotona asuvia lapsia elävät ihmiset – yksineläjät tai pariskunnat – voivat valita oleskelupaikkansa riippumatta lasten varhaiskasvatus- tai koulujärjestelyistä riippumatta. Teoriassa lasten siirteleminen eri päiväkotitai koulupaikkakuntien välillä lukuvuoden sisällä on varmaankin mahdollista, mutten pidä tällaisia järjestelyitä missään laajassa mittassa todennäköisenä vaihtoehtona syistä, joita tuskin tarvitsee edes luetella. Tämä jättää niin ikään suuren joukon kotitalouksia varsinaisen monipaikkaisuuden ulkopuolelle. Monipaikkaisuus toteutuu lähinnä kesälomien aikana.

Toisin sanoen: uusimman teknologian antamat mahdollisuudet monipaikkaisuuteen ja aikariippumattomuuteen on syytä taata kaikille maan asukkaille, mutta vaikka nämä mahdollisuudet toteutuisivatkin, niiden aluepoliittiset vaikutukset esimerkiksi kaupungistumiskehitykseen eivät nähdäkseni tule ainakaan nähtävissä olevassa tulevaisuudessa olemaan dramaattiset. Olen täysin valmis myöntämään, että näkemykseni on pragmaattinen ja reaalipoliittinen enemmän kuin idealis-

minen, mutta tähän pitkä elämä on minut ja maailmankatso-
mukseni tuonut.

Erityisesti haluan korostaa yhtä uuden tieto- ja viestintä-
teknologian kehitykseen liittyvää tärkeää yhteiskunnallista
kysymystä: etätöön ja monipaikkaisuuden epätasaista jakau-
tumista eri ammattikuntien ja työtehtävien kesken. Kun etä-
työ ja monipaikkaisuus ovat käytännössä vain tieto- ja asian-
tuntijatyöläisten ulottuvilla ja kun tieto- ja asiantuntijatyö on
jo vaadittavan koulutustaustan vuoksi keskimääristä paremmin
palkattua, yksipuolinen etätö- ja monipaikkahurmos johtaa
uuden yhteiskunnallisen luokkajaon vaaraan. Vaatimattomampi
koulutus liittyy todennäköisemmin lähityöhön ja pienempiin tu-
loihin kuin korkeakoulutus. Ei ole mitään uutta siinä, että matala-
lampi koulutustaso johtaa matalampaan palkkatasoon, mutta
uutta on uuden teknologian tuottama entistä vahvempi jakau-
tuminen eri työntekijäryhmien välillä. Uuden teknologian mah-
dollistamat työn ja muun elämän yhteensovittamisen vapaus-
asteet koskevat vain tiettyjä ammatteja ja ansioryhmiä.

Viisas yhteiskunta kiinnittää tähän huomiota hyvissä ajoin –
mieluiten eilen.

Muuttaisitko etätöihin toiseen kuntaan?

Lopuksi vähän dataa. Järjestin 23.9.2021 Twitter-seuraajilleni
(N = 124 000) kyselyn, jossa tiedustelin: ”Aiotko muuttaa ny-
kyisestä asuinkunnastasi tekemään etätöitä johonkin toiseen
kuntaan?” Kahdeksassa tunnissa sain 968 vastausta. Jakauma
oli seuraava: Kyllä 12 %, En 73,5 % ja En osaa sanoa 14,5 %.
Tulos ei tietenkään ole tilastollisesti edustava eikä luotettava,
mutta ehkä se antaa jonkinlaista suuntaa. Hiukan yli joka
kymmenes vastaaja siis aikoi vaihtaa asuinpaikkakuntaansa
etätöön vuoksi. Jätän lukijan arvioitavaksi, onko tämä osuus
etätööntekijöistä suuri vai pieni. Jos tulosta haluaa yleistää,
Suomessa on joitakin kymmeniätuhansia etätöyläisiä, jotka
aikovat vaihtaa asuinkuntaansa. Tarkkaan ottaen kysymys jät-
ti auki sen, mihin syyyhin muuttoaiheet perustuivat. Jatko-
tutkimukset ovat epäilemättä tarpeen.

DIALOGIT

Juha Kuisman 1. kirje Pekka Saurille

Aloitetaan perimmäisistä kysymyksistä.

Olemme saaneet tehtäväksemme pohtia etätyötä ja mini-paikkaisuutta kokonaisuutena, yleisesti ja monista näkökulmistä. Kun koetan katsoa ilmiötä lintuperspektiivistä, on ensimmäinen toteamista vaativa seikka infraan liittyvä. On hämmentävää, että optisen kuidun verkko kattaa vain osan maasta. Kuituverkon peittävyys on yksi Euroopan alhaisimpia. Tämä on kaksin verroin hämmentävää, koska kansallisessa omakuvassa olemme edelleen yksi maailman parhaista tietoyhteiskunnista. Jossakin kohtaa systeemi ei nyt toimi. Syyllisiä ei tarvitse nimetä. Ketjussa on monta osaa ministeriöstä lähtien ja poliittisiin päättäjiin lopettaen.

Onko kaupallisten operaattoreiden lobbausvoima ollut liiallista? Onko verkon rakentamista jatkuvasti alibudjetoitu valtion puolella? Miksi aluepoliittinen näkökulma ei näytä painavan asiassa mitään? Kuinka paljon maaseutualueiden verkon rakennusta ovat haitanneet Keski-Suomessa tehdyt kömmähdykset ja hankkeista valittaneiden poliittiset pyrkimiset? Onnistuuko EU:n ns. elvytyspaketti muuttamaan tietoteknisen infran tilannetta? – Investointi koko maan kattavaan kuituverkkoon olisi ainakin elvytyspaketin tarkoitusta ajatellen oikeaa politiikkaa.

Arvioni on, että koko maan kattavan kuituverkon rakentaminen riippuu eniten niistä suomalaisista, jotka jo ovat nopean ja hyvin toimivan verkon piirissä. Optista verkkoa vailla olevat ovat poliittisessa vähemmistössä. Tämän asian ratkaisee poliittinen subjekti nimeltä Helsinki. Harvaan asutun maaseudun kuituun kohdistuva kysyntä ei riitä operaattoreiden silmissä hyväksi bisnekseksi, vaan investointeihin tarvitaan valtiota ja muita julkisia toimijoita. Etätyö on ilmiö, joka saanee helsinkiläisen ja uusmaalaisen arvioimaan uudestaan sitä, pitäisikö Suomeen saada koko maan kattava kuituverkko. Itse ajattelen, että koko maan edun oivaltava ihminen kyllä on valmis vaadittaviin julkisiin satsauksiin.

Tarvitsemme Ruotsin kaltaisen investointiohjelman, jolla kuitu tuodaan myös maaseutualueille ja Suomen syrjäisiin kyliin. Kuidun rakentaminen on yhtä tärkeää kuin sähköverkon toimivuudesta huolehtiminen ja liikenneväylien ylläpito. Tämä on siis rakenteellinen ja elinvoimaan liittyvä argumentti, joka liittyy suoraan EU:n koheesiotavoitteisiin. Joka vastustaa kattavaa kuituverkkoa, kannattaa luokkayhteiskuntaa ja hyväksyy, että osa kansasta saa pysyvästi syrjäytyä.

Koko maailmassa on poliittisena ongelmana maaseutuväestön jääminen kehityksen ulkopuolelle. Kapitalistisilla säännöillä toimiva markkinatalous tyhjentää kaikkien maiden maaseutua ja tuottaa poliittisia takapotkuja, jotka näkyvät milloin trumpismina, milloin Brexitinä. EU:n koheesiopoliitikka tunnistaa tämän ja pyrkii pitämään yllä alueellista tasausta. Eikä kysymys ole pelkästään markkinatalouden säännöistä. Vladimir Putinin Yhtenäinen Venäjä -puolue saa voimakkaimman tukensa maaseutualueilta, jotka kokevat olevansa kehityksen ulkopuolella ja toivovat valtiolta sitä vähäistä hyvää, jota kuvernöörit kansalle annostelevat. Samalla tavalla Afganistanissa talebanit edustavat 42 miljoonan asukkaan vuoristoisessa maassa kaupunkien ulkopuolista köyhää, mutta isänmaallista väestöä.

Pohjoismaissa maaseutu on toistaiseksi viimeisen sadan vuoden ajan pidetty mukana kehityksessä, koska maaseudun poliittinen voima on riittänyt. Nyt olemme liukuneet väestökehityksessä (maaseudun väestötappioissa) ratkaisevan kinkaman yli ja maaseudusta on tullut kaupunkilaisille oman tunnon kysymys. Samanlainen, eettistä tajua vaativa kysymys kuin muutkin vähemmistökysymykset.

Syy, miksi maaseutu syrjäytyy, on talouden ytimessä. Maitonsen kolme ydinasiaa. Fossiilisten polttoaineiden hinnat eivät sisällä niiden aiheuttamia haittoja. Fossiilitalous määrittää kannattavuudet ja polkuriippuvuudet. Uusiutuvat ja uudistuvat luonnonvarat ovat alihinnoiteltuja, koska alkutuottajilla ei ole riittävän vahvaa neuvotteluasemaa. Ja kolmas seikka on se, että tehokkuutta mitataan työvoimayksikköä kohden, koska työvoima joskus oli niukin tuotannontekijä. Jos mittaisimme

tehokkuutta pinta-alaa (eli aurinkoenergian sidontakykyä) kohti, olisivat optimaaliset yhdyskuntarakenteet toisenlaisia. Sellaisia, joita tässä pamfletissa kutsumme distributiivisiksi. Näen, että etätyö ja monipaikkaisuus ovat pieniä askeleita tähän distributiiviseen suuntaan. Uumoilen, että ilmastokriisin ratkaisu edellyttää tämän kaltaisten perustavien kysymysten pohdintaa.

Viime kädessä on kysymys siitä, miten ymmärrämme tasa-arvon. Onko tasa-arvo pelkästään yhtäläistä kohtelua, universaalia sosiaaliturvaa ja sosiaaliliberaalia vapautta johonkin? Vai kuuluuko tasa-arvoon rakenteellinen elementti, jonka John Rawls muistini mukaan toteaa sanomalla, että ”jokainen paikka maapallolla on yhtä arvokas”. Eli kuuluvatko ekologia ja ubiikki yhteen?

Kuten Pekka huomaat, minua kiinnostaa se, millaisia implikaatiota etätyöllä ja monipaikkaisuudella on yhdyskuntarakenteen ja yhteiskuntajärjestelmän kannalta. Kysymys on jostakin paljon suuremmasta kuin toistaiseksi oivallamme.

Jätän yllä sanotun valossa pohdittavaksesi seuraavat kysymykset. Miksi kuituverkon läpäisyprosentti on Suomessa todetun pieni? Miten valistunut helsinkiläinen suhtautuu maaseudun jatkuvaan syrjäytymiseen? Miten näet etätyön ja monipaikkaisuuden pitkällä aikajänteellä vaikuttavan yhdyskuntarakenteeseen ja jopa yhteiskuntajärjestelmäämme?

Pekka Saurin 1. kirje Juha Kuismalle

Jäin ihmettelemään väittämääsi, että maan kattavan kuituverkon rakentamisen ”ratkaisee poliittinen subjekti nimeltä Helsinki”. Mikä tämä poliittinen subjekti on? Helsingin kaupunginvaltuusto? Ei valtuusto käsittele valtakunnallisia investointipäätöksiä. Tarkoitatko Helsingin ja pääkaupunkiseudun asukkaita yleisesti? En oikein ymmärrä, millä tavalla nämä 1,2 miljoonaa suomalaista ratkaisisivat kuituverkon rakentamisen. Ehkä selvennät tätä seuraavassa vastauksessasi.

Mutta kysymyksiisi:

Miksi kuituverkon läpäisyprosentti on Suomessa todetun pieni?

Ehkä rehellisintä olisi sanoa, että mistäs minä tietäisin. En ole havainnut, että kukaan lähtökohtaisesti ”vastustaisi kattavaa kuituverkkoa”. Käsittääkseni osatekijä kuituverkon alhaiseen läpäisyprosenttiin on siinä, että Suomessa matkapuhelinverkko on rakentunut nopeasti ja tehokkaasti ja tietoliikenneyhteydet ovat perustuneet tähän verkkoon. Toinen syy on – edelliseen varmasti liittyen – että kaupalliset toimijat eivät ole nähneet kuituverkon vetämistä harvaan asutuille alueille kannattavana. Mutta kuten on tullut todetuksi, kuituverkon rakentaminen on nyt hallituksen suunnitelmissa EU:n elpymisvälineen puitteissa.

Miten valistunut helsinkiläinen suhtautuu maaseudun jatkuvaan syrjäytymiseen?

Ehkä tähänkin olisi rehellisintä sanoa, että minulla ei ole tähän tutkittua vastausta. Puoluepoliittisesti maaseudun tukeminen varmasti liitetään lähinnä Suomen Keskustaan, jonka kannatusaluetta on nimenomaan maaseutu. Helsingin kaupunginvaltuustossa keskustalla on kaksi edustajaa 85:stä. Eduskuntaan ei Helsingistä vuoden 2019 vaaleissa valittu yhtään keskustalaista ehdokasta. Tämä ei tietenkään ole suorainen vastaus kysymykseesi, mutta epäilemättä kuvastaa helsinkiläisten äänestäjien prioriteetteja.

Olettaisin, että keskimääräinen valistunut helsinkiläinen suhtautuu maaseutuun ja aluepolitiikkaan kohtalaisen maltillisesti – sikäli kuin tulee näitä asioita ajatelleeksi. Kaupungin ja pääkaupunkiseudun asukasmäärän kasvu ei ensisijaisesti näyttyä maaseudun syrjäytymisenä, vaan kasvavana asuntojen ja palveluiden tarpeena. Varsin vähän jos lainkaan kuuluu näkemystä, joiden mukaan Helsinkiin tai pääkaupunkiseudulle muuttoa tulisi jotenkin pyrkiä ehkäisemään saati estämään.

Miten näet etätyön ja monipaikkaisuuden pitkällä aikajänteellä vaikuttavan yhdyskuntarakenteeseen ja jopa yhteiskuntajärjestelmäämme?

Olen kirjoittanut näistä kysymyksistä edellä. Etätyö ja sen mahdollistama monipaikkaisuus saattavat jossakin määrin hidastaa kaupungistumiskehitystä, mutta eivät itsessään käännä sitä vastakkaiseksi. Yhteiskuntajärjestelmän kannalta keskeistä on siitä huolehtiminen, ettei työelämässä pääse syntymään uutta kuilua paremmin koulutettujen ja enemmän ansaitsevien etätyöläisten ja heikommin koulutettujen ja vähemmän ansaitsevien lähityöläisten välille.

Mitä taas tulee monipaikkaisuuden ekologisuuteen verrattuna yksipaikkaisuuteen, olen avoinna tutkimuksille ja selvitysille. Kysymys on ensi sijassa empiirinen, ei ideologinen.

Juha Kuisman 2. kirje Pekka Saurille

– jossa pohditaan etätyötä ja monipaikkaisuutta vapauden kannalta

Jatkan kommentoimalla edellisen kirjeesi vastauksia ja siirryn sitten pohtimaan sitä, miten etätyöaiheemme liittyy yhteiskunnallisen vapauden alueeseen.

Koetin ensimmäisessä kirjeessäni perustella sitä, miten etätyön edellyttämä koko maan kattava kuituverkko on perimiltään tasa-arvoa koskeva kysymys ja miten kattavan kuituverkon rakentamatta jättäminen vaikuttaa kehityksen kulkusta putoavan maaseudun kautta koko suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuuteen. Mikäli näin tapahtuisi. Alueellinen ulottuvuus on yksi tasa-arvon osa. Kysymys on siis etiikasta. Suomi onnistui yli sata vuotta sitten rakentamaan 5000 kilometriä rautatietä maan kaikkiin kolkkiin. 1950-luvulla sähköt vedettiin käytännössä maan jokaiseen asumukseen. Miksi emme onnistuisi kuituverkon kohdalla vastaavassa tasapuolisuudessa? Miksi emme haluaisi tätä?

Kun totean, että koko maan kattavan kuituverkon rakentamisen ratkaisee poliittinen subjekti nimeltä Helsinki, tarkoitan Helsinkiä maan pääkaupunkina, jossa toimivat ministeriöt valmistelevine viranhaltijoineen, johtavat mediat ja niiden portinvartijat, yhtiöt pääkonttoreineen sekä poliittiset

vallankäyttäjät. Helsinkiä ja Uuttamaata edustaa eduskunnassa 58 kansanedustajaa, joiden suhtautuminen ratkaisee asian kuin asian eduskunnassa. Eihän niin sanottu maakuntien Suomi hidasta tai estä kuituverkon rakentamista. Kyllä kuituverkon tulevaisuuden ratkaisee kollektiivisubjekti nimeltä Helsinki. Sen ja Uudenmaan osalta kuituverkko on itsekkäästi ajatellen lähes kunnossa. Mutta riittääkö se? Täytyyhän pääkaupunkiseudun kyetä näkemään koko maan kuituverkon tarpeellisuus – jo omankin hyvinvoinnin kannalta.

Jos olisin tarkoittanut Helsingin kaupunginvaltuustoa, olisin sen todennut. Mutta kuten itsekin toteat, Helsingin kaupunginvaltuusto ei päättä kuituverkon rakentamisesta. Tämä fakta on melkoisen yleistä tietoa... Tässä kirjasessa pohdittavien koko maata koskevien aiheiden ja argumenttien arvo ei myöskään millään tavalla riipu siitä, montako edustajaa keskustalla on Helsingin kaupunginvaltuustossa. Ohimennen sanoen tällaiseen seikkaan viittaaminen ei ole argumentti vaan refleksiokömmähdyks. Tässä kohtaa tulet myös samaistaneeksi maaseudun poliittiseen keskustaan. Jos jatkaisin samalla tasolla, arvelisin sinun tahattomasti sivuuttavan maaseudun väestön koko poliittisen kirjon. Kuten huomaat, tämän tason keskustelu ei ole hyväksi.

Asetamme molemmat toivomme siihen, että EU:n elpymisvälineen puitteissa kattavaa kuituverkkoa päästään rakentamaan.

Ymmärrän, että edes valistuneelle helsinkiläiselle maaseudun syrjäytyminen ei ole merkittävä asia. Tai jos on, määrittelemme valistuneisuuden kohtuullisen vaativalla tavalla. Pääkaupunkiseudulle muutetaan paremman elämän toivossa, mikä näkyy ennen muuta asuntojen ja vuokrien hintatasossa. Itse tutkisin tätä aihepiiriä aluetaloudellisena häiriötilana. En minäkään usko, että pääkaupunkiseudulle kohdistuvaa muuttoa tulisi jotenkin hallinnollisesti estää. Mutta kellojen pitäisi soida, jos Helsinkiin ja Uudellemaalle kohdistuvan asumistuen vuotuinen kokonaissumma on kokoluokaltaan samaa tasoa kuin monen ministeriön vuosibudjetti. Tämä valtion kautta tuleva asumistuki päättyy lopulta kiinteistökapitalisteille ja

vaurastuville oman asunnon omistajille. Kyseessä on systeemi-virhe, joka olisi korjattavissa.

Ja samalla tavalla kuin pääkaupunkiseudulle muuttoa ei tule hallinnollisin toimin estää, samalla tavalla maaseudulle kohdistuvaa muuttoa ei tule estää. Sitä kuitenkin estetään: kaa-voittajat on koulutettu ajattelemaan, että maaseudulle ei oikeas-taan saisi rakentaa uusia taloja. Jo kaavoituksen termi ”haja-asutusalue” ilmaisee negatiivisen suhteen maaseutuun. Näen kuitenkin, että jos post-fossiilinen elämänmuoto perustuu uu-distuviin luonnonvaroihin ja digitaalisesti distributiiviseen yh-dyskuntarakenteeseen, tätä kaavoittajien suhtautumista on kor-jattava lähimpien vuosikymmenten aikana. Äänekosken ja Ke-min biotuotetehtaat osoittavat, miten biojalostamot sijoittuvat biomassan muuntamisen kannalta keskeisiin paikkoihin.

Kolmas kysymykseni koski etätyön ja monipaikkaisuuden pitkän ajan vaikutusta yhdyskuntarakenteeseen ja jopa yhteis-kuntajärjestelmään.

Kaupungistumiskehitys perustuu ennen muuta tiheään energiaan, jota fossiilipolttoaineet ovat. Tietenkin kysymys on yhteiskunnan funktionaalisesta työnjaosta sekä hyvän kau-pungin sosiaalisista eduista: lyhyistä etäisyyksistä, kohtaamis-ten runsaudesta, kaupungin aleatorisuudesta eli kaupungista ”sattumageneraattorina”, erikoistuneesta kulttuuritarjonnasta.

Näen kuitenkin, että kuituverkko, etätyö ja distributiivisten verkostojen kasvu tuottaa ennen pitkää jollain tapaa uuden-laisen mallin olla yhdessä ja elää hyvää elämää. Henkilöiden liikkumisen tarve vähenee, eikä sijainti enää ole kaikki kaik-es-sa. Yhteiskunnasta tulee yhä huokoisempi. Yksilön elämään kuuluu vaihtelevina osina maaseutua ja kaupunkia. Kun yhteis-kuntamme jatkossa elää kokonaan uudistuvista luonnon-varoista, ovat kuituverkkoon perustuvat yhteydet osa näiden resurssien hoitoa ja käyttöä. Digitaalisuus, biotalous ja resi-lienssi kuuluvat yhteen. – Niin, tuo resilienssi. Suomalaisen yhteiskunnan resilienssi (kriisinkestävyys, muutosjoustavuus) perustuu paljolti maaseutuun. Kaupungit eivät ole kovin kriisin-kestäviä. Jos sähköt ovat poissa kaksikin viikkoa, muuttuu kaupunkielämä mahdottomaksi.

En näe kuilua etätöläisten ja perinteisellä työmoodilla työtä tekevien välillä suurimmaksi huolenaiheeksi. Tuotannollinen työ ja suora palvelutyö sijoittuvat sinne, missä yritys tai toiminto kokee olevansa vakaasti kilpailukykyinen. Vaikka esimerkiksi etälääkärityö yleistyi, pysyvät sairaalat työpaikkoineen siellä, mihin ne on rakennettu. Automaatio ja robotisaatio jatkuvat kaikilla työpaikoilla. Työyhteisö pysyy yhtenä ihmisen yhteisöistä. Kun energiajärjestelmän muutosten vuoksi energian hinta ihan tarkoituksella nousee tai moninkertaistuu, pohtivat yritykset, mikä on niille järkevä sijainti. Ottaen huomioon myös työvoiman saannin. Yrityksen kyky maksaa palkkaa riippuu taas työn tuottavuudesta. Perinteisen työmoodin työt digitalisoituvat yhä pitemmälle. Kun vaikkapa Kemijoen vesivoimalaitoksia ”ajetaan etänä”, voi kysyä, millaisia olisivat tehtaat, joita ”ajetaan etänä”. Olisiko tällainen joskus mahdollista?

Seuraavaksi siirryn pohtimaan aiheemme vaikutusta ”ihmisen vapauden alueeseen”. Filosofisesti vapaus on pääpiirtein kahdenlaista: vapautta jostakin ja vapautta johonkin. Lisäksi vapaudessa on omaan eettiseen oivallukseen perustuva alue, joka tulee esiin vaikkapa kansalaistottelemattomuudessa. On alleviivattava, että vapaus on vastavuoroista: jokaisella vapautta rajoittaa toisen ihmisen vapaus. Vapaus on yhteistä. Vapaus ei siis ole itsekkyyttä, mielivaltaa tai lupaa toisen alistamiseen tai alentamiseen.

Omasta puolestani katson, että etätö ja sen mahdollistavat digitaaliset järjestelmät lisäävät ihmiskunnan vapauden aluetta. Ja tässä on peruste sille, miksi valtion pitäisi kaikin tavoin tätä kehityssuuntaa edistää. Olemme jo vaiheessa, jolloin ihmisen työpaikka ei määrää hänen asuinpaikkaansa. Tämä on jopa globaali ilmiö. Suomesta käsin voidaan tehdä töitä Amerikassa tai Kiinassa sijaitsevalle yritykselle. Yritysrakenteet voivat muuttua enemmän kuin osamme ajatella. Kitkaton tiedonkulku on vähentänyt markkinoiden toiminnan kustannuksia ja näin tehostanut talouksien toimintaa kaikkialla. Vaikkapa tutkijayhteisöt voivat rakentua netissä täysin maantieteellisistä rajoista riippumatta.

Suurimmat kansalaisen vapautteen liikkuvat edistysaskelet ovat lähellä. Jos etätyö todellakin vapauttaa osan tehtävästä työstä paikkariippumattomaksi, voi ihminen ensimmäisen kerran modernissa historiassa valita, missä asuu. Asuu hän sitten kaupungissa, maalla, Lapissa tai Saaristomerellä. Kun moderni asuminen pystytään toteuttamaan täysin hiilineutraalisti, ei yhteiskunnalla ole kovin suurta tarvetta tai oikeutta puuttua siihen, missä ihminen asuu. Erään norjalaisen kunnanjohtajan sanoin: yhteiskunnan ei pitäisi puuttua siihen, missä ihminen asuu, vaan tehdä asuminen mahdolliseksi siellä, missä ihmiset haluavat asua (sähkö, tietoliikenneyhteydet, yhteysalukset). Näin asumisen vapaudesta tulisi aidosti kansalaisen perusoikeus. Toistaiseksi Suomen perustuslakikaan ei tunne asumisen vapautta tässä muodossa, vaan ainoastaan oikeutena valita asuinpaikka markkinoilla tarjolla olevien asuinpaikkojen joukosta.

Etätyö laajentaa muutakin vapauden aluetta. Kun katsomme asiaa yhteisösuhteiden kautta, mahdollistaa etätyö joustavan työnteon, esimerkiksi perhetilanteen ja työn yhdistämisen. Se, joka vanhemmista on kotona lasta hoitamassa, pystyy ajoittain tai osa-aikaisesti tekemään töitä – sikäli kun haluaa. Jos sinulla on jokin liikuntaeste tms. vajaakykyisyyden muoto, sallii etätyö täyden osallistumisen työmarkkinoille. Uutta on myös se, että julkisissa tehtävissä virkatöitä tekevien ei enää ole pakko asua työpaikan lähellä. Kuulemani mukaan jo nyt ministeriöt ovat valmiita siihen, että etätyötä voi tehdä mistä tahansa, vaikkapa Koillismaalta. Tietenkin niin, että työnantaja määrittelee, mitkä työt ovat etäältä tehtävissä.

Etätyö muuttaa myös suhdettamme luontoon. Tiedämme lukuisista ympäristöpsykologisista tutkimuksista, että päivittäinen luonnossa oleskelu lisää ihmisen hyvinvointia. Verenpaine laskee, sydämen syke rauhoittuu, hengitys rentoutuu jne. Etätyö sallii päivittäiset, omien valintojen mukaiset luonnossa liikkumisen ajoitukset. Koska etätyö vähentää työmatkaliikenteen tarvetta, se alentaa päästöjä ilmakehään. Toisaalta se saattaa lisätä tarvetta liikkua vapaa-ajalla, mutta nettovaikutus lienee kuitenkin CO₂-päästöjä pienentävä.

Mikäli distributiivisesti digitaalinen rakenne alkaa klusteroita asumis- ja yhteisövalintoja, tulee ainakin periaatteessa mahdolliseksi se yhdyskuntarakenne, jota eettinen anarkisti Pjotr Kropotkin sata vuotta sitten hahmotteli. Kyseessä ovat yhdyskunnat, jotka perustuvat aurinkoenergialle, pienimuotoiselle viljelylle ja puutarhoille, teollisen tuotannon ja henkisen työn yhdistelmille. Tällaisen rakenteen ei tarvitse olla vallitseva, mutta joka tapauksessa sen pitää olla mahdollinen. – Siis vapauden alueen näkökulmasta mahdollinen.

Etätyötä tutkinut Kari Leinamo on todennut, että etätyö on jo kauan ollut mahdollista, mutta ihmisellä täytyy olla hyvä syy tai motiivi siirtyä sen kaltaiseen työtapaan. Muutoksen pitää olla rahakkaampaa tai kannustavampaa tai henkilökohtaisen kehityksen uudella tapaa mahdollistavaa. Pienikin rahallinen kannuste tai etu saattaa riittää etätyövalintoihin, mikäli yhteiskunta haluaa asiaa edistää. Lounasseteli on hyvä esimerkki siitä, miten ”pienen edun järjestelmä” on auttanut ravintola-alaa. Covid-19-pandemia oli sillä tavalla kehitystä eteenpäin vievä, että se purki monia asenteellisia esteitä etätyön tieltä. Me kaikki etätyötä tehneet tiedämme nyt, millaista se on ja millaista vastapainoa tai yhteisöllisyyttä se tarvitsee täydentäjäkseen.

Yksi ihmisten valintoihin liittyvä seikka on se, miten he arvioivat tulevaisuutta. Sikäli kun joku katsoo kymmeniä vuosia eteenpäin ilmastonmuutoksen luomiin riskeihin, saattaa hän kiinnostua omasta ja perheensä puolesta resilienssistä, jolloin etätyö tulee houkuttelevaksi tavaksi yhdistää maaseudun luontoympäristö ja joustavan työnteon tapa. Silloin on kyse ikään kuin vakuutuksesta, jonka joku ottaa isomman kriisin varalta.

Nämä olivat siis pohdintoja siitä, miten etätyö vaikuttaa ihmisen vapauden alueeseen. Toivonkin, että sinä Pekka seuraa-vassa kirjeessäsi otat pohtiaksesi tätä vapauden aluetta. Kun geopolitiinen tarkastelukulmamme on erilainen, kysyn: – Millä tavalla etätyö muuttaa vapaaksi koettua kaupunkikulttuuria? Entä millä tavalla se yleisesti lisää ihmisen vapauden aluetta? Vapaudesta kun yhteiskunnassa kai perimmältään on kysymys?

Pekka Saurin 2. kirje Juha Kuismalle

Etätyö, monipaikkaisuus ja vapaus – kohti synteesiä

Aluksi kuittaa sen, mitä kutsut edellisen kirjeeni reflektio-kömmähdykseksi eli tarttumiseni siihen, että nimitit Helsingin kaupunkia ”poliittiseksi subjektiksi”. Olen tottunut ymmärtämään poliittisella subjektilla jotakin määriteltyä yksilöä tai yhteisöä, jolla on määriteltyä poliittista päätösvaltaa. En ymmärtänyt, miten sinun yleisen määrittelysi mukainen ”Helsingin kaupunki” olisi tällainen poliittinen subjekti. Mutta ehkä tätä ei tarvitse vatvoo tämän enempää, kun vie helposti syrjäraiteille varsinaisesta teemastamme.

”Keltojen pitäisi soida, jos Helsinkiin ja Uudellemaalle kohdistuvan asumistuen vuotuinen kokonaissumma on kokoluokaltaan samaa tasoa kuin monen ministeriön vuosibudjetti”, kirjoitat. On selvää, että muuttoliikkeessä vallitsee epätasapaino, joka näyttäytyy esimerkiksi mainitsemallasi tavalla. Mitä rajumpaa on muuttoliike, sitä suuremmiksi käyvät erot asuntojen hinnoissa ja vuokrissa maan eri osien välillä. Näitä eroja yritetään sitten asumistuella tasata, jotta palkat riittäisivät asumiseen kasvavilla alueilla. Totta kai tätä voidaan kutsua systeemivirheeksi, jonka pitäisi olla luonteeltaan tilapäinen, mutta joka jää helposti pysyväksi järjestelmän osaksi. Kun tähän liittyy vielä asuntojen rooli sijoituskohteena, sisäänrakennettuja ongelmia syntyy.

Muuttoliike johtuu aina jostakin. Suomessa se johtuu historiallisesta katsannosta elinkeinorakenteen muutoksesta seuranneesta kaupungistumisesta. Suomessa tämä kehitys on ollut hitaampaa kuin useimmissa muissa läntisen Euroopan maissa. Viime vuosikymmeninä Suomi on vähitellen ottanut tätä takamatkaa kiinni, ja muutoksen suhteellinen nopeus on tuottanut monenlaisia lieveilmiöitä.

Kirjoitat, että ”maaseudulle kohdistuvaa muuttoa ei tule estää. Sitä kuitenkin estetään: kaavoittajat on koulutettu ajattelemaan, että maaseudulle ei oikeastaan saisi rakentaa uusia taloja”. Tästä olen hämmästynyt: missä kaavoittajat koulutetaan ajattelemaan näin? Ei kai muuttoliikkeen suunta sillä käänny,

että maaseudulle kaavoitettaisiin uusia taloja ilman realistista käsitystä siitä, tuleeko niihin asukkaita. Päinvastoin nyt puretaan tyhjiilleen jääneitä vuokrataloja Itä- ja Pohjois-Suomessa. Uusia kaavoittamallako alueille saataisiin uusia asukkaita? Kovasti epäilen. Eikä sana ”haja-asutusalue” sinänsä ilmaise mitään negatiivista, sehän on aivan tekninen termi siinä missä ”taajama” tai ”keskustatoimintojen alue” ja mitä niitä onkin. Kunnat kaavoittavat havaitsemansa tarpeen mukaan.

Ehkä tämäkin on enemmän semanttista melua. Huomiosi energiankulutuksesta ja yhteisöjen resilienssistä ovat tärkeitä, enkä ole niistä periaatteessa eri mieltä. ”Digitaalisuus, biotalous ja resilienssi kuuluvat yhteen” on oikein hyvä kiteytys. Olemme yhtä mieltä myös laajan valokuituverkon merkityksestä kansalaisen vapauden lisäämisen ja monipaikkaisuuden paremman mahdollistamisen kannalta. Näissä ei nähdäkseni ole mitään epäselvää.

Sinä et ”näe kuilua etätyöläisten ja perinteisellä työmoodilla työtä tekevien välillä suurimmaksi huolenaiheeksi”. Minä kyllä näen sen erittäin suureksi huolenaiheeksi jo siksi, että keskimäärin etätyöläiset ovat paremmin koulutettuja ja ansaitsevia kuin lähityöläiset. Jos nämä erot ohitetaan tai unohdetaan, edessä on mitä todennäköisimmin uusi digitaalinen luokkajako, joka edelleen todennäköisesti johtaa muodossa tai toisessa yhteiskunnalliseen vastakkainasetteluun erilaisine ongelmineen.

Minulle jäi kirjeestäsi epäselväksi, tavoitteletko monipaikkaisuuden teknisten edellytysten parantamisen (valokuituverkko) lisäksi jonkinlaisia julkistaloudellisia kannustimia maaseudulle muuton lisäämiseksi. ”Pienikin rahallinen kannuste tai etu saattaa riittää etätyövalintoihin, mikäli yhteiskunta haluaa asiaa edistää.” Tässä astutaan jo aluepolitiikan puolelle: jos tosiasialliset teknis-käytännölliset edellytykset valita asuinpaikka vapaasti olisivat olemassa, pitäisikö yhteiskunnan tarjota vielä jotakin lisäkannustinta tai houkutinta? Kuten edellä kuvasimme, monet suomalaiset kunnathan ovat jo tällaisia kannustimia kehittäneet – joskus huomattavaa luovuutta käyttäen.

Kiinnostava kysymys on myös, missä määrin ihmiset alkavat miettiä asuinpaikkavalintaansa ilmastonmuutoksen vaikutusten ja yleensä resilienssin kannalta. Tämä jää myös luokkaan ”jää nähtäväksi” ja riippuu siitäkin, kuinka dramaattiseksi nämä vaikutukset tulevaisuudessa käyvät.

Kannattaa muistaa myös, että etätyön mahdollistama monipaikkaisuus toteutuu myös pienessä mittakaavassa ja lyhyin välimatkoin erityisesti kaupungeissa: kun työ kulkee mukana kannettavassa laitteessa, sitä voi tehdä kahvilassa, kirjastossa, kauniilla ilmalla lähipuistossa ja mitä mahdollisia paikkoja urbaani ympäristö tarjoaakaan. Monipaikkaisuus ei toisin sanoen tarkoita pelkästään kuntien tai maakuntien välistä liikkuvuutta, vaan liikkuvuuden mahdollisuutta ylipäätään etäisyyksistä riippumatta.

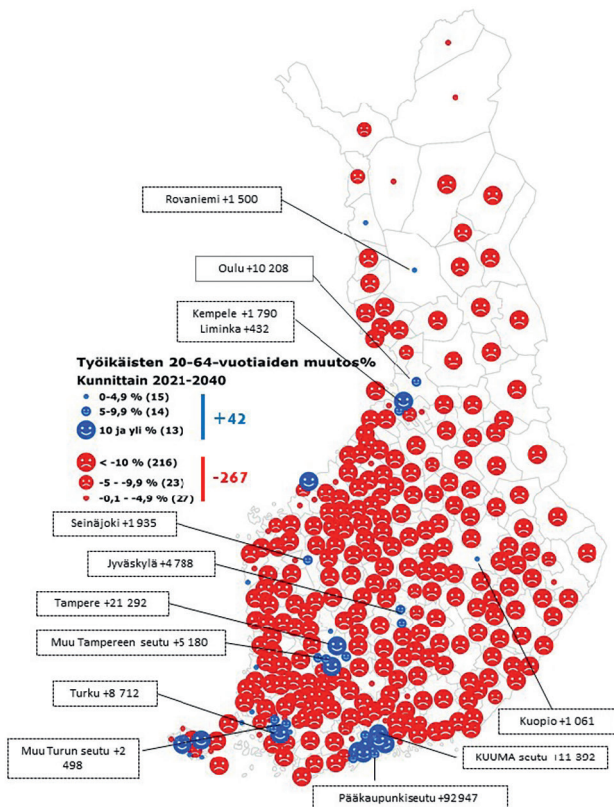
Sattumoisin huomasin nyt tätä kirjoittaessani aluetutkija Timo Aron Twitter-postauksen, jossa hän esitti Tilastokeskuksen ennusteiden perusteella laatimansa karttakuvan työikäisten 20–64-vuotiaiden muutoksesta kunnittain vuosina 2021–2040. Kuvan kertoma on varsin korutonta. Kasvavat kunnat tai seutukunnat mahtuvat kahden käden sormiin. Tässä kirjassamme yhteisesti peräänkuuluttamamme kattavan valokuituverkon toteuttamisella alkaa olla todella kiire, jos tavoitteena on mahdollistaa edes etätyön ja monipaikkaisuuden tekniset edellytykset Suomen tasavallassa.

En ole vielä kommentoinut vahvasti esillä pitämäsi vapauden käsitettä. Olen vapaudesta arvona ja perusteltuna päämääränä kanssasi samaa mieltä – tietenkin sillä rajauksella, että jokaisen yksilön vapaus määrittyy viime kädessä suhteessa muiden yksilöiden vapauteen. Tätä rajaa sitten käydään neuvottelun ja vuorovaikutuksen keinoin. Uuden teknologian mahdollistama etätyö ja monipaikkaisuus lisäävät yhteiskunnan jäsenten vapausastetta historiallisesti katsoen mullistavalla tavalla irrottamalla työnteon sidotusta ajasta ja paikasta. Tätä pidän suurena askeleena sivilisaation tiellä, ja on pidettävä huolta siitä, että mahdollisimman monet pääsevät tämän askeleen ottamaan mahdollisimman pian.

Tämä tekstimme dialogisuus on painottunut minun vastauksiini sinun avauksiisi. Voi olla, että toisin päin järjestettyinä painotukset olisivat olleet toisenlaiset, mutta varsinainen sisältö tuskin siitä olisi muuttunut. Arviomme etätöiden ja monipaikkaisuuden merkityksestä vapauden valtakunnan laajentamisen katsannossa on olennaisilta osin sama. Näkemystemme erot liittyvät käsittääkseni kaupungistumiskehityksen siunauksellisuuteen tai haitallisuuteen ihmiskunnan tulevaisuuden kannalta ja siitä seuraavaan aluepoliittiseen agendaan, mutta se on jo toisen dialogin väärä.

Kiitos tästä yhteistyöstä! Jatketaan tuonnempana toisaalla.

TYÖIKÄISTEN 20-64-VUOTIAIDEN muutos kunnittain vuosina 2021-2040

Lähde: Tilastokeskus, väestö-alueellinen väestöennuste 2021-2040.
Karttasuunnittelu: Timo Wrdhom 2021

Loppukaneetti lukijalle

1. Olemme yhtä mieltä siitä, että Suomeen tarvitaan viivyttlemättä koko maan kattava optisen kuidun verkko.
2. Olemme yhtä mieltä siitä, että digitaalisuus, biotalous ja resilienssi kuuluvat yhteen.
3. Arvioimme kaupungistumiskehitystä ja sen suhdetta ilmastonmuutokseen eri tavalla ja johdamme tästä asiantilasta erilaiset aluepoliittiset toimintaohjelmat.

KIRJALLISUUTTA

- Haukkala, Teresa (toim.): Monipaikkaisuus – ilmiö ja tulevaisuus. Sitran selvityksiä 54. 2017.
- Hirvonen, Timo, Kahila, Petri, Kurvinen, Arja, Lehtonen, Olli ja Sinerma, Janne: Maaseudun valokuituinvestoinnit. Kuntaliitto 2020.
- Korhonen, Johanna: Miten rakentaa iskunkestävää ja vastustuskykyistä Suomea. Maaseudun Sivistysliiton Ajatuspaja Alkion julkaisuja 1/2020.
- Lehto, Martti ja Neittaanmäki, Pekka: Huippunopea kiinteä laajakaistaverkko – informaatioteknologian strateginen infrastruktuuri -investointi. Informaatioteknologian tiedekunnan julkaisuja No 13/2014.
- Lehtonen, Olli ja Moisala, Marja: Ohjaamopalveluiden savutettavuus maaseudulla. Teoksessa Marja Määttä ja Annemari Souto (toim.): Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura ry Verkkojulkaisu 154, 99–119, 2020.
- Lehtonen, Olli ja Vihinen, Hilkka: Kohti kestäväää monipaikkaista yhteiskuntaa. Maaseutututkimus 1/2020, s. 103–111.
- Leikola, Markus: Maailma koronan jälkeen. Kunnallisanalan kehittämissäätö 2021.
- Leinamo, Kari: Paljon puhetta, vähän tuloksia, kokemuksia etätyöstä ja alueellistamisesta eri vuosikymmeninä. Vaasan yliopiston julkaisuja 595. Levon Instituutti 2009.
- Littow, Paavo: Kaupan suuryksiköt kaavoituksen kannalta. Maankäyttö 2/2009, s. 21–24.
- Määttä, Tytti: Suunta paikkariippumattomaan ja entistä parempaan alueelliseen läsnäoloon. TEM 2020.
- Pitkänen, Kati ja Strandell, Anna: Suomalaisen maaseudun monipaikkaisen asumisen muodot ja tulevaisuuden kehitys. Maaseudun uusi aika 26 (2-3) 2018, s. 6–33.
- Pyykönen, Mikko ja Lehtonen, Olli: Tietoliikenneyhteyksien merkitys maatilojen ja kuntien kehityksessä. Luonnonvarojen ja biotalouden tutkimus 56/2016.
- Tantarimäki, Sami: Etätyö tulee taas! Maaseutututkimus 28(1) 2020, s. 85–102.
- Työterveyslaitos: Miten Suomi voi. 2021.

Polemia-sarjassa ovat ilmestyneet

- 1 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1992
- 2 Erkki Mennola
IDEA KUNNASTA (1992)
- 3 Terho Pursiainen
KRIISIAJAN ETIIKKA (1993)
- 4 Työryhmä Kyösti Urponen (pj.), Raija Julkunen,
Olli Kangas, Jorma Sipilä, Asko Suikkanen ja
Petri Kinnunen (siht.)
KASVUSTA VASTUUSEEN
– sosiaalipolitiikan tulevaisuus (1993)
- 5 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1993
- 6 Pekka Ojala–Aulis Pöyhönen
LÄHEISYYSPERIAATE – hallinnon uusjako (1994)
- 7 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1994
- 8 Jorma Hämäläinen–Veikko Teikari
HENKILÖSTÖPOLITIIKKA PAKKORATKAISUJEN
EDESSÄ (1995)
- 9 Terho Pursiainen
NOUSUKAUDEN ETIIKKA (1995)
- 10 Eero Ojanen
EIPÄJOKI
Fiktiivinen reportaasimatka mihin tahansa suomalaiseen
kuntaan (1995)
- 11 Heikki Koski
KANSALAINEN, KUNTA JA KANSALAISYHTEISKUNTA
(1995)
- 12 Seppo Niemelä
MUUTOSKIRJA
Rohkaisuksi murroksen maailmaan (1995)
- 13 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1995
- 14 Lauri Hautamäki

- MAASEUTU ELÄÄ (1995)
- 15 Juha Kuisma–Heikki Haavisto
KAUPUNKI JA MAASEUTU
– avoliitto vai susipari (1995)
- 16 Olli Pusa
ELÄKEPOMMIN VARJOSSA (1996)
- 17 Satu Apo–Jari Ehrnrooth
MILLAISIA OLEMME?
Puheenvuoroja suomalaisista mentaliteeteista (1996)
- 18 Eira Korpinen
OPETTAJUUTTA ETSIMÄSSÄ (1996)
- 19 Erkki Pystynen
LIITTOKUNTA (1996)
- 20 Martti Sinisalmi
TYÖLLISTÄMISTÄ VAI PALVELUA? (1996)
- 21 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1996
- 22 Olli Mäenpää
KUNTIEN ITSEHALLINTO EU-SUOMESSA (1997)
- 23 Tuula-Liina Varis
KRISTALLIYÖ JOENSUUN KAUPUNGINTALON
TORNISSA (1997)
- 24 Terho Pursiainen
KUNNALLISTEN KÄYTÄNTÖJEN ETIIKKA
Yhteisöopin alkeet (1997)
- 25 Siv Sandberg–Krister Ståhlberg
KUNTALAISTEN KUNTA JA VALTIO (1997)
- 26 Pertti Hemánus
KUNNALLINEN TIEDOTTAMINEN JA
JASKA JOKUNEN
Tutkittua tietoa ja tutkimattomia tulkintoja (1997)
- 27 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1997
- 28 Esko Antola
UUSI EU? (1998)

- 29 Eero Ojanen
YHTEISKUNNAN ITSEPUOLUSTUS (1998)
- 30 Pertti Kettunen
ELINKEINOPOLITIIKAN TAITO (1998)
- 31 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 1998
- 32 Torsti Kivistö
JOUTILAISUUSYHTEISKUNTA (1998)
- 33 Erkki Mennola
IDEA MAAKUNNASTA (1999)
- 34 Jorma Hämäläinen
MINÄ KUNNANJOHTAJA (1999)
- 35 SINÄ KUNNANJOHTAJA (1999)
- 36 Juha Talvitie
KUNTA VAI MAAKUNTA?
Globalisaatio ja regionalismi (2000)
- 37 Juha Sihvola
YKSILÖNÄ YHTEISÖSSÄ
Näkökulmia paikallisuuteen, globalisaatioon ja
hyvään elämään (2000)
- 38 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2000
- 39 Seppo Niemelä
TULISIELU
Verkostoajan aluekehittäjä (2000)
- 40 Kauko Heuru
ITSEHALLINNON AIKA (2001)
- 41 Heikki Eskelinen
ALUEPOLITIIKKA RAUTAHÄKISSÄ (2001)
- 42 Matti Wiberg
PALUU POLITIIKKAA (2001)
- 43 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2001
- 44 Ilkka Virtanen
YLIOPISTOJEN KOLMAS TEHTÄVÄ (2002)

- 45 Arvo Myllymäki
KUNTIEN KUJANJUOKSU (2002)
- 46 Risto Eräsaari
KUINKA TURVATON ON RIITTÄVÄN TURVALLINEN?
(2002)
- 47 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2002
- 48 Pentti Arajärvi
PAREMMINVOINTIYHTEISKUNTA (2003)
- 49 Eero Uusitalo
MAASEUTU KANSAN VAI HALLINNON KÄSISSÄ?
(2003)
- 50 Esko Juntunen
KUNNAN ELINKAARIHYPPY
– strateginen kehittäminen ja yhteistyö (2003)
- 51 Pekka Sauri
SUOMEN DEMOKRATISOIMINEN (2003)
- 52 Esko Aho
SATTUMA SUOSII VALMISTAUTUNUTTA (2003)
- 53 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2003
- 54 Seppo Rainisto
KUNNASTA BRÄNDI? (2004)
- 55 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2004
- 56 Markku Lehto
TAKAISIN TULEVAISUUTEEN
– valtion ja kuntien yhteinen taival (2005)
- 57 Tarmo Pukkila
IKÄVALLANKUMOUS (2005)
- 58 Matti Wiberg
VALTA KUNNASSA (2005)
- 59 Soili Keskinen
ALAISTAITO
Luottamus, sitoutuminen ja sopimus (2005)

- 60 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2005
- 61 Samuli Skurnik
OSUUSTOIMINNASTA OPPIA?
Kuntapalvelut uudessa talousmallissa (2006)
- 62 Markku Lehto
PELASTUSRENKAAN PAIKKAUS (2006)
- 63 Pasi Holm
VEROKIRJA (2006)
- 64 Matti Virén
KANSALAISEN KUNTAUUDISTUS (2006)
- 65 Markku Lehto
OI OMA KUNTANI (2006)
- 66 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2006
- 67 Peter Ekholm
POLEMIA – AJATUSPAJAKO? (2007)
- 68 Aatos Hallipelto
PARAS TUOTTAKOON!
Hyvinvointipalvelujen tulevat markkinat (2008)
- 69 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2008
- 70 KUNNON VALTUUTETUT?
Ilmapuntari 2008, osa 2
- 71 Sami Borg
HILJAA HYVÄ TULEE
Puheenvuoro äänestysprosentista ja vaaliaktivoinnista
(2008)
- 72 Matti Wiberg
HALLITSEKO HALLITUS? (2009)
- 73 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2009
- 74 Jussi-Pekka Alanen
HELSINKI
Kansakunnan pääkaupunki – ihmisten metropoli (2009)

- 75 Laura Berg–Mari K. Niemi
KENEN KUNTAVAALIT? (2009)
- 76 Esa Halme–Lauri Kuukasjärvi
UUSI KUNTA VAI KUNTALIITOS –
KUNTALAISEN ITSEHALLINTO (2010)
- 77 Esko Kalevi Juntunen
SULJETUSTA AVOIMEEN –
TALOUDEN GLOBAALIMYRSKY (2010)
- 78 Anne Luomala – Tuomo Puumala
BUDJETTI – JULKINEN SALAISUUS VAI SALAINEN
JULKISUUS? (2010)
- 79 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2010–2011 (2011)
- 80 Terho Pursiainen
MIELEKÄS ELÄMÄ, MIELEKÄS YHTEISKUNTA (2011)
- 81 Antti Mykkänen (toim.)
KUNTAKIRJA – UUDISTUSAJATUKSIA (2011)
- 82 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2011–2012 (2012)
- 83 Antti Mykkänen (toim.)
KUNTAYHTYMÄ PELASTAA? (2012)
- 84 Ari Mölsä (toim.)
KUNTARAKENNEKIRJA (2012)
- 85 Timo Reina
KAHDEN TULEN VÄLISSÄ –
ALUEHALLINNON TILA JA TULEVAISUUS? (2012)
- 86 Tarja Cronberg
ESTEJUOKSU LUOVAAN SUOMEEN (2012)
- 87 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2012 (2013)
- 88 Marja-Liisa Manka, Laura Bordi ja
Kirsi Heikkilä-Tammi
PERUSASIOISTA PIENIIN IHMEISIIN –
KUNTAJOHTAMISEN KUVA (2013)
- 89 Kari Välimäki
KAKKUA JAETTAVAKSI (2013)

- 90 Wille Rydman
UNELMASTA PAINAJAISEKSI?
– Kuinka hyvinvointivaltio syö itse itsensä (2013)
- 91 Yrjö Hakanen
MARKKINOIDEN VAI IHMISEN HYVÄKSI?
– Kommunistin puheenvuoro (2013)
- 92 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2013 (2014)
- 93 Heljä Misukka
KOULUTUKSEN SUURVALTA TIENHAARASSA
(2014)
- 94 Markku Lehto
MARKKINAT, SOSIAALITURVA JA YKSILÖN VOIMA
(2014)
- 95 Mikael Jungner
SATTUMA, TAHTO JA KOHTALO (2014)
- 96 Juha Kuisma ja Matti Mäkelä
KYLIEN TULEVAISUUS (2015)
- 97 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2014 (2015)
- 98 Pekka Sauri
JULKISHALLINTO JA SOSIAALINEN MEDIA (2015)
- 99 Eero Ojanen
HYVÄ PÄÄTÖS?
Filosofisia näkökulmia päätöksentekoon (2015)
- 100 Kauko Sipponen
SE SUURI KUNTAUUDISTUS (2016)
- 101 KANSALAISMIELIPIIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2015 (2016)
- 102 Päivi Lipponen ja Antton Rönholm
PULPETISTA TABLETTIIN
– suomalainen koulu edelläkävijäksi maailman
muutoksessa (2016)
- 103 Antti Mykkänen (toim.)
MAAKUNTAITSEHALLINTO (2016)

- 104 Heikki Saxén ja Salla Saxén
MITEN BIOETIIKKA VOI MUUTTA
SUOMALAISTA TERVEYDENHUOLTOA? (2016)
- 105 Raili Mäkitalo
SUOMESTA IKÄIHMISTEN MALLIMAA (2016)
- 106 Karina Jutila
PILAAKO ELIITTI SUOMEN? (2016)
- 107 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2016 (2017)
- 108 Pekka Sauri
KUNNAT JÄLKEEN SOTEN (2017)
- 109 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2017 (2018)
- 110 Veli-Antti Savolainen
GLOKALISAATIO – PAIKALLISEN ISO UUSI KUVA
(2018)
- 111 Anders Blom
MAAN TAPA MURROKSESSA (2019)
- 112 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2018 (2019)
- 113 Jan Erola
UUSIEN IDEOIDEN SUOMI (2019)
- 114 Juha Kuisma
PAIKALLINEN ILMASTOPOLITIikka (2019)
- 115 Pekka Sauri
JULKISHALLINTO JA SOSIAALINEN MEDIA 2020
(2019)
- 116 Timo Soini
POPULISMI (2020)
- 117 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2019 (2020)

- 118 Markus Leikola
MAAILMA KORONAN JÄLKEEN (2020)
- 119 KANSALAISMIELIPIDE JA KUNNAT
Ilmapuntari 2020 (2021)
- 120 Olavi Ala-Nissilä ja Esa Härmälä
SEUTUKAUPUNGIT JA VOIMAVAROJEN SUOMI
(2021)
- 121 Juha Kuisma ja Pekka Sauri
ETÄTYÖ JA MONIPAIKKAISUUS SUOMESSA
(2021)

KAKS – Kunnallisalan kehittämissäätiö rahoittaa kuntia palvelevaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Tavoitteena on tukea ja parantaa kuntien ja niiden organisaatioiden toimintamahdollisuuksia.

Rahoitamme hankkeita ja tutkimuksia, joiden arvioimme olevan kuntien tulevaisuuden kannalta keskeisimpiä. Tuloksien tulee olla sovellettavissa käytäntöön. Rahoitettavilta hankkeilta edellytetään ennakkoluulotonta ja uutta uraa luovaa otetta.

Säätiöllä on *Polemiikki*-niminen asiakaslehti ja kaksi julkaisusarjaa:

Polemia-sarja, jossa käsitellään kunnille tärkeitä strategisia kysymyksiä ajattelua herättävällä tavalla.

Tutkimusjulkaisut-sarja, jossa julkaistaan osa säätiön rahoittamista tutkimuksista. Pääosa säätiön rahoittamista tutkimuksista julkaistaan tekijätahon omissa julkaisusarjoissa.

Julkaisut-sarja, jossa esitellään tutkimustietoa tai yhteiskunnallisia keskustelun avauksia.

Toimintamme ja julkaisumme esitellään tarkasti kotisivuillamme *www.kaks.fi*.

Vuonna 1990 perustettu itsenäinen säätiö rahoittaa toimintansa sijoitustuotoilla.

Osoite	Fredrikinkatu 61 A 00100 Helsinki
Asiamies	Antti Mykkänen, antti.mykkanen@kaks.fi, p. 0400 570 087
Tutkimusasiamies	Veli Pelkonen, veli.pelkonen@kaks.fi, p. 0400 815 527
Taloudenhoitaja	Maarit Vaittinen, maarit.vaittinen@kaks.fi, p. 040 716 4807

Tutustu kotisivuihimme (*www.kaks.fi*)!

POLEMIA

Juha Kuisma ja Pekka Sauri

Etätyö ja monipaikkaisuus Suomessa

Mikä on etätyön ja työn tekemisen tapojen tulevaisuus? Kuinka työ, sen tekeminen ja maapallon säilyminen voidaan nivoa yhteen? Kuinka lisätään ihmisten vastuullisen vapauden piiriä? Ketkä ovat tulevaisuuden etätyöläisiä? Pitäisikö yhteiskunnan tehdä jotain etätyön ja paikattomuuden edistämiseksi ja mitä se olisi?

Etätyön ja monipaikkaisuuden ilmentymiä ja tulevaisuutta avaavat tietokirjailija, TTK Juha Kuisma ja työelämäprofessori, FT Pekka Sauri.

Otavan Kirjapaino Oy

ISBN 978-952-349-076-5 (nid)
ISBN 978-952-349-075-8 (pdf)
ISSN 1235-6964